

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

LİSE VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE AKRAN ZORBALIĞI
VE SANAL ZORBALIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurhayat KOCAŞAHAN

Balıkesir, 2012

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

LİSE VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE AKRAN ZORBALIĞI
VE SANAL ZORBALIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurhayat KOCAŞAHAN

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Uğur GÜRGAN

Balıkesir, 2012

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda 200812509002 numaralı Nurhayat KOCAŞAHAN'ın hazırladığı "Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 16/05/2012 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Nevin SAYLAN

İmza

Üye Yrd. Doç. Dr. Uğur GÜRGAN
(Danışman)

İmza

Üye Yrd. Doç. Dr. M. Tuncay SARITAŞ

İmza

Üye Dr. İsmail ZENCİRCİ

İmza

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

21/06/2012
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Kişiler arası güç dengesizliğiyle ilişkilendirilen bir saldırganlık türü olarak zorbalık, farklı şekillerde hayat bulmaktadır. Zorbalığın, her yaştan insanı içine alan, psikolojik ve sosyolojik boyutlarıyla karmaşık bir problem olduğu düşünülebilir. Zorbalık tanımı içerisinde ele alınan, bir kişinin süregelen acımasız, baskıcı tavırları toplumsal refleksler ve yaşantılarla ilişkilendirildiğinde sorunun çözümünün çok emek ve zaman gerektireceği düşünülebilir. Bu noktada zorbalık davranışının farklı açılardan incelenmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalığın cinsiyet, okul ve sınıf düzeyine göre incelenmesi ve karşılaştırılmasıdır. Bu amaçla lise ve üniversite öğrencileri arasında akran zorbalığı ve sanal zorbalığın görülme sıklığı ortaya konmuş ve cinsiyet, okul ve sınıf düzeyine göre yapılan karşılaştırmalar yorumlanmıştır.

Yapılan bu çalışmanın alanda yapılacak diğer akademik çalışmalara kaynaklık etmesinin yanı sıra, okullarda Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri kapsamında yürütülen faaliyetlere katkı sağlaması; öğrenci ve ebeveynlere rehberlik etmesi beklenmektedir.

Bu çalışmanın ortaya konduğu süre boyunca mutluluğumuzdan eksiltmeden beni bu güne taşıyan, bu tezi tamamlamamda sonsuz emeği olan değerli danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Uğur GÜRGAN'a sonsuz şükranlarımı ve saygılarımı sunarım.

Başladığım işi bitirmem konusunda beni sık sık, tatlı sert motive eden ve kaynak edinmemde yardımını esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Zübeyde GÜNEŞ YAĞCI'ya yürekten teşekkür ederim.

Tez aşamasında desteğini aldığım Sayın Yrd. Doç. Dr. Kemal Oğuz ER, Sayın Dr. İsmail ZENCİRCİ ve sevgili meslektaşım Ertuğrul AKPINAR'a, anket uygulamalarım için değerli zamanını bana ayıran tüm öğretmen ve öğrenci arkadaşlarıma tüm içtenliğimle teşekkürlerimi sunarım.

Değerli inceleme ve katkıları için Sayın Prof. Dr. Nevin SAYLAN'a, Sayın Yrd. Doç. Dr. M. Tuncay SARITAŞ'a ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Devrim ÜZEL'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın güzel seyrinde benden çok daha fazla katkısı olan anneme, babama ve neşe kaynağım kardeşime desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Bu alışma, benden bir amazon yaratan biricik eşim için küçük bir hediye ve her sabah ıslak bir öpücükle dünyanın yaşanası bir yer olduğunu hatırlatan Elif Aybkem'den çaldığım zamanlar için özür mahiyetindedir.

Nurhayat KOCAŞAHAN

ÖZET

LİSE VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE AKRAN ZORBALIĞI VE SANAL ZORBALIK

KOCAŞAHAN, Nurhayat

Yüksek Lisans, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Uğur GÜRGAN

Bu araştırmada, lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık düzeyinin belirlenmesi, bu davranışların cinsiyet, okul ve sınıf düzeyine bağlı olarak incelenmesi ve karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma evrenini Balıkesir ilinde öğrenim gören lise ve üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Bu evrenden kolay örnekleme yoluyla seçilen, 490'ı lise ve 312'si üniversite öğrencisi olmak üzere 802 katılımcı araştırma örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmada veriler, Kişisel Bilgi Formu, Zorba Davranışlar Anketi ve Sanal Zorbalık Envanteri kullanılarak toplanmıştır. Toplanan verilerin istatistiksel analizleri SPSS 17.0 ile gerçekleştirilmiş ve verilere araştırma durumuna uygun olan ANOVA, Tamhane's T2 ve Mann Whitney U-testi uygulanmıştır.

Araştırma bulgularına göre lise ve üniversite öğrencilerinin % 18.7 zorba, % 13.1 kurban ve % 7.9 zorba/kurban olmak üzere toplam % 39.7'si akran zorbalığına dahil olmuştur. Yine bu katılımcıların % 30.1'i, 12.3'ü sanal zorba, % 11.7'si sanal kurban ve %6.1'i sanal zorba/kurban olarak sanal zorbalık olaylarına dahil olmaktadır. Lise öğrencileri arasında akran zorbalığı oranı % 56.7 iken üniversite öğrencilerinde bu oran %12.8 olarak görülmektedir. Lise öğrencilerinin tüm akran zorbalığı statülerinde (zorba, kurban, zorba/kurban) üniversite öğrencilerinden daha sık yer aldığı görülmektedir. Üniversite öğrencileri (% 10.6 sanal zorba, %15.4 sanal kurban) lise öğrencilerinden (% 13.5 sanal zorba, %9.4 sanal kurban) daha az sanal zorbalık yapmakta, daha fazla sanal zorbalık kurbanı olmaktadır.

Cinsiyete göre yapılan incelemelere göre erkeklerin kızlardan daha fazla akran zorbalığı (% 17.7 kız, % 53.5 erkek) ve sanal zorbalık (% 17.5 kız, % 44.8 erkek) olaylarına dahil olduğu görülmektedir. Erkek öğrenciler akran zorbalığı

olaylarına zorba, kurban ya da zorba/kurban statülerine kız öğrencilerden daha sık dahil olmaktadır. Akran zorbalığı yapma cinsiyete bağlı farklılık gösterirken, akran zorbalığına kurban olma cinsiyetten bağımsızdır. Sanal zorbalık yapma ve sanal zorbalık kurban olma cinsiyetle ilişkilidir. Erkek öğrencilerin sanal zorba, sanal kurban ve sanal zorba/kurban olma sıklığı kız öğrencilerden daha fazladır.

Lise ve üniversite öğrencileri akran zorbalığı türlerinden en sık sözel ardından sırasıyla bedensel, duygusal ve cinsel zorbalık yapmakta ve bu zorbalık türlerine aynı sırayla maruz kalmaktadır.

Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık okula bağlı olarak farklılık göstermektedir. Lise öğrencilerinde akran zorbalığı sınıf düzeyine bağlı olarak farklılaşırken, sanal zorbalık için böyle bir durum söz konusu değildir. Üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı sınıf düzeyine bağlı olarak değişim göstermemektedir ancak sanal zorbalık sınıf düzeyine bağlı olarak farklılaşmaktadır

Anahtar Kelimeler: Saldırganlık, Zorbalık, Sanal Zorbalık, Siber Zorbalık, Lise öğrencileri, Üniversite öğrencileri

ABSTRACT

PEER BULLYING AND CYBER BULYING AMONG HIGH SCHOOL AND UNIVERSITY STUDENTS

KOCAŞAHAN, Nurhayat

Ms. Thesis, Department of Educational Sciences

Advisor: Assistant Professor Dr. Uğur GÜRGAN

The aim of this research is to investigate and to compare peer bullying and cyber bullying among high school and university students with relation to gender, school and grade.

This research is based on a relational screening model. The universe of the research is comprised of high school and university students in Balıkesir. The research sample consists of 802 participants, 490 of which is high school students while 312 are university students. Sample is determined through convenient sampling. The research data was collected through Personal Information Form, Bullying Behaviors Questionnaire and Cyber Bullying Inventory. The collected data was statistically analysed by SPSS 17.0. ANOVA, Tamhane's T2 and Mann Whitney U-test were applied.

Araştırma bulgularına göre lise ve üniversite öğrencilerinin % 18.7 zorba, % 13.1 kurban ve % 7.9 zorba/kurban olmak üzere toplam % 39.7'si akran zorbalığına dahil olmuştur. Yine bu katılımcıların % 30.1'i, 12.3'ü sanal zorba, % 11.7'si sanal kurban ve %6.1'i sanal zorba/kurban olarak sanal zorbalık olaylarına dahil olmaktadır. Lise öğrencileri arasında akran zorbalığı oranı % 56.7 iken üniversite öğrencilerinde bu oran %12.8 olarak görülmektedir. Lise öğrencilerinin tüm akran zorbalığı statülerinde (zorba, kurban, zorba/kurban) üniversite öğrencilerinden daha sık yer aldığı görülmektedir. Üniversite öğrencileri (% 10.6 sanal zorba, %15.4 sanal kurban) lise öğrencilerinden (% 13.5 sanal zorba, %9.4 sanal kurban) daha az sanal zorbalık yapmakta, daha fazla sanal zorbalık kurbanı olmaktadır

Results of the study revealed that 39.7% of students involved in peer bullying. 18.7% of them were bullies, 13.1% of them were victims and 7.9% were bully/victims. The results also revealed that totally 30.1% of the high school and

university students were involved in cyberbullying while 12.3% of them were cyber bullies, 11.7% of them were cyber victims and 6.1% of them were cyber bully/victim. 56.7% of high school students intervene in peer bullying. This rate is 12.8% among university students. Bully, victim and bully/victim rates among high school students are higher than those rates among university students. University students (10.6% cyber bully, 15.4% cyber victim) have lower cyber bully and higher cyber victim rates when compared to high school students (13.5% cyber bully, 9.4% cyber victim).

According to investigations about gender, males intervene in both peer (17.7%female, 53.5% male) and cyber (17.5%female, 44.8%male) bullying more than females. Bully, victim and bully/victim rates among males are higher than girls. While being a bully correlates with gender, being a victim is substantive. Both being a cyber bully and a cyber victim is correlated with gender. Males are more frequently involved in cyber bullying as cyber bullies, cyber victims and cyber bully/victims.

The results revealed that students are mostly involved in verbal, physical, emotional and sexual bullying as bullies respectively. The order for those peer bullying types does not switch for being a victim.

Both peer and cyber bullying correlates with school. Peer bullying among high school students and cyber bullying among university students correlate with grade.

Key Words: Bullying, Cyber bullying, Peer bullying, Electronic bullying, High school students, University students

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR.....	xvi
1 GİRİŞ	1
1.1 Problem	5
1.2 Amaç	6
1.3 Önem.....	6
1.4 Sınırlılıklar	8
1.5 Tanımlar.....	8
2. İLGİLİ ALANYAZIN.....	10
2.1 Kuramsal Çerçeve	10
2.1.1 Zorbalık	10
2.1.1.1 Zorbalıkta Taraflar.....	13
2.1.1.2 Zorbalık Türleri.....	15
2.1.1.3 Zorbalık Nedenleri.....	19
2.1.1.4 Zorbalığın Sonuçları.....	24
2.1.1.5 Akran Zorbalığına Müdahale ve Önlemler	25
2.1.2 Sanal Zorbalık	30
2.1.2.1 Sanal Zorbalığın Özellikleri	31
2.1.2.2 Sanal Zorbalık Araçları.....	34
2.1.2.3 Sanal Zorbalığa Müdahale ve Önlemler	37
2.2 İlgili Araştırmalar	41
3. YÖNTEM.....	50
3.1 Araştırmanın Modeli.....	50
3.2 Evren ve Örneklem	50
3.3 Veri Toplama Araçları ve Teknikleri.....	53
3.3.1 Kişisel Bilgi Formu	53
3.3.2 Zorba Davranışlar Anketi	53

3.3.3 Sanal Zorbalık Envanteri.....	53
3.4 Veri Toplama Süreci	54
3.5 Verilerin Analizi	55
4. BULGULAR VE YORUMLAR	57
4.1 Bulgular	57
4.1.1 Öğrencilerin Zorbalık Statülerine Göre Dağılımı.....	57
4.1.1.1 Öğrencilerin Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerine Göre Dağılımı	58
4.1.1.2 Lise Öğrencilerinin Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerine Göre Dağılımı	58
4.1.1.3 Üniversite Öğrencilerinin Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerine Göre Dağılımı.....	59
4.1.2 Zorbalık Statülerinin ve Akran Zorbalığı Davranışları Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımı	60
4.1.2.1 Akran Zorbalığı Statülerinin Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımı	61
4.1.2.2 Sanal Zorbalık Statülerinin Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımı	62
4.1.2.3 Farklı Türlerde Akran Zorbalığı Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılım.....	62
4.1.2.4 Farklı Türlerde Akran Zorbalığı Kurbanı Olma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılım	67
4.1.2.5 Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerinin Cinsiyetle İlişkisine Dair Bulgular	71
4.1.3 Zorbalık Statülerinin Okula Göre İncelenmesi	72
4.1.3.1 Akran Zorbalığı Statülerinin Okula Göre İncelenmesi	72
4.1.3.2 Sanal Zorbalık Statülerinin Okula Göre İncelenmesi	74
4.1.4 Zorbalık Statülerinin Sınıfa Göre İncelenmesi	76
4.1.4.1 Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Statülerinin Sınıfa Göre İncelenmesi.....	76
4.1.4.2 Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalık Statülerinin Sınıfa Göre İncelenmesi.....	77
4.1.4.3 Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Statülerinin Sınıfa Göre İncelenmesi	78
4.1.4.4 Üniversite Öğrencilerinde Sanal Zorbalık Statülerinin Sınıfa Göre İncelenmesi	79
4.2. Yorumlar	80

4.2.1 Öğrencilerin Zorbalık Statülerine Göre Dağılımına İlişkin Yorumlar	80
4.2.2 Zorbalık Davranışları ve Zorbalık Statülerinin Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımına İlişkin Yorumlar	87
4.2.2.1 Akran Zorbalığı Statülerinin Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımına ve Cinsiyetle İlişkinine Dair Yorumlar	87
4.2.2.2. Sanal Zorbalık Statülerinin Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımına ve Cinsiyetle İlişkinine Dair Yorumlar	89
4.2.2.3. Farklı Akran Zorbalığı Türlerinin Yaşanma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımına İlişkin Yorumlar	91
4.2.3 Zorbalığın Okula Göre İncelenmesine İlişkin Yorumlar.....	97
4.2.3.1 Akran Zorbalığı Statülerinin Okula Göre İncelenmesine İlişkin Yorumlar	97
4.2.3.2 Sanal Zorbalık Statülerinin Okula Göre İncelenmesine İlişkin Yorumlar	99
4.2.4 Zorbalığın Sınıfa Göre İncelenmesine İlişkin Yorumlar.....	101
4.2.4.1 Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerinin Sınıfa Göre İncelenmesine İlişkin Yorumlar.....	101
4.2.4.2 Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerinin Sınıfa Göre İncelenmesine İlişkin Yorumlar	102
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	104
5.1 Sonuçlar.....	104
5.2 Öneriler.....	105
KAYNAKÇA.....	108
EKLER	118

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1. Zorbalık Davranışları.....	16
Tablo 2. Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Arasındaki Farklar	33
Tablo 3. Sanal Zorbalık Davranışları ve Uygun Karşılıklar	40
Tablo 4. Akran Zorbalığına İlişkin Araştırmalar.....	44
Tablo 5. Sanal Zorbalığa İlişkin Araştırmalar.....	48
Tablo 6. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı	51
Tablo 7. Öğrencilerin Okula Göre Dağılımı	51
Tablo 8. Lise Öğrencilerinin Sınıfa Göre Dağılımı	52
Tablo 9. Üniversite Öğrencilerinin Sınıfa Göre Dağılımı	52
Tablo 10. Öğrencilerin Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerine Göre Dağılımı.....	58
Tablo 11. Lise Öğrencilerinin Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerine Göre Dağılımı	59
Tablo 12. Üniversite Öğrencilerinin Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerine Göre Dağılımı	60
Tablo 13. Akran Zorbalığı Statülerinin Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımı.....	61
Tablo 14. Sanal Zorbalık Statülerinin Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımı	62
Tablo 15. Bedensel Zorbalık Yapma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Dağılım.....	63
Tablo 16. Sözel Zorbalık Yapma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Dağılım.....	64

TABLolar LİSTESİ-devam

Sayfa No

Tablo 17. Duygusal Zorbalık Yapma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Dağılım	66
Tablo 18. Cinsel Zorbalık Yapma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Dağılım.....	67
Tablo 19. Bedensel Zorbalık Davranışlarına Maruz Kalma ve Cinsiyete Bağlı Dağılım.....	68
Tablo 20. Sözel Zorbalık Davranışlarına Maruz Kalma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Dağılım.....	69
Tablo 21. Duygusal Zorbalık Davranışlarına Maruz Kalma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Dağılım	70
Tablo 22. Cinsel Zorbalık Davranışlarına Maruz Kalma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Dağılım.....	71
Tablo 23. Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerine Ait Puanların Cinsiyete Göre U Testi Sonuçları.....	72
Tablo 24. Akran Zorbalığı Puanlarının Okula Göre ANOVA Sonuçları	73
Tablo 25. Akran Zorbalığı Kurbanı Puanlarının Okula Göre ANOVA Sonuçları.....	74
Tablo 26. Sanal Zorbalık Puanlarının Okula Göre ANOVA Sonuçları.....	75
Tablo 27 Sanal Zorbalık Kurbanı Puanlarının Okula Göre ANOVA Sonuçları	75
Tablo 28. Lise Öğrencilerinin Akran Zorbalığı Puanlarının Sınıfa Göre ANOVA Sonuçları.....	76
Tablo 29. Lise Öğrencilerinin Akran Zorbalığı Kurbanı Puanlarının Sınıfa Göre ANOVA Sonuçları.....	77
Tablo 30. Lise Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Puanlarının Sınıfa Göre ANOVA Sonuçları.....	77

TABLÖLÄR LİSTESİ-devam

Sayfa No

Tablo 31. Lise Öğrencilerinin Sanal Zorbalığı Kurbanı Puanlarının Sınıfa Göre ANOVA Sonuçları.....	78
Tablo 33. Üniversite Öğrencilerinin Akran Zorbalığı Kurbanı Puanlarının Sınıfa Göre ANOVA Sonuçları.....	78
Tablo 34. Üniversite Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Puanlarının Sınıfa Göre ANOVA Sonuçları.....	79
Tablo 35. Üniversite Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Kurbanı Puanlarının Sınıfa Göre ANOVA Sonuçları.....	79

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1. Saldırganca Davranışların Sürekliliği	12
Şekil 2. Zorbalık Kurbanı Olma Riskine dair Çalışma Modeli.....	23
Şekil 3. Okul Zorbalığı Ekolojik Modeli	25

KISALTMALAR

MEAL	Makbule Efe Anadolu Lisesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MYO	Balıkesir Meslek Yüksekokulu
NCSET	National Center of Secondary Education and Transition
NEF	Necatibey Eğitim Fakültesi
SİHL	Sındırgı İmam Hatip Lisesi
SMETEM	Sındırgı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi
SPSS	Statistical Package for Social Sciences
SYAL	Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi
TOL	Ticaret Odası Anadolu Lisesi
WHO	World Health Organisation

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Öğrencilik yaşantısı pek çok kişinin hayatında azımsanmayacak bir süreyi ifade etmektedir. Okul yıllarında öğrencilerin günlerinin büyük kısmını okulda geçirdiği düşünüldüğünde okuldaki yaşantıların ve bu yolla edinilen deneyimlerin insan hayatındaki önemi görülmektedir. Okul, öğrencilerin öğretmenler ve derslere karşı duyulan sorumluluk hissini yanı sıra akranlarıyla bir arada yaşayabilme bilgisini sistemli ya da deneysel olarak elde ettiği bir ortam olarak da kabul edilebilir. Bu noktada öğrencilerin okuldaki olumlu yaşantıları kadar olumsuzlukların da hayatlarını şekillendirmesi beklenebilir.

Gençlerin yaşadığı sıkıntıların öncelikle bireysel yaşantılarına sonrasında ise içinde yaşadıkları topluma farklı biçimlerde yansıdığı bilinmektedir. Geleceğin toplumu olarak da nitelendirilebilecek olan yeni neslin, okul yaşantısı bu anlamda da önem kazanmaktadır. Çocukları ve gençleri eğitmek ve geleceğe hazırlamak amacını taşıyan okulların bu amaca ulaşmak için öncelikle güvenli ortamlar olması gerekmektedir (Öğülmüş, 2006).

Saldırganlık son yıllarda gençlerin okulda sıklıkla yaşadığı disiplin problemleri arasında yer almaktadır (Öğülmüş, 2006). Saldırganlığın bir alt boyutu olarak kabul edilen zorbalık, öğrencilerin yaşantısında azımsanmayacak boyutlara ulaşmıştır (Pişkin, 2002). Araştırmalarda elde edilen %60'lara varan oranlar zorbalığın boyutlarını gözler önüne sermektedir (Kartal ve Bilgin, 2009).

Bu çalışmaya konu edilen zorbalık davranışı, yapısı ya da ortaya çıkış biçimi göz önünde bulundurularak farklı kaynaklarda geleneksel zorbalık (traditional bullying), okul zorbalığı (school bullying), yüzyüze zorbalık (face to face bullying), kabadayılık, kurban olma (victimization) ya da sadece zorbalık (bullying) olarak karşılık bulabilmektedir. Bu araştırma metninde; sadece öğrencileri kapsayan araştırmalardan yapılan alıntılarda ve bu araştırmaya özgü yorumlarda "akran zorbalığı", öğrencilerin yanı sıra başka kişileri de ele alan araştırmalardan yapılan alıntılarda ise "zorbalık" sözcüğü konu edilen kavramın karşılığı olarak kullanılmıştır.

Literatürde elektronik zorbalık (electronic bullying), siber zorbalık (cyber bullying), internet zorbalığı (internet bullying), siber tehdit (cyber threat), sanal kurban olma (cyber victimization) ya da sanal taciz (cyber harrassment) olarak da yer alan davranışlar bu araştırmada sanal zorbalık olarak adlandırılmıştır.

İlk olarak 70'li yıllarda Norveçli araştırmacı Olweus tarafından adlandırılan ve günümüzde pek çok farklı türüyle farklı yerlerde karşımıza çıkan akran zorbalığı davranışı, okullarda sıkça yaşanmaktadır. Bu durum eğitimcileri çözüm arayışına itmektedir. Bir öğrencinin, başka bir öğrenci ya da öğrenci grubu tarafından, zaman içinde tekrar tekrar olumsuz muameleye maruz bırakılması olarak tanımlanan akran zorbalığı kasıtlı bir davranış olup çok yönlü bir yapıya sahiptir (Olweus, 1993). Kimi zaman okullarda süregelen şakalaşmalar kimi zaman ise intiharlarla sonuçlanabilen psikolojik baskılar zorbalık davranışları kapsamında ele alınmaktadır (Boulton ve Smith, 1994; Shariff, 2008). Zorbalık, şiddet, taciz ve saldırganlık kavramlarıyla sıkça yan yana anılmakta ve kimi zaman bu kavramlar karıştırılmaktadır. Davranışın kasıtlı oluşu, taraflar arası güç dengesizliği ve aynı davranışın zaman içinde tekrarlanması zorbalığı saldırganlık ve taciz kavramlarından ayırmaktadır (Olweus, 1993; Pişkin, 2002; Hinduja ve Patchin, 2009).

Zorbalık çoğu zaman bir amaca yöneliktir. Donnellan (2006)'a göre zorbanın amacı güçlü olmaktır. Öğülmüş (2006)'e göre ise zorba elindeki gücü başkalarını bazı haklardan mahrum etmek amacıyla kullanmaktadır. Benzer olarak kişilerin diğerlerini baskı altında tutup kontrol edebilmek için zorbalık yaptığı da bazı araştırmalarda belirtilmektedir (Pellegrini ve Bartini, 2002; Pepler, 2006).

Pek çok araştırmacı zorbalığın ailesel ve sosyal etkenlerden kaynaklandığı konusunda hemfikirdir. Yanlış yönlendirmeler (Willard, 2007), doğru rol modellerden yoksun olma (Olweus, 1993; Willard, 2007), şiddete maruz kalma (Olweus, 1993; Pepler ve Craig, 2000; Shore, 2005) gibi pek çok durum çocuklarda erken yaşlarda zorbalığa meyletmeye yol açmaktadır.

Hangi amaçla ve sebeple ortaya çıkarsa çıksın zorbalık pek çok kişiyi doğrudan ya da dolaylı yollarla içine alan bir olumsuzluk olarak kabul edilmektedir. Zorbalığa dahil olan taraflar bazı araştırmalarda yalnızca zorba ve kurban olarak belirtilmektedir (Bilgiç ve Yurtal, 2009; Alikışifoğlu, Erginöz, Ercan, Uysal, Kaymak ve İter, 2004; Bilgiç, 2007; Henderson, Hymel, Bonanno ve Davidson, 2002). Konuya ilişkin yapılmış araştırmaların büyük bölümünde ise hem zorbalık yapan hem de zorbalık kurbanı olan öğrenciler zorba/kurban adı altında üçüncü bir taraf olarak ele alınmaktadır (Woods Wolke, Bloonfield ve Karstadt, 2000; Nansel ve diğerleri, 2001; Woods ve Wolke, 2003; Atik, 2006; Totan, 2008; Hiloğlu, 2009; Stavrinides ve diğerleri, 2010). Zorbalığa doğrudan dahil olmayan ancak tanıklık

eden öğrenciler de bazı araştırmalarda tanık ya da şahit adı altında ayrı bir taraf olarak yer almaktadır (Genç, 2007).

Araştırmalarda farklı zorbalık statülerine dahil olduğu belirtilmiş olan öğrenciler için ayrı ayrı değerlendirmeler yapılmaktadır. Zorba öğrencilerin genelde baskıcı ailelerden geldiği ve şiddete karşı olumlu tutum sergilediği bilinmektedir (Olweus, 1993; Shore, 2005). Gökler (2009)'e göre bu öğrenciler saldırganlıklarının farkında değildir. Zorbalık yapan öğrencilerin okula akademik açıdan uyum sağlamada ve disiplin kurallarına uymakta zorlanırken arkadaş edinme konusunda rahat davrandıkları da belirtilmektedir (Olweus, 1993; Nansel, Overpeck, Pilla, Ruan, Simmons Morton ve Scheidt, 2001; Shore, 2005; Willard, 2007; Totan ve Yöndem, 2007). Zorbalık mağduru öğrenciler genel olarak özgüveni ve özsaygısı düşük, içe kapanık, yalnız, okul uyumsuzluğu yaşayan, intihara meyilli kişilerdir ve korumacı ebeveynlere sahiptirler (Olweus, 1993; Nansel ve diğerleri, 2001; Willard, 2007; Kowalski, Limber ve Agatston, 2008). Zorbalık olaylarına tanık olan öğrenciler, kimi zaman olaylara doğrudan karışmazken kimi zaman zorbayı ya da kurbanı destekleyici rol oynayabilirler (Willard, 2007).

Yapılan araştırmalar zorbalığın farklı birçok nedene bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Kimi araştırmacılar zorbalığı fiziksel (Olweus, 1993) ya da genetik farklılıklar (Bower, 2010) gibi biyolojik faktörlerle açıklarken bazıları bu davranışı sosyolojik ve psikolojik yanlarıyla (Kochenderfer-Ladd, Ladd ve Kochel, 2009; Doll, Song, ve Siemers, 2008) ele almıştır.

Dış görünüş, zorbalık nedenleri arasında yer almaktadır (Besag, 2006; Frisen, Jonsson ve Persson, 2007; Totan ve Yöndem, 2007; Shariff, 2009). Olweus (1993), fiziksel olarak zayıf öğrencilerin zorbalık mağduru olduğunu belirtmektedir. Kowalski ve diğerlerine (2008) göre obez, engelli ve hasta öğrenciler zorbalığa maruz kalmaya açıktır. Garret(2003) ise zorbalığın daha çok utangaç, hassas kimselerin başına gelmesi nedeniyle kurbanın psikolojik özelliklerine bağlı olduğunu söylemektedir. Bazı araştırmalarda zorbalığın toplumsal tutumlara bağlı olduğu belirtilmektedir (Nansel ve diğerleri, 2001; Kowalski ve diğerleri, 2008; Garret 2003; Gözütok, 2008; Shariff, 2008). Bilişsel, ahlaki ve sosyal yetersizlikler de zorbalığa neden olarak gösterilebilir (Aypay ve Durmuş, 2008; Şahin ve Sarı, 2010). Aile tutumunun zorbalık üzerindeki etkisi pek çok araştırmada yer almaktadır. Baskıcı aile tutumu, aile meclisinde verilen ağır cezalar, tacize maruz kalma, denetim ve ilgi azlığı, okula zorbalık davranışı olarak yansiyabilmektedir (Garrett, 2003; Shore, 2005; Yodprang, Kuning ve McNeil, 2009; Kochenderfer-Ladd ve diğerleri, 2009).

Hem bireysel hem de toplumsal bir problem olarak zorbalık farklı etkiler bırakmakta ve farklı sonuçlar doğurmaktadır. Zorbalığın en önemli sonuçları

zorbalığa maruz kalan öğrencilerde yaşanan okul korkusu, özgüven kaybı ve mutsuzluktur (Dake, Price ve Telljohann, 2003; Kapıcı, 2004; Shore, 2005; Willard, 2007; Shariff, 2008; Gökler, 2009; Bilgiç ve Yurtal, 2009). Zorbalığın kısa dönemde depresyon, intihar, akademik başarısızlık, madde bağımlılığı gibi sonuçları olduğu gibi uzun dönemde depresyona yol açabildiği belirtilmektedir (Pepler, Rigby ve Smith, 2004; Willard, 2007, Kowalski ve diğerleri, 2008; Yodprang ve diğerleri, 2009; Gökler, 2009). Çocukluğunda zorbalık mağduru olmuş kişiler yetişkinlik çağlarında hala bu durumun olumsuz sonuçlarını yaşıyor olabilirler (Smokowski ve Kopasz, 2005).

Zorbalık farklı formlarda ortaya çıkabilmektedir. Yaşandığı süreç ve sonuçları itibarıyla akran zorbalığından farklılık gösteren sanal zorbalık genel hatlarıyla iletişim teknolojileri aracılığıyla yapılan zorbalık olarak tanımlanabilir (Belsey, 2005). Bilinen akran zorbalığından farklı olarak;

- Sanal zorbalık bir ortamla sınırlı değildir.
- Sanal zorbalıkta olayın failini bulmak çok daha zor olabilir (Shariff, 2008; Willard, 2007; Hinduja ve Patchin, 2009).
- Sanal ortama konulan bir bilgi zorba istese bile tamamen yok edilemez.
- Sanal ortama taşınan bilgiler kontrolsüz biçimde tanıklar tarafından kayıt altına alınabilir ve çoğaltılabilir.
- Sanal iletişimde yüzyüze iletişimin sağladığı olanaklar yoktur. Sanal ortamda birini incitmek gerçek ortamdakinden çok daha kolay olabilmektedir (Whitty ve Joinson, 2009; Hinduja ve Patchin, 2009).

Sanal zorbalıklar pek çok değişik yolla kişileri rencide edebilirler. Aşağıda farklı sanal zorbalık araçları listelenmiştir:

- Fotoğraf düzenleme yazılımlarıyla kişilerin fotoğrafları üzerinde onların istekleri haricinde değişiklikler yapma ve bu fotoğrafları sanal ortamda dağıtma (Willard, 2007; Hinduja ve Patchin, 2009; Timm, 2010).
- Sohbet odalarında, oyunlarda, forumlarda kişileri küçük düşürücü mesajlar gönderme (Willard, 2007; Hinduja ve Patchin, 2009).
- Sanal ortamda kişiler hakkında dedikodu yayma (Willard, 2007; Hinduja ve Patchin, 2009).
- Kişilerin şifrelerini izinsiz olarak alarak sohbet odalarına erişimlerini engelleme ya da kimliğini kullanıp olumsuz imaj oluşturma (Willard, 2007; Kowalski ve diğerleri, 2008; Hinduja ve Patchin, 2009).
- Kişilere ait özel bilgilerin izinsiz olarak yayımlanması (Willard, 2007; Kowalski ve diğerleri, 2008).

- Kişilerin sanal ortamda dışlanması (Willard, 2007).
- Saldırganca mesajlar, tehdit mesajları gönderme (Willard, 2007).
- Farklı ırk, din ve cinsel tercihlere sahip kimseler hakkında, internet ortamında nefret grupları oluşturma (Franklin, 2010).
- Cep telefonu vb teknolojik cihazlarla kişilerin videolarının izinsiz olarak kaydedilmesi ve dağıtılması (Timm, 2010).

Akran zorbalığı ve sanal zorbalık okullarda yok edilmeye ya da azaltılmaya çalışan problemler arasında yer almaktadır. Zorbalık ilk olarak öğrencinin yakın sosyal çevresi, ailesi ve sonrasında tüm toplumla ilintilidir (Pepler ve diğerleri, 2004; Doll ve diğerleri, 2008). Zorbalığa müdahale sürecinde gerçekleştirilmesi öngörülen eylemler de bu çerçevede ele alınmıştır.

Saldırganlık olaylarının yetişkinlerin gözetiminden uzak ortamlarda daha sık gerçekleştiği kimi araştırmacılarca ortaya konmuştur (Durmuş ve Gürkan, 2005; Bulut, 2008; Kartal ve Bilgin, 2009). Öğrenciler ciddiye alınmama endişesi, zorbadan çekinmeleri, “ispiyoncu” vb adlarla anılmaktan kaçınmaları gibi nedenlerle zorbalık olaylarını yetişkinlere bildirmekten kaçınmaktadırlar (Kowalski ve diğerleri, 2008). Sanal zorbalık olaylarında bu sebeplere öğrencilerin internet vb. teknolojik olanaklardan yoksun bırakılma endişesi de eklenebilir (Kowalski ve diğerleri, 2008).

Öğrencilerin farklı nedenlerle dahil olduğu ve farklı olumsuzluklara yol açabilen akran zorbalığı ve sanal zorbalığın farklı değişkenlerle incelenmesi ve düzeyinin tespit edilmesi, alanda yapılan incelemelere katkı sağlayabilir. Bu açıdan “lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalığın düzeyinin belirlenmesi ve cinsiyet, okul ve sınıf düzeyiyle ilişkili olarak incelenmesi” bu araştırmaya konu olarak seçilmiştir.

1.1 Problem

Bu araştırmada “Akran zorbalığı ve sanal zorbalık Balıkesir ilinde lise ve üniversite öğrencilerinde ne düzeydedir, cinsiyet, okul ve sınıf düzeyi ile ilişkili olarak değişim gösterir mi?” sorusuna yanıt aranmıştır.

1.2 Amaç

Araştırmanın temel amacı, lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalığın cinsiyet, okul ve sınıf düzeyine göre incelenmesi ve karşılaştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorular yanıtlanmaya çalışılmıştır:

1. Lise ve üniversite öğrencileri arasında akran zorbalığı ve sanal zorbalık düzeyi nedir?
2. Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalığın cinsiyete göre dağılımı nasıldır?
3. Lise ve üniversite öğrencilerinde farklı akran zorbalığı türlerinin yaşanma sıklığının cinsiyete göre dağılımı ve değişimi nasıldır?
4. Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık cinsiyetle ilişkili midir?
5. Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık, öğrencilerin devam ettiği okulla ilişkili midir?
6. Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık sınıf düzeyiyle ilişkili midir?

1.3 Önem

Zorbalık, kişisel ve toplumsal pek çok olumsuzluğa yol açabilecek bir sorun olarak günümüzde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Akran zorbalığının öğrencilerin kendi aralarında yaşadığı bir sorun olması ve zorba ve kurbanların aynı ortamı, aynı gücü kullanıyor olması bu saldırganlık türünü diğerlerinden farklı kılmaktadır (Pişkin, 2002). Kişisel düzeyde, bir öğrencinin okul yaşantısını dayanılmaz hale getirebilecek ve öğrencinin devamsızlık, psikolojik sorunlar, sosyal bozukluklar gibi pek çok problemle karşılaşmasına neden olabilecek olan bu saldırganlık türü, toplumu bir bütün olarak fazlasıyla etkilemektedir (Dake ve diğerleri, 2003; Kapıcı, 2004; Pepler ve diğerleri, 2004; Shore, 2005; Willard, 2007; Kowalski ve diğerleri, 2008; Shariff, 2008; Gökler, 2009; Bilgiç ve Yurtal, 2009; Yodprang ve diğerleri, 2009). Aynı zamanda birer fert olan ve yaşadığı olumsuz deneyimleri gelecek yaşantısına yansıtacak olan öğrencilerin, toplumun sağlıklı bir parçasını oluşturması mümkün

görünmemektedir. Bir kişinin genç yaşlarda akranlarına karşı oluşturduğu olumsuz yargılar, ilerleyen yıllarda tüm insanlara yönelebilir (Salmivalli, 2004).

Araştırmalarda, Türkiye’de ve diğer farklı ülkelerde, okullarda şiddet ve saldırganlığın yüksek düzeyde olduğu ve yıllar içinde artış gösterdiği belirtilmektedir (Öğülmüş, 2006; Gözütok, 2008; Uzbaş, 2009). Okullarımızda, bu probleme karşı, zaman içinde pek çok önlem alınmış, farklı uygulamalar yapılmıştır. Ders içeriklerinde, sosyal etkinliklerde, rehberlik uygulamalarında yapılan değişikliklerin yanı sıra, veliler için farklı eğitimler, öğretmenler için hizmet içi eğitim programları ve farklı projeler hayata geçirilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2006).

Yapılan kapsamlı araştırmalarda günlük bilgisayar, internet ve cep telefonu kullanımının giderek arttığı gözlemlenmektedir. 2010 yılı Ocak ve Mart arası dönem verilerine göre 16-74 yaş grubundaki bireylerde bilgisayar ve İnternet kullanım oranları sırasıyla %43.2 ve %41.6’dır. Bilgisayar kullanıcılarının %59.3’ünün interneti her gün kullandığı görülmektedir. İnternet kullanım amaçları arasında e-posta aracılığıyla iletişim ilk sırada yer alırken bunu çevrimiçi sohbet takip etmektedir. Kullanıcıların %46.8’i çeşitli güvenlik problemleri yaşadıklarını belirtmektedir. En sık rastlanan güvenlik problemi bilgi ve zaman kaybına yol açan zararlı bilgisayar programları (virüs vb.) iken bunu %32 ile istenmeyen e-postalar takip etmektedir. (Türkiye İstatistik Kurumu, 2010). 2011 yılı verilerine göre ise bilgisayar ve İnternet kullanım oranları sırasıyla %46,4 ve %45,0’dır. İnternet kullanan bireylerin % 85,9’u interneti düzenli olarak hemen hemen her gün ya da haftada en az bir kez kullanmaktadır. İnternet en sık haber, gazete, dergi okuma ve haber indirme için kullanılmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2011). Geçmiş araştırmalarda cep telefonu kullanımı giderek artarken, kullanıcı yaş ortalamasının da düştüğü gözlenmektedir (Tesco Mobile, 2005).

Öğrenciler için sadece okul yaşantısıyla sınırlı olan akran zorbalığı cep telefonu, internet gibi görsel iletişim teknolojileri aracılığıyla limitsiz bir hal almış ve neredeyse önlenemez hale gelmiştir (Hinduja ve Patchin, 2009). Sıradan zorbalık olaylarında mağdur olan öğrenciler yetişkinlerin yanında kendini huzurlu hissedebilirken, sanal ortamda meydana gelen zorbalık olaylarında öğrenciler ve hatta kimi zaman yetişkinler savunmasız kalmıştır (NTVMSNBC, 2006). Öğretmenlerin sanal kurban olma endişesi ve teknolojiyi yeterli düzeyde kullanamaması; öğrencilerin ise yetişkin yardımı almaksın kendi başlarına sanal zorbalıkla başa çıkmaya çalışması ve bazen sanal zorbalığa yine sanal zorbalık yaparak karşılık vermesi durumu daha da karmaşık hale getirebilmektedir (Willard, 2007; Hinduja ve Patchin, 2009).

Sanal zorbalık olaylarına karşı sosyal, teknolojik ve yasal önlemlerin artırılması kadar, başta öğrenciler olmak üzere herkesin bu konuda bilinçlendirilmesi önemlidir (Aftab, 2010). Ülkemizde henüz yeni yeni sözü edilen sanal zorbalığa karşı önlem almak, bu büyük problemin önüne geçmede etkili olabilir. Bu zorbalık türü, özellikle internet ortamında bir kez bile olsa gerçekleştiikten sonra, kurbanın, yetişkinlerin ve hatta zorbanın bile önüne geçemediği bir hal alabilmekte ve yapılan hiçbir müdahale yaşananların etkisini silememektedir (Willard, 2007).

Geçmiş araştırmalara konu edilmiş olan akran zorbalığı ile ülkemizde son birkaç yıldır nadiren incelenmiş sanal zorbalığın birlikte değerlendirilmesi eğitime katkı sağladığı gibi, toplumsal ve hukuki düzenlemelere de yol gösterebilir. İki ayrı zorbalık türü arasındaki ilişkinin irdelenmesi ve aydınlatılması, akran zorbalığına dair sahip olunan tecrübenin yeni bir zorbalık türü olan sanal zorbalığa yansıtılmasını kolaylaştırabilir. Bu yönüyle bu çalışmanın, velilere, öğretmen ve okul yöneticilerine, hukukçulara ve en önemlisi gençlere kaynaklık etmesi beklenmektedir.

1.4 Sınırlılıklar

1. Bu araştırma, kuramsal çerçeve açısından ulaşılabilen alanyazın ile sınırlıdır.
2. Bu araştırma 2009-2010 Eğitim ve Öğretim Yılı'nda Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi, Balıkesir Meslek Yüksekokulu, Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi, Ticaret Odası Anadolu Lisesi, Sındırgı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi, Sındırgı Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Sındırgı Makbule Efe Anadolu Lisesi'ne devam etmekte olan öğrencilerle sınırlıdır.
3. Akran zorbalığına ilişkin elde edilen veriler Zorba Davranışlar Anketi'nin ölçtüğü düzeyle sınırlıdır.
4. Sanal zorbalığa ilişkin elde edilen veriler Sanal Zorbalık Envanteri'nin ölçtüğü düzeyle sınırlıdır.

1.5 Tanımlar

Anında Mesajlaşma (Instant Message): Anında mesajlaşma, bir bilgisayar programı sayesinde, üye olarak, arkadaş listesine eklenen kişilerle gerçek zamanlı görüşme olanağıdır. Program özelliğine bağlı olarak görüntülü ve sesli görüşme olanağı da olabilir (Vikipedi, 2011a).

Blog: Internet ortamında oluşturulmuş, kişilerin kendileri, ilgi alanları hakkında güncel bilgiler, fotoğraf ve videolar yayınladıkları bir tür günlük (Vikipedi, 2011b).

Çevrimiçi ve Çevrimdışı: Bilgisayar teknolojisi ve telekomünikasyona dair terimlerdir. Genel olarak “çevrimiçi” bağlı olma durumunu belirtirken “çevrimdışı” bağlı olmama durumunu ifade eder. Genel kullanımda “çevrimiçi” “internet” ya da “dünya genelinde ağ” ifadeleri yerine geçer (Wikipedia, 2011a).

Sosyal Paylaşım (Social Media): İletişimi interaktif diyaloglara dönüştürmek için web tabanlı teknolojilerin ya da mobil teknolojilerin kullanımı (Wikipedia, 2011b).

Yazılım: Elektronik aygıtların belirli bir işi yapmasını sağlayan programların tümüne verilen isim (Vikipedi, 2011c).

BÖLÜM 2

İLGİLİ ALANYAZIN

Bu bölüm “Kuramsal Çerçeve” ve “İlgili Araştırmalar” olmak üzere iki kısama ayrılmıştır. Kuramsal Çerçeve başlıklı bölümde öncelikle zorbalık kavramı, zorbalık nedenleri, zorbalıkta taraflar, zorbalık nedenleri ve sonuçlarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca sanal zorbalık kavramı, özellikleri ve araçlarıyla kuramsal çerçeve içerisine dahil edilmiştir. Bu alt başlık altında son olarak zorbalığa müdahale yöntemleri ve zorbalığa karşı alınabilecek önlemlere yer verilmiştir. İkinci alt başlık olan “İlgili Araştırmalar” bölümünde ise akran zorbalığı ve sanal zorbalığa ilişkin günümüze dek sürdürülmüş olan araştırmalardan elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Sanal zorbalığa ilişkin araştırmaların 2000’li yıllarda sürdürülmüş olması nedeniyle İlgili Araştırmalar başlıklı bölümde bu araştırma kapsamında değerlendirilen geçmiş araştırmalar 2000 yılı ve sonrası ile sınırlandırılmıştır.

2.1 Kuramsal Çerçeve

Araştırmanın bu bölümünde ilk olarak zorbalık kavramı, zorbalığa dahil olan taraflar, zorbalık nedenleri ve zorbalığın sonuçları incelenmiştir. Ardından sanal zorbalık, sanal zorbalığın özellikleri ve sanal zorbalık araçlarına dair farklı bulgular ve yorumlara yer verilmiştir. Son olarak akran zorbalığı ve sanal zorbalığa müdahale yöntemleri ve zorbalığa karşı alınabilecek önlemler incelenmiştir.

2.1.1 Zorbalık

Çok eski bir fenomen olmasına karşın; 1970’lere dek sistemli araştırmalara konu edilmeyen zorbalık, son yıllarda ilgilenilmesi gereken ciddi bir sorun olarak

görülmeye başlamıştır (Shariff, 2008). Bazı araştırmacılar zorbalık sorununun dünyanın pek çok ülkesinde çocuklar ve ergenler arasında uyuşturucu madde kullanımı ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme sorunlarından bile daha ön sıralarda yer aldığını belirtmektedir (Alikasifoğlu, Erginöz ve Ercan, 2007). Smokowski ve Kopasz (2005)'a göre zorbalık, gençler arasında en sık rastlanan şiddet sorunu olarak kabul edilebilir ve çok ciddi anti sosyal davranış bozukluklarına dönüşebilmektedir.

Zorbalık için günümüze dek farklı araştırmacılar tarafından yapılmış olan tanımlamaların temelde aynı olmasının yanısıra zorbalığın farklı yönlerine vurgu yaptığı da görülmektedir. İlk çalışmalarını İskandinavya'da yapan Olweus (1993), hala en yaygın "zorbalık" tanımı olarak karşımıza çıkan tanımında zorbalığı, bir öğrencinin, başka bir öğrenci ya da öğrenci grubu tarafından, zaman içinde tekrar tekrar olumsuz muameleye maruz bırakılması olarak nitelendirmektedir.

Zorbalık genel olarak bir insana kendini kötü hissettiren istenmeyen sözler ve fiziksel etkiler olarak da tanımlanmaktadır. Bu davranışların iyi niyetli şakalardan ayrıldığı nokta, bu davranışlara maruz kalan kimselerin hisleridir. Şakalaşma amacıyla bile olsa, maruz kaldığı davranış kişinin kendini kötü hissetmesine neden oluyorsa, zorbalık söz konusudur. Şakalar, dışlama ve tacizler arasında geniş bir yelpazede yer alan pek çok davranış, zorbalık türleri olarak değerlendirilebilir (Garrett, 2003; Shariff, 2008).

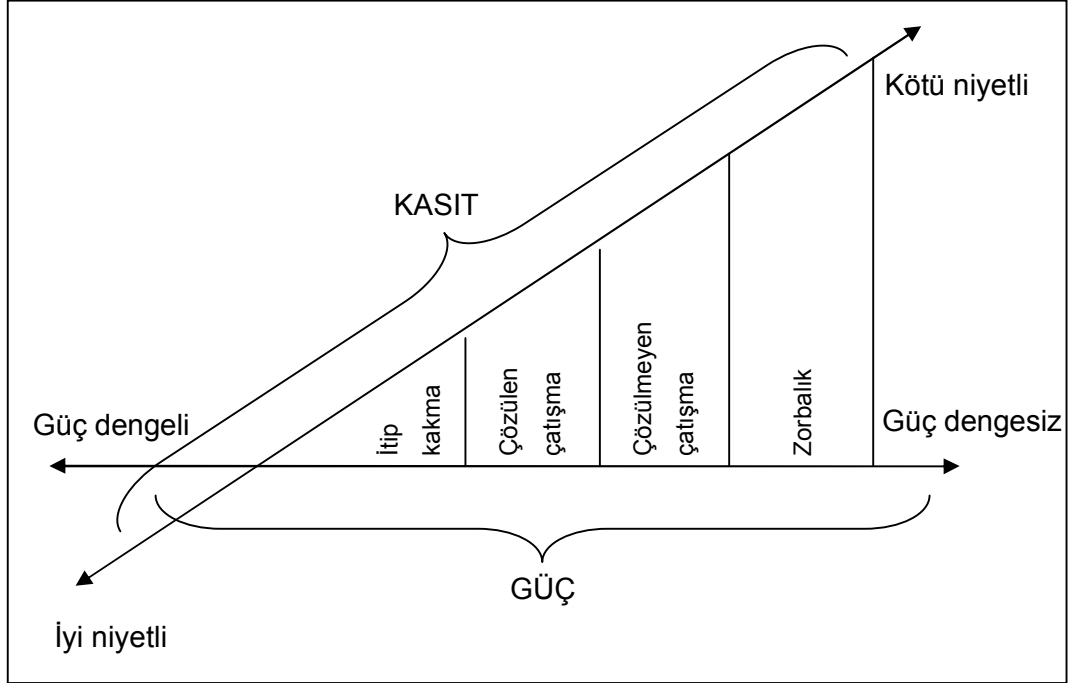
Shore (2005), zorbalığı, bir kişinin daha zayıf yapıdaki diğer bir kişiye kasıtlı olarak, tekrar tekrar zarar vermesi, acı çektirmesi ve onu tehdit etmesi olarak tanımlamaktadır. Diğerlerinden daha güçlü olmayı bir istismar unsuru olarak gören kimselerin sebep olduğu bir durum olan zorbalık fiziksel ya da duygusal hasara yol açabilmektedir (Donnellan, 2006).

Okul zorbalığı, bir ya da birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz olan öğrencileri bilerek isteyerek ve sürekli bir biçimde fiziksel olarak (tekme atma, tokat atma, vurma, itme, çekme vb.), sözel olarak (sataşma, alay etme, dalga geçme, kızdırma, hoşça gitmeyen isim takma, küçük düşürücü sözler söyleme vb.), dedikodu ve söylenti çıkarıp yayarak, para ya da diğer eşyalarını zorla alarak, almakla tehdit ederek, eşyalarına zarar vererek ya da arkadaş grubundan dışlayıp yalnızlığa terk ederek rahatsız etmesi ile sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür (Pişkin, 2002).

Şekil 1'de farklı saldırganlık davranışlarında taraflar arasındaki güç dengesi ya da dengesizliğinin ve davranışın kasıtlı olup olmamasının davranışın niteliğini ne şekilde etkilediğine ilişkin bilgilere yer verilmektedir:

Şekil 1. Saldırınca Davranışların Sürekliliği

Kaynak: Doll, B., Song, S., ve Siemers, E. (2008). Classroom ecologies that

support or discourage bullying. Espelage, D.L. ve Swearer, A. M. (editörler). *A Social- Ecological Perspective on Prevention and Intervention*. Londra: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Şekil 1'e göre davranışların değişimi güç dengesinin yanı sıra tarafların iyi ya da kötü niyetli olmasıyla da ilgilidir. Taraflarda kötü niyet arttıkça davranışlar kasıtlı hale gelmektedir. Zorbalıkta itip kakma, çatışma gibi diğer saldırganlık türlerinden farklı olarak kasıt ve güç dengesizliğinin daha fazla olduğu görülmektedir (Doll ve diğerleri, 2008).

Sıradan akran çatışmaları ve zorbalık farklılık göstermektedir. Sıradan akran çatışmalarında taraflar eşittir. Bu olaylar rastgele ortaya çıkmakta ve büyük oranda ciddi sonuçlar doğurmamaktadır (Garrett, 2003). Zorbalıkta ise taraflar arası güç dengesizliği (fiziksel güç, sosyal statüden kaynaklanan güç) söz konusudur ve taraflar arkadaş değildir. Zorbalık zaman içinde tekrar etmekte ve zorba, kurban üzerinde güç ve kontrol sağlamayı amaçlamaktadır. Kurban ise kendini savunmasız ve dışlanmış hissettiğinden, zorbalığa daha da açık hale gelmektedir (Olweus, 1993).

Kimi zaman birbirinin yerine kullanılsa da, zorbalık ve taciz kavramları araştırmalarda net olarak birbirinden ayrılmıştır. Hinduja ve Patchin (2009)

zorbalığın tekrarlı olmasının onu tacizden ayırdığını söyler. Bu yönüyle zorbalığın tacizden daha ileri düzeyde karmaşık bir davranış olduğu söylenebilir.

Zorbalık sözcüğü çoğu zaman saldırganlık ve şiddet kavramlarıyla birarada kullanılmakta ve zaman zaman bu kavramlar birbirinin yerine geçmektedir. Öğülmüş (2006), şiddeti bir kimsenin sahip olduğu ya da elinde bulundurduğu gücü başkalarına zarar vermek ya da başkalarını bazı haklardan mahrum etmek amacıyla kullanması olarak tanımlamaktadır. Birini farklılığından dolayı taciz etmek ve fiziksel zarar vermek zorbalığın tam karşılığı olmasa da zorbalık tarafından kapsanan olgular arasında yer almaktadır (National Center on Secondary Education and Transition (NCSET), 2003).

Alikaşifoğlu, Erginöz ve Ercan (2007) zorbalığı akran istismarı olarak görmekte ve çocuk istismarı ve aile içi şiddet gibi diğer istismar tipleriyle ortak özellik gösterdiğini belirtmektedir.

Zorbalık olarak nitelendirilen davranış özellikleri şöyle listelenebilir:

- Zorba ve kurban arasında zorba lehine bir güç dengesizliği söz konusudur.
- Zorbalar genelde bir grup akranları tarafından desteklenirler. Destek veren bu gruptaki kimi bireyler olaya aktif olarak destek verirken, bazıları yalnızca sessiz kalır ve kurbanı yardımcı olmak için hiçbir şey yapmazlar.
- Kurbanın dışlanması, zorbanın gücünü artırır.
- Zorbanın davranışları kurban tarafından istenmemektedir.
- Zorbanın davranışları kasti, tekrarlı ve amansızdır (Shariff, 2008, 16).

Yapılan araştırmalar okullarda zorbalığın azımsanamayacak boyutlarda olduğunu göstermektedir. Alikaşifoğlu ve diğerleri (2007) İstanbul'da lisede okuyan ergenlerden %9,2'sinin zorbalık yaptığını, %22'sinin zorbalığa uğradığını, %9,4'ünün ise hem zorbalık yaptığını hem de zorbalığa uğradığını belirtmektedir.

2.1.1.1 Zorbalıkta Taraflar

Shore (2005)'a göre kişiler dünyaya zorba olarak gelmemektedirler. Erken yaşlarda istediği her şeye zor kullanarak sahip olacağı öğretilen kimseler ilerleyen yaşlarda da sözcükler yerine yumruklarını kullanabilmektedir.

Zorba öğrencilerin genelde sıcaklıktan yoksun, ilgisiz ya da tam aksine sert disiplin yöntemleri uygulayan ve zorbalığa rol model teşkil eden ailelerden geldiği bilinmektedir (Willard, 2007; Sarıbeyoğlu, 2007). Boşanma, finansal sorunlar,

aileden birinin hasta olması gibi olumsuzluklar da zorbalığı tetikleyebilmektedir. (Olweus, 1993; Pepler ve Craig, 2000).

Olweus (1993)'a göre zorba öğrenciler tepkili, çabuk sinirlenen ve şiddete karşı olumlu tutum sergileyen bir yapıya sahiptirler. Gökler (2009), zorba öğrencilerin çoğunun zorbalık düzeylerinin farkında olmadıklarını belirtmektedir. Hoşgörüsüz ve çıkarıcı kişilik özelliği baskın öğrencilerin daha fazla zorbalık yaptığı bilinmektedir (Aypay ve Durmuş, 2008).

Zorba öğrencilerin okula uyumsuzluk yaşadığı bilinir ancak bu onların sosyal anlamda izole oldukları anlamını taşımamaktadır. Pek çok zorba öğrenci arkadaş edinme konusunda başarısız değildir, hatta çevresinde onları destekleyen kimseler bulunmaktadır (Olweus, 1993; Willard, 2007; Nansel ve diğerleri, 2001). Totan ve Yöndem (2007)'in lise öğrencileriyle gerçekleştirmiş oldukları araştırmanın sonuçlarına göre, ergenlerde akran ilişkilerinin yoğunluğu zorba olmayla pozitif yönde ilişki göstermektedir. Bu bulgu arkadaş ilişkilerinin niteliğinin, zorbalığa maruz kalan çocuklar açısından tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini göstermektedir.

İstanbul'da, 9-11. sınıfta okuyan 4153 öğrencinin katılmış olduğu bir araştırmanın bulgularına göre zorbalık, akıl sağlığı problemleri, cinsel aktivite, sigara ve uyuşturucu kullanımı, zorbalığa ya da tacize maruz kalma, silah taşıma gibi olumsuzlukların yanı sıra yukarıda da belirtildiği gibi arkadaşlarla çokça zaman geçirmeye de ilişkilidir (Alikaşifoğlu ve diğerleri, 2004).

Zorbalık, otoriter davranış sorunları, riskli davranışlar ve cinsel tacizle ilişkilidir. Özellikle zorba/kurban öğrenciler bu durumları sıklıkla yaşamakta ve intihara meyilli görünmektedir (Li, 2008c).

Pepler (2006)'e göre zorbalar güç ve saldırganlığı, diğerlerini kontrol etmek ve strese sokmak için kullanmayı öğrenirler. Kronik olarak zorbalık kurbanı olan öğrenciler ise içinden çıkılması gittikçe zorlaşan rahatsız edici bir ilişkinin içinde sıkışıp kalmaktadırlar.

Olweus (1993) zorbalık kurbanı öğrencileri sessiz, hassas, duyarlı, tedbirli ve kolayca ağlayan tipler olarak betimlemektedir. Bu öğrenciler genelde güvensizlik ve huzursuzluk yaşamakta ve yaşlılarından çok yetişkinlerle zaman geçirmekten hoşlanmaktadırlar. Bunun yanısıra kurbanlar genelde sayıca az arkadaşına sahiptir ve sosyal statüleri düşüktür (Olweus, 1993; Shore, 2005). Pişkin (2002), bu öğrencilerin daha yalnız olmasında, diğer öğrencilerin güçsüz bir öğrenciyle ilişkilendirilip statü kaybetmek istememelerinin ya da zorbalık kurbanı olmaktan çekinmelerinin etkisi olduğunu belirtmektedir.

Zorbalık kurbanı öğrenciler diğerlerine göre daha sık intihar düşüncesi yaşamaktadır (Kowalski ve diğerleri, 2008). Araştırmalarda okul uyumsuzluğu,

sigara kullanımı ve zorbalık kurbanı olma arasında pozitif yönlü ilişki saptanmıştır (Nansel ve diğerleri, 2001). Zorbalık kurbanı öğrenciler genelde korumacı ebeveynlere sahiptirler. Engelli öğrenciler de kimi zaman zorbalık mağduru olabilmektedir (Shore, 2005; Kowalski ve diğerleri, 2008; NCSET, 2003).

Zorbalığa maruz kalmamış olan öğrenciler kurbanların başkaldırmasının zorbalığa son vereceğini düşünür ancak zorbalık kurbanı öğrencilerin buna inancı nispeten daha düşüktür (Frisen ve diğerleri, 2007). 2002'de British Columbia Üniversitesi'nde yapılan bir araştırmada 8-10. sınıf öğrencilerin oluşturduğu katılımcı grubunun %41'i zorbaların değişmeyeceğini, %30'u ise bir kez zorbalık kurbanı olduğunda hep zorbalık kurbanı olunacağını düşündüklerini belirtmişlerdir (Henderson ve diğerleri, 2002).

Düzenli olarak zorbalığa maruz kalan, aynı zamanda zorbalık yapan öğrenciler zorba/kurban, "kışkırtıcı kurban" ya da "saldırgan kurban" olarak adlandırılmaktadır (Kowalski ve Limber, 2007; Kowalski ve diğerleri, 2008). Hiperaktif, amansız ve yaşlılarına göre daha çocuksu olan bu öğrenciler sosyal ipuçlarını okumada sorun yaşamaktadırlar. Çabuk sinirlenirler ve aşağılandıklarını düşündüklerinde ya da saldırıya uğradıklarında hemen kavgaya tutuşurlar (Kowalski ve diğerleri, 2008). Zorba/kurban öğrenciler zorba, kurban ya da zorbalığa dahil olmamış diğer öğrencilere kıyasla psikolojik uyum konusunda daha fazla sorun yaşamaktadırlar (Nansel ve diğerleri, 2001).

Zorbalık olaylarında tanıklar da farklı bir grup olarak ele alınabilmektedir. Olaylara yön verebilecek konumda olan bazı tanıklar zorbaya destek verirken, bazıları kurbanla alay ederek zorbanın işini kolaylaştırmaktadırlar. Bazı tanıklar sadece sessizce olayları izlerken, tanıkların çok azı zorbalığın hedefindeki kimseye yardımcı olmaya ve onu savunmaya çalışmaktadır (Willard, 2007; Olweus, 1993). Henderson ve diğerleri (2002) araştırmalarında zorbalığa tanık olduğunu belirten öğrencilerin %64'ünün zorbalığı okulun normal bir parçası olarak gördüğünü saptamıştır.

2.1.1.2 Zorbalık Türleri

Farklı araştırmacılar saldırganca davranışlar için farklı sınıflandırma ölçütleri kullanmış ve zorbalığı farklı başlıklar altında gruplandırmıştır. Zorbalık fiziksel ya da psikolojik, açıktan ya da gizli, rastgele ya da seçici olabilir (Shariff, 2008).

Fiziksel etkiler bırakan, vurma, itme, saç çekme gibi davranışların araştırmalarda fiziksel (Totan ve Yöndem, 2007; Shariff, 2008; Kartal ve Bilgin,

2009; Yodprang ve diğeri, 2009; Özkan ve Çifci, 2010; Ateş ve Yağmurlu, 2010) ya da bedensel (Kapıcı, 2004) zorbalık olarak adlandırıldığı görülmektedir. Sözel yollarla süren alay ya da küfür etme, lakap takma, sataşma, tehdit etme gibi davranışlar ise araştırmalarda sözel zorbalık davranışları olarak sınıflandırılmıştır (Kapıcı, 2004; Totan ev Yöndem, 2007; Kartal ve Bilgin, 2009; Özkan ve Çifci, 2010; Ateş ve Yağmurlu, 2010). Dışlama, küçük düşürme, istemediği bir şeyi yapmaya zorlama, ayrımcılık gibi karşı tarafı duygusal açıdan yıpratmayı amaçlayan ve genelde içerisinde bulunan sosyal çevrenin de paydaşı olduğu saldırganlık davranışları ise bazı araştırmalarda duygusal zorbalık olarak adlandırılmıştır (Kapıcı, 2004; Kartal ve Bilgin, 2009; Özkan ve Çifci, 2010). Sözel ya da fiziksel yollarla gerçekleştirilen cinsel davranışlar bazı araştırmalarda cinsel zorbalık adı altında ayrı bir kategori olarak değerlendirilebilmektedir (Kapıcı, 2004; Özkan ve Çifci, 2010; Ateş ve Yağmurlu, 2010).

Fiziksel (bedensel) ve sözel zorbalık davranışları zorba ve kurbanın doğrudan ilişki içerisinde olması nedeniyle bazı araştırmalarda doğrudan zorbalık davranışları olarak sınıflandırılmaktadır (Woods ve diğeri, 2000; Woods ve Wolke, 2003). Duygusal zorbalık davranışları ise dolaylı zorbalık olarak değerlendirilmektedir (Woods ve diğeri, 2000; Woods ve Wolke, 2003; Ateş ve Yağmurlu, 2010).

Tablo 1’de farklı zorbalık davranışlarının saldırganlık türleri olarak sınıflandırılmasına yer verilmektedir:

Tablo 1. Zorbalık Davranışları

Davranış Sınıfı	Zorbalık Davranışı Biçimleri	
	Üzerinde durulması gereken	Üzerinde CİDDİYETLE durulması gereken
Fiziksel Saldırganlık	<ul style="list-style-type: none"> • İtme • Dürtme • Tükürme • Tekmeleme • Vurma 	<ul style="list-style-type: none"> • Silahla tehdit • Mala zarar verme • Çalma
Sözel Saldırganlık	<ul style="list-style-type: none"> • Alay etme • Lakap takma • Ters ters bakma • Sataşma 	<ul style="list-style-type: none"> • Telefonla gözdağı verme • İrkçi, cinsel ya da homofobik sataşma • Başka birini tehlikeli şeyler yapması için kışkırtma • Mala karşı sözel tehdit • Şiddet ya da vücuda zarar vermekle tehdit • Baskı • Gasp
Sosyal Saldırganlık	<ul style="list-style-type: none"> • Dedikodu yapma • Utandırma • Aptal yerine koyma • Söylentiler çıkarma • Gruptan dışlama 	<ul style="list-style-type: none"> • Düşmanlığa kışkırtma • İrkçi, cinsel ya da homofobik ötekileştirme • Başkasının suçu üstüne alması için tuzak kurma

Kaynak: Henderson, N. R., Hymel, S., Bonanno, R. A. ve Davidson, K. (2002). *Bullying as a Normal Part of School Life: Early adolescents' perspectives on bullying and peer harrasment*. "Safe Schools Safe Communities" Konferansı'nda poster olarak sunulmuştur, Vancouver, British Columbia.

Tablo 1'de saldırganlık davranışları fiziksel, sözel ve sosyal olmak üzere üç başlıkta toplanmış ve "üzerinde durulması gereken" ve "ciddiyetle üzerinde durulması gereken" davranışlar olarak iki alt grupta ele alınmıştır. Buna göre itme, dürtme, tükürme, tekmeleme ve vurma davranışları ilk grupta; silahla tehdit, mala zarar verme ve çalma ise ikinci gruptaki fiziksel saldırganlık davranışları arasında yer almaktadır. Alay etme, lakap takma, ters ters bakma ve sataşma ilk; telefonla gözdağı verme, ırkçı, cinsel ya da homofobik sataşma, başka birini tehlikeli şeyler yapması için kışkırtma, mala karşı sözel tehdit, şiddet ya da vücuda zarar vermekle tehdit baskı ve gasp ise ikinci grup sözel saldırganlık davranışları arasında yer almaktadır. Aynı gruplandırma şekline göre sosyal saldırganlık davranışlarından dedikodu yapma, utandırma, aptal yerine koyma, söylentiler çıkarma ve gruptan dışlama ilk grupta yer alırken, düşmanlığa kışkırtma, ırkçı, cinsel ya da homofobik ötekileştirme ve başkasının bir suçu üstüne alması için tuzak kurma davranışları ciddiyetle üzerinde durulması gereken sosyal saldırganlık davranışları olarak ele alınmıştır.

Yapılan genel sınıflandırmalara ek olarak kimi araştırmacılar homofobik ve ırkçı zorbalığı da ayrı birer kategori olarak ele almaktadır (Shariff, 2008; Donnellan, 2006; Cowie ve Jennifer, 2008). Homofobik zorbalık, gay, lezbiyen, biseksüel ya da transeksüel olarak algılanan kişilere karşı sözel ya da fiziksel taciz olarak tanımlanmaktadır (Wikipedia, 2011c).

Farklı araştırmalarda farklı sınıflandırmaların yapılmış olması bazı davranışların farklı araştırmalarda farklı davranış grupları arasında yer almasıyla sonuçlanmaktadır. Özellikle sözel ve duygusal zorbalık davranışları birbirine yakın görünmekte ve benzer olarak, cinsel zorbalık davranışları fiziksel, sözel ya da duygusal zorbalık davranışları olarak da değerlendirilebilmektedir. Buradan yola çıkarak zorbalık davranışlarının birden fazla kategori altında düşünülebileceği ya da oluşturulan grupların birbirinden keskin çizgilerle ayıramayacağı yorumu yapılabilir.

Zorbalık davranışları ortaya çıktığı koşullar ve yarattığı sonuçlar açısından farklılıklar sergileyebilmektedir. Bu noktada zorba, kurban, şahitler, yetişkinler, eğitimciler ve hatta toplum bir bütün olarak farklı konumlarda bulunabilmektedir.

Psikolojik zorbalık türlerinin çoğu kez şakalaşmayla karıştırılması ve diğer insanların gözünden uzakta ya da sanal ortamda gerçekleşmesi fark edilmesini zorlaştırabilir (Shariff, 2008). Fiziksel zorbalık açıktan sürdürülür ve birileri izliyorsa daha da artabilir (Olweus, 1993). Zorbalık seçici özellik de göstermektedir. Örneğin

cinsel ve ırkçı taciz olaylarında zorbanın hedefini belli bir özelliğe göre (cinsiyet, ırk, din, engel) seçtiği bilinmektedir (Shariff, 2008).

Kartal ve Bilgin (2009)'in gerçekleştirdikleri araştırmanın sonuçlarına göre öğrenciler en fazla sözel zorbalığa maruz kaldıklarını söylerken aynı araştırmada öğretmenler okulda en fazla fiziksel zorbalık yapıldığını öne sürmüştür. Öğrencilerin daha sık maruz kaldıkları sözel zorbalığın, öğretmenlerce fiziksel zorbalık kadar fark edilmemiş olması Shariff (2008)'in aynı yöndeki görüşlerini desteklemektedir.

Boulton ve Smith (1994) şaka yollu söylenen sözlerin, mimiklerin, davranışların zorbalıktan ayırt edilmesinin zor olduğunu çünkü şakanın kendisinin sözcükler arasında saklanmış gizli mesajlar olduğunu belirtmektedir. Bir kişinin kırıcı, komik, sıradan bulduğunu bir başkası öyle bulmayabilir. Biri için şaka olan davranış bir başkası için sorun teşkil edebilir (Willard, 2007).

Günümüz okullarında sözel zorbalık, sevgi sözcükleriyle, düşmanca tehditler arasında gidip gelmektedir (Shariff, 2008). Kimi kaba ya da cinsel içerikli sözcükler arkadaş arasında hitap sözcükleri ya da lakap olarak kullanılmakta, öğretmen ve okul yöneticileri bu sözcüklerin kullanımını engellemeye çalışsa da her diyalogu takip edememektedir (Shariff, 2009).

Erkek öğrenciler genelde doğrudan zorbalık olaylarına karışırken, kız öğrenciler daha sıklıkla dolaylı yollardan zorbalık yapmaktadır (Garrett, 2003; Nansel ve diğerleri, 2001; Pepler ve diğerleri, 2004). Sosyal normlara göre kızlar daha narindir ve kendilerini fiziksel değil de sözel yollarla ifade eder. Bu durumda kızların sözel becerilerini zorbalık amacıyla da kullanması şaşırtıcı değildir (Shariff, 2008). Besag (2006), bunu erkeklerin yumrukları kızların ise dilleriyle kavga etmesi olarak betimlemektedir.

Pek çok araştırmada erkeklerin kızlara göre daha fazla saldırganlık olaylarına karıştığı ortaya konmuştur (Ateş ve Yağmurlu, 2010; Nansel ve diğerleri, 2001; Olweus, 1993; Şahin ve Sarı, 2010; Eroğlu, 2009; Kartal ve Bilgin, 2009; Bulut, 2008; Aypay ve Durmuş, 2008; Alikashifoğlu ve diğerleri, 2007; Smokowski ve Kopasz, 2005). Eroğlu (2009), bu durumu erkeklerin toplumda daha rahat ortamlarda yetişmesine bağlamakta ve kızların saldırganca davranışları hem sosyal hem psikolojik açıdan bastırırken, kimi zaman erkeklik göstergesi olarak da kabul edilen bu tip davranışların erkeklerce rahatça sergilenemediğini belirtmektedir. Aypay ve Durmuş (2008)'a göre ise kızlar erkeklerden daha fazla işbirliği becerisi gösterdiklerinden erkeklerin saldırganlık düzeyleri kızlara göre daha yüksek görünmektedir. Ateş ve Yağmurlu (2010), dolaylı zorbalık olaylarında cinsiyete bağlı farklılık bulamazken diğer zorbalık türlerinde erkeklerin daha fazla zorbalık kurbanı olduğunu saptamıştır. Cinsiyete bağlı olarak zorbalığı inceleyen çalışmasında

Nansel ve diğeri (2001), erkeklerin en fazla erkekler tarafından fiziksel zorbalığa uğradığını, kızların ise hem kızlar hem erkekler tarafından zorbalığa maruz kaldığını belirtmektedir. Lines (2008)'a göre ailesinden yavaş yavaş uzaklaşmaya başlayan ergen, arkadaş gruplarına aidiyet hissedebilir. Özellikle kız öğrenciler arasında yaşanan gruplaşma ve dışlama gibi davranışlar böylece anlam kazanmaktadır. Kowalski ve diğeri (2008) gençlerin bir gruba ait olma ihtiyacına bağlı ortaya çıkan psikolojik zorbalığın fiziksel zorbalıktan daha fazla endişe yaratması gerektiğini ileri sürmektedir.

Kapıcı (2004), araştırmasına katılan ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin %40 oranında bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kaldığını tespit etmiştir. Smokowski ve Kopasz (2005) zorbalığı, zorbalara göre sınıflandırmaktadırlar. Bu açıdan fiziksel, sözel, dolaylı ve tepkili zorbalılar olmak üzere dört çeşit zorbadan söz etmektedirler.

2641 Türk öğrenciyle yapılmış olan bir çalışmada öğrencilerin en fazla sözel (%31), sonrasında fiziksel (%24) ve son olarak %8'lik oranla cinsel zorbalık kurbanı olduğu ortaya konmuştur (Ateş ve Yağmurlu, 2010). Totan ve Yöndem (2007)'in araştırmasında da yine sözel zorbalık en sık rastlanan zorbalık türü olarak görülmektedir. Yodprang ve diğeri (2009)'nin yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre Güney Thailand'da her beş çocuktan biri (%18,5) fiziksel zorbalık kurbanı olmaktadır.

2.1.1.3 Zorbalık Nedenleri

Okullarda görülen şiddeti gazete ve televizyon haberleri ışığında inceleyen Bulut (2008), 2001 yılından 2006 yılına dek yaşanmış öğrenciden öğrenciye yönelik şiddet olaylarına neden olarak ilk sırada tartışma, küfretme ve vurmanın olduğunu belirtmiştir. İkinci sırada ise laf atma ve cinsel taciz yer almaktadır.

Farklı kişilerin zorbalığa maruz kalma ya da zorbalık yapma nedenleri çeşitlilik göstermektedir. Alanda yapılan araştırmaların sonuçları bu davranışın tek bir nedene bağlı olarak ortaya çıkmadığı yönündedir (Alikışifoğlu ve diğeri, 2007; Bulut, 2008; Woods ve diğeri, 2000; Çetinkaya, Nur, Ayvaz, Özdemir ve Kavakçı, 2009).

Olweus (1993) bir saldırganlık türü olarak geleneksel zorbalığı incelemiş ve zorbalığın hem fiziksel hem de psikolojik bir takım sebeplere bağlı olduğunu belirtmiştir. Obez, fiziksel olarak yaşlılarından daha zayıf, engelli, hiperaktif ya da hasta öğrencilerin zorbalık olaylarında daha sıklıkla kurban konumunda olması,

zorbalığın fiziksel sebeplerle ortaya çıkabileceğini göstermektedir. (Olweus, 1993; Kowalski ve diğerleri, 2008).

Yetişkinlerin zorbalığa karşı çokça tolerans göstermesi, televizyonda, sinemada, müzik videolarında şiddet içeren görüntülerin yetişkinlerden gereken tepkiyi almaması gençlerde şiddetin kabul edilebilir bir davranış biçimi olduğu yargısını oluşturabilmektedir (Shariff, 2008; Gözütok, 2008). Zorbalık bazen yetişkinlerin yarattığı, desteklediği, onayladığı ve sürdürdüğü sosyal eşitsizliklerden kaynaklanır. Willard (2007) medyada, özellikle reklam sektöründe yaratılan sanal karakterlerin hep belli ölçüler dahilinde fiziksel olarak güzel ve çekici olmasının, fiziksel açıdan problemlili öğrencilerin yaşadığı olumsuzlukları artırdığını belirtmektedir. Pepler ve Craig (2000) saldırganlık eğilimi olan öğrencilerin medyada yer alan saldırganlığı model alacağını belirtmektedir.

Frisen ve diğerleri (2007)'nin, İsviçre' de ortalama 17 yaşlarında 119 lise öğrencisiyle yaptıkları çalışmanın sonucuna göre en sık karşılaşılan zorbalık nedeni dış görünüştür. Besag (2006) özellikle kızlarda dış görünümün gruba dahil olma ya da gruptan dışlanma durumunu etkileyen önemli bir değişken olduğunu belirtmektedir. Totan ve Yöndem (2007)'in lise öğrencileriyle gerçekleştirdikleri araştırmanın sonuçlarına göre öğrenciler arasında en sık rastlanan zorbalık davranışı "kötü isimler takma/alay etme" olarak saptanırken ikinci sırada "görünüş ve konuşmayla alay etme" yer almaktadır.

Garrett (2003)'a göre zorbalığa maruz kalma çoğu zaman fiziksel değil psikolojik nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Kurbanların genelde hassas, gergin ve utangaç kimseler olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra kurbanların farklı ırk ya da dine mensup olduğu da görülmektedir. (Shariff, 2008).

Yapılan araştırmalar zorbalık mağduru olmanın genetik yapıyla da ilgisi olduğunu ortaya koymaktadır. Genlerdeki farklı yapılanmalar bazı kişileri duygusal açıdan daha zayıf ve dolayısıyla da zorbalığa açık hale getirebilmektedir. (Bower, 2010).

Özellikle küçük yaşlarda yaşanan zorbalık yetişkinlerce çok ciddiye alınmayabilmektedir. Aileler ve okul personeli yaşanan olumsuz durumları çocuk gelişiminin doğal bir parçası olarak değerlendirebilmekte ve gereken önemi vermemektedir. Yapılan çoğu araştırmada öğretmenlerin bildirdiği zorbalık olayı oranı öğrencilerin bildirdiği orandan daha düşük olmaktadır (Shore, 2005; Shariff, 2008; Hinduja ve Patchin, 2009; Pepler ve Craig, 2000). Oysa bazı araştırmalarda zorbalığın daha sıklıkla okul içinde gerçekleştiği ortaya konmuştur (Koç, 2006; Bulut, 2008). Bu durum, öğrencilerin okul dışında da süregiden bir zorbalık olayına maruz

kalması ya da öğretmenlerin öğrencilerinin maruz kaldığı tüm zorbalık olaylarından haberdar olmaması şeklinde yorumlanabilir.

Ebeveynlerin okula dair tutumu zorbalığı etkilemektedir. Nansel ve diğerleri (2001), aileleri okulla daha ilgili olan öğrencilerin daha fazla zorbalık mağduru olduğunu saptamıştır. Bunu öğrencinin okulda daha az özgür hissetmesiyle ve sonuç olarak zorbalığa daha açık hale gelmesiyle açıklamaktadır. Anne babaların çocuklarından arkadaşları arasında popüler olmasını beklemesi ve bunu fazlasıyla belli etmesi öğrencileri okulda zorbalık yapmaya itebilmektedir (Totan, 2007). Kurul-Tural (2006), bireycilik ve rekabet gibi kavramların sıkça yer bulduğu eğitim yönetimi biçimini eleştirmektedir. Woods ve Wolke (2003), okul başarısızlığının ve akademik konularda yaşanan hayal kırıklığının çocuklarda zorbalığa yol açabileceğini belirtmektedir.

Eğitim sistemi ve okul kültürünün ürettiği değer ve normlar, davranış kalıpları, eğitim olanaklarının sunumu açısından okullar arası ve hatta okul içi ayrışmaların dinamiklerini incelemek, okuldaki şiddetin yönelimini, düzeyini kavramak ve şiddeti engellemek adına önemlidir (Kurul-Tural, 2006). Amerikan okullarında zorbalığı inceleyen eserinde Garrett (2003) zorbalığın yalnızca okullarda değil, toplumun farklı pek çok ögesinde karşımıza çıkmasını eleştirmektedir. Devlet başkanları, üniversite yöneticileri, politikacılar, din adamları, öğretmenler ve polisler zaman zaman zorbalık yapmakta, zorbalık kimi zaman iş yaşantısında başarıya giden bir yol olarak görülmektedir (Garrett, 2003; Gözütok, 2008).

Yaş, pek çok çalışmada zorbalık ya da saldırganlığı etkileyen bir değişken olarak incelenmiştir. Genelde ergenlik yaşlarında daha fazla saldırganlık ve zorbalık davranışlarına rastlanmaktadır (Eroğlu, 2009, Yodprang ve diğerleri, 2009). Cowie ve Jennifer (2008), çocuk ve gençlerde yaş ilerledikçe sözel zorbalığın yerini dolaylı zorbalığa bıraktığını belirtmektedir.

Sosyoekonomik değişkenler de saldırganlık davranışları üzerinde etki göstermektedir. Eroğlu (2009), Konya'da 2242 lise ve üniversite öğrencisiyle yaptığı çalışmada fiziksel saldırganlık davranışlarının sosyoekonomik düzeye bağlı olarak farklılık gösterdiğini belirtmektedir. Lise öğrencilerinde üst sosyoekonomik düzeydeki öğrenciler daha fazla saldırganlık sergilerken üniversite öğrencilerinde durum tam aksi yönde olmakta, alt sosyoekonomik düzeye sahip öğrencilerde saldırganlık daha yüksek bulunmaktadır. Pişkin (2010)'in yapmış olduğu çalışmanın sonuçları, üst sosyoekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında öğrenim görmekte olan öğrencilerin orta ve alt sosyoekonomik düzeye sahip ilköğretim okullarındaki öğrencilere göre daha fazla zorbalık yaptığını ortaya koymaktadır. Bulut (2008),

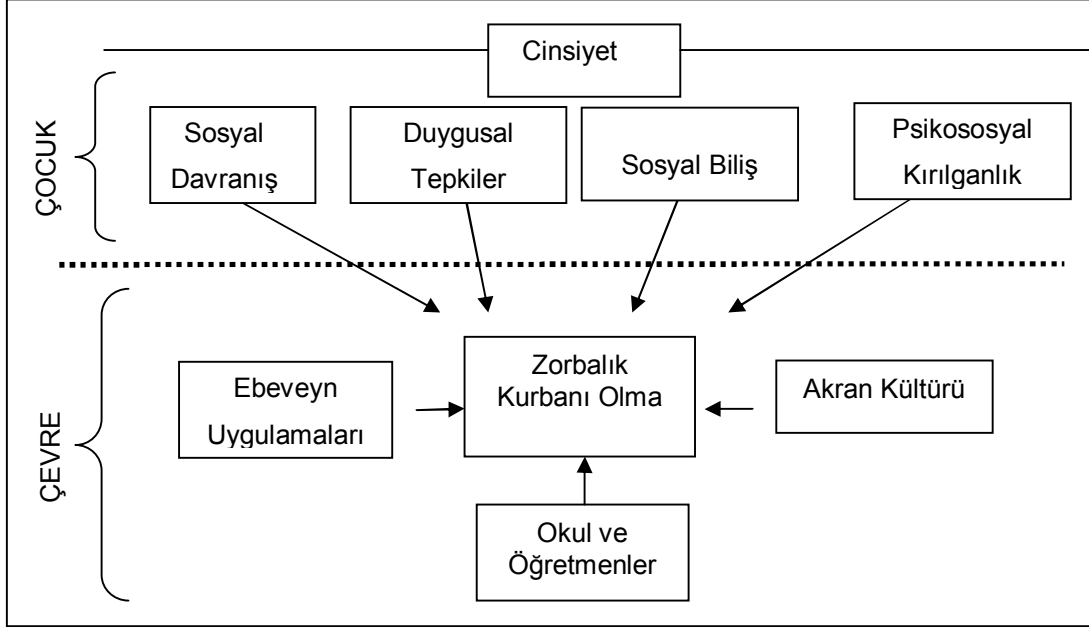
şiddet olaylarının en fazla %35'lik oranla şehirlerde ve sonrasında büyük şehirlerde (%32) meydana geldiğini belirtmektedir.

Şahin ve Sarı (2010), fonksiyonel olmayan tutumlar ve bilişsel bozuklukların depresif unsurlarla birleştiğinde, zorba öğrencinin kişiliğinde eksik kalan yönleri gidermeye çalışması sonucu saldırgan davranışları getirdiğini belirtmektedir. İşbirliği yapabilme, yardımseverlik, vicdan sahibi olma ve sosyal kabul konusunda sorun yaşamayan öğrenciler kendine daha fazla güvenmekte, özsaygı duymakta ve zorbalık olaylarından daha uzak kalmaktadır (Aypay ve Durmuş, 2008). Pellegrini ve Bartini (2002), erkek öğrencilerin yeni bir sosyal ortama girdiklerinde, okul değiştirdiklerinde daha sık saldırganlık sergilediğini belirtmektedir.

Pek çok zorbanın geçmişte aile içinde taciz ya da şiddet olaylarına şahit olduğu bilinmektedir (Garrett, 2003; Shore, 2005; Sarıbeyoğlu, 2007). Ailede denetim, ilgi ve sıcaklığın az olması, ağır fiziksel cezalar yine zorbalığa sebep olarak gösterilebilir (Shore, 2005). Yodprang ve diğerleri (2009) Güney Tayland'da 12-19 yaşlarında gençlerle yapmış olduğu araştırması ebeveynleri tarafından şiddete maruz bırakılan öğrencilerin okulda zorba olmaya meyilli olduğunu ortaya koymaktadır.

Shariff'e (2008) göre okullarda daha fazla farklı etnik grup, din ya da kültürün yer alması, okul yönetiminin işini var olan kuralları uygulama konusunda daha zor hale getirmektedir. Yodprang ve diğerleri de (2009) etnik yapıyı ve okul türünü zorbalığı etkileyen faktörler arasında saymaktadır. Bu çalışmada Taylandlı öğrencilerin, Çinli ve Malezya'lı öğrencilere göre daha fazla fiziksel zorbalık yaptığı saptanmıştır. Araştırmacılar bu çalışmanın sonuçlarının geçmiş bazı araştırmalarla örtüşmediğini belirtmekte ve bunu örneklem, kültürler ve zorbalık tanımları arasındaki farklılıkla açıklamaktadır. Cheraghi ve Pişkin (2011), İran ve Türkiye'de zorbalığı karşılaştırmış ve farklı zorbalık türleri için farklı sonuçlara ulaşmışlardır. İranlı öğrenciler Türk öğrencilerden daha fazla fiziksel zorbalık kurbanı olurken, Türk öğrenciler İranlı öğrencilere göre dışlanma yoluyla daha fazla zorbalık kurbanı olmaktadır. Türk öğrenciler akranlarına İranlı öğrencilerden daha fazla fiziksel ve sözel zorbalık yapmakta, onları dışlamakta ve eşyalarına zarar vermektedir.

Şekil 2'de zorbalık kurbanı olma durumunun farklı etkenlerle ilişkisi sergilenmiştir. Çocuğun kendisine ve çevresine ilişkin farklı faktörler zorbalık kurbanı üzerinde etkili olan değişkenler olarak ele alınmıştır.

Şekil 2. Zorbalık Kurbanı Olma Riskine dair Çalışma Modeli

Kaynak: Kochenderfer-Ladd, B., Ladd, G. W. Ve Kochel, K.. (2009). Theoretical considerations for the study of young victims of peer harassment. Haris, M. (Editör) *Bullying, Rejection and Peer Victimization: A Social Cognitive Neuroscience Perspective*. New York: Springer Publishing Company.s 27-100

Şekil 2'ye göre çocuğun davranışları, duygusal tepkileri, sosyal bilişi ve kırılganlığının yanı sıra çevresel etkenler olan ebeveyn uygulamaları, okul, öğretmenler ve akran kültürü zorbalık kurbanı olma üzerinde etki etmektedir. Kochenderfer-Ladd ve diğerleri (2009), zorbalığa kurban olmada kişisel özellikler ve çevrenin birlikte etkili olduğunu öne sürmekte ve tüm bunların birlikte incelenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Kısaca, okulda ya da okul dışında öğrenciler farklı sebeplerden zorbalığa maruz kalabilmektedir. Bu durumda zorba ve kurban öğrencinin psikolojik, zihinsel ve fiziksel özelliklerinin yanısıra içerisinde bulunulan okul ortamının, ailenin ve kültürün zorbalık üzerinde etkili olduğu araştırmacılarca vurgulanmaktadır.

2.1.1.4 Zorbalığın Sonuçları

Pepler (2006), kronik olarak zorbalık olaylarına karışan öğrencilerin yaşadığı fiziksel, sosyal ve zihinsel sorunlar nedeniyle, durumun ciddiye alınması gerektiğini belirtmektedir. Yaşanan zorbalık, sadece okul deneyimlerini değil, öğrencinin tüm yaşamını etkileyebilmektedir.

Zorbalık mağduru öğrenciler özgüven kaybı, depresyon ve hatta intihar düşüncesi yaşayabilir. Okulda zorbalığa maruz kalan öğrenciler okulu korkunç, güvensiz ve provoke edici bir ortam olarak değerlendirip devamsızlık yapabilirler (Shore, 2005; Shariff, 2008; Willard, 2007, Gökler, 2009; Dake ve diğerleri, 2003). Ayrıca zorbalık kurbanı öğrenciler okul değiştirmeyi düşünebilirler (Yaman, Eroğlu, Bayraktar ve Çolak, 2010).

Bilgiç ve Yurtal (2009) zorbalık olaylarına karışmayan öğrencilerin karışanlara göre daha olumlu okul algısına sahip olduğunu ve öğretmenleriyle daha iyi iletişim kurduğunu tespit etmiştir. Zorbalık kurbanı öğrenciler zorba ve olaylara karışmayan öğrencilere göre okulda daha mutsuz olduklarını belirtmişlerdir. Okulda huzursuzluk yaşayan öğrencilerin kendilerini savunmak için silah taşınması da olasıdır (Gökler, 2009). Öğülmüş (2006) okula silah getirmeyi okullarda yaşanan en önemli disiplin problemleri arasında saymaktadır.

Shariff (2008), zorbalığın hem zorba hem de kurban üzerinde bıraktığı etkilerin hafife alınmaması gerektiğini belirtmektedir. Bu kimseler diğerlerine kıyasla daha fazla psikosomatik sorunlar yaşayabilirler. Zorbalık kurbanı öğrenciler zorbalık yapan ve olaylara karışmayan öğrencilere göre okulda daha mutsuz olduklarını belirtmişlerdir (Bilgiç ve Yurtal, 2009). Zorba/kurban konumunda olan öğrenciler psikolojik açıdan en fazla risk taşıyan grup olarak değerlendirilmektedir. Bu öğrenciler sapkın ilişkiler arayışına girebilir ve okulda daha fazla başarısızlık gösterebilirler (Shariff, 2008; Shariff, 2009).

Araştırmalarda, zorbalığın sözü edilen okul problemlerinin yanısıra, öğrencinin iç dünyasını ve bunun bir uzantısı olarak hem kendini hem de yakın çevresini etkileyen pek çok soruna yol açtığına dair bulgulara rastlanmaktadır.

Zorbalığa maruz kalma benlik saygısını etkilemekte, durumluk ve sürekli kaygı ve depresyon belirtilerini tetiklemektedir (Kapıcı, 2004). Sık sık veya devamlı kabadayılık/zorbalık yapma, davranış bozukluğunun (Conduct disorder) bir parçası olarak kabul edilmektedir (Alikashiöğlu ve diğerleri, 2007). Çocuklukta ve genç

yaşlarda yaşanan zorbalığın uzun dönemde de sonuçları görülebilmektedir. Araştırmalarda, geçmişte zorbalık mağduru olmuş kimselerin ilerleyen yaşlarda zorbalık durumu son bulmuş olsa bile, daha fazla depresyon belirtisinin yanında daha düşük özgüven gösterdiği belirtilmiştir (Willard; 2007; Kowalski ve diğerleri, 2008; Yodprang ve diğerleri, 2009; Pepler ve diğerleri, 2004).

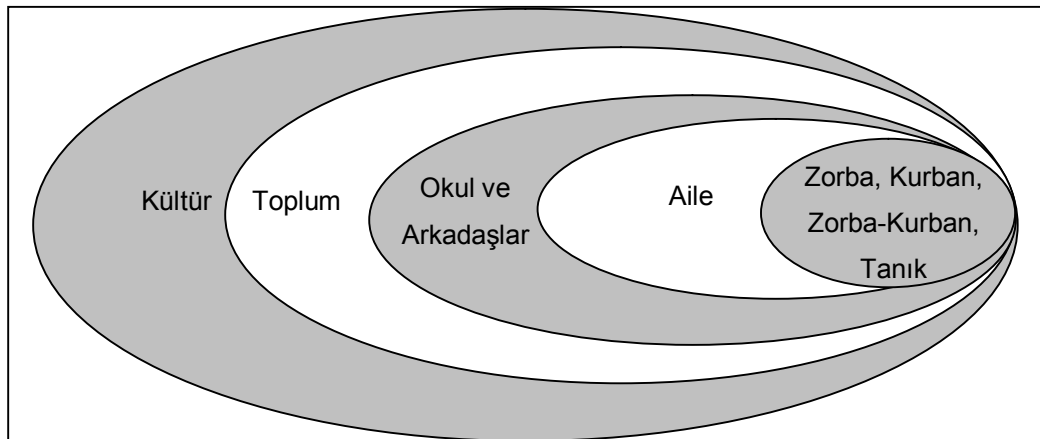
Zorbalık yapan öğrencilerin de ilerleyen yaşlarda suç işleme, yalnızlık, depresyon, toplumdan dışlanma, bağımlılık gibi problemleri yaşama olasılığının yüksek olduğu farklı araştırmacılarca ifade edilmektedir (Gökler, 2009; Smokowski ve Kopasz, 2005). Zorbalığa dahil olan öğrencilerin olmayanlara göre daha fazla davranış, uyum sorunu ve hiperaktivite yaşadığı, doğrudan zorbalık olaylarında bu sorunların dolaylı zorbalığa göre daha fazla görüldüğü saptanmıştır (Woods ve diğerleri, 2000).

2.1.1.5 Akran Zorbalığına Müdahale ve Önlemler

Olweus (1993) zorbalığa müdahalede pek çok farklı yol olabileceğini ve hangisinin daha işlevsel olacağını önceden kestirilemeyeceğini belirtmektedir. Zorbalığa karşı öğrenciler, öğrenci velileri, öğretmenler, medya ve hatta tüm toplumun üzerine görev düşmektedir (Pepler ve diğerleri, 2004). Zorbalık izole bir ortamda gerçekleşmemektedir. Zorbalığa müdahale programlarında zorba ya da kurban olma durumlarını ortaya çıkaran sosyal ekolojinin anlaşılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir (Doll ve diğerleri, 2008; Cowie ve Jennifer, 2008).

Şekil 3'te akran zorbalığı olaylarında öğrencilerin zorbalığa herhangi bir statüde dahil olma durumunun çevreyle ilişkisine hiyerarşik olarak yer verilmiştir:

Şekil 3. Okul Zorbalığı Ekolojik Modeli

Kaynak: World Health Organization (WHO) (2002) *World Report on Violence and Health*. Geneva Author.

Şekil 3'e göre zorba, kurban, zorba-kurban ya da tanık olarak zorbalığa dahil olma durumu öncelikle öğrencinin yakın çevresi olan aileyle ilişkilidir. Ailenin ardından zorbalığa dahil olmayla ilişki sıralamasında okul ve arkadaşlar gelmektedir. Toplum ve kültürün de zorbalığa etkisi olduğu belirtilmektedir (WHO, 2002).

Öğülmüş (2006), şiddet üzerine yapılmış olan ilk çalışmaların eğitimcilerin elinden çıkmamış olmasını eleştirmektedir. Eğitimcilerden önce, şiddet sorununa hekimler, güvenlik görevlileri ve medya el atmıştır.

Öğrenciler zamanlarının büyük kısmını okulda geçirmektedir. Gazete haberlerine yansıyan şiddet olaylarının %75'inin okulda gerçekleştiği görülmektedir (Bulut, 2008). İlköğretim okullarında devam etmekte olan zorbalık kurbanı 12 öğrenciyle yapılan mülakat sonuçlarına göre öğrenciler en fazla okul içinde zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmektedirler (Yaman ve diğerleri, 2010). Bu da özellikle okullarda saldırganlık ve şiddet olaylarına karşı önlemler alınmasını gerektirmektedir (Smokowski ve Kopasz, 2005). Totan (2007) zorbalık olaylarına yetişkinler arasında en yakın şahitlerin öğretmenler olabileceğini ve bu nedenle okulda yaşanan zorbalık olaylarına müdahale etmeden önce öğretmenlerin zorbalığı iyi tanımasını gerektiğini belirtmektedir.

Okulda zorbalığa müdahalede, yaşanan zorbalığın anlık bir olay mı; yoksa süregelen bir davranışın yansıması mı olduğunun, öncelikli olarak ortaya konması gerekmektedir (Kowalski ve diğerleri, 2008). Bu müdahalede okullarda çalışan personelin önünde kimi engeller yer almaktadır. Pek çok öğretmen sınıfların kalabalık olmasını ve özel ilgiye gereksinim duyan öğrencilerin varlığından kaynaklanan zaman yetersizliğini, olaylara gerektiği gibi müdahale edememe sebebi olarak göstermektedir (Shariff, 2008; Pepler ve diğerleri, 2004).

Okulda öğretmen gözetiminin daha az olduğu yerlerde öğrencilerin saldırganca davranışları daha sık sergilediği bilinmektedir. Kartal ve Bilgin (2009), öğrencilerden aldıkları bilgilere göre, okulda zorbalığın en fazla bahçede, öğretmenlerden aldıkları bilgilere göre ise bahçe ve koridorlarda görüldüğünü belirtmekte ve bunu öğretmenlerin koridorlarda da nöbet tutması sonucu sıklıkla zorbalık olaylarına şahit olmasıyla ilişkilendirmektedir.

Durmuş ve Gürkan (2005) tarafından, üniversite birinci sınıf öğrencileri arasında yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, okul sınırları içinde bazı öğrencilerin yaralanmasıyla sonuçlanan herhangi bir kavganın görülme sıklığı %57,3 iken, bu oran okul dışında %70,1'e yükselmektedir. Şiddet olaylarının kapsam ve niteliğini inceleyen çalışmasında Bulut (2008), şiddet olaylarının %40'ının okul çıkışı ve sonrasında, %38'inin teneffüslerde, %22'sinin ise ders esnasında gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Yaşanan zorbalık olaylarının yetkililere bildirilememesi de okul personelinin önündeki engellerden biri olarak görülmektedir. Tanıkların ve kurbanların zorbalık olaylarının dışında kalmaya çalışması ve yetkililere bildirmekten kaçınmasının nedenlerinden biri bu eylemin “gammazcılık”, “ispiyonculuk” ya da “dedikodu” gibi yorumlanması olabilir. Okul yönetimi ve diğer otoritelere duyulan güvensizliğin tetiklediği bu durum sonucunda öğrenciler olaylarla kendi başlarına başa çıkmayı daha uygun görebilir. Öğrenciler zayıf görünmekten korktukları, ciddiye alınmayacaklarını düşündükleri için de yetişkinlerle bunu paylaşmaktan çekinebilirler (Olweus, 1993; Kartal ve Bilgin, 2009; Willard, 2007; Kowalski ve diğerleri, 2008; Aftab, 2010). Kartal ve Bilgin (2009) 10-15 yaşları arasında 545 öğrenciyle yapmış oldukları araştırmada, öğrenciler zorbalığa maruz kaldıklarında çoğu zaman bir arkadaşlarına anlatarak olayı çözmeye çalıştıklarını söylerken (%40,9) öğretmenler öğrencilerin en sık okulda bir yetişkinle anlatma yolunu (%62,1) tercih ettiklerini öne sürmektedir. Yurtdışında yapılan bir araştırmada öğrencilerin yalnızca %8'inin zorbalık olaylarını yetişkinlere bildirdiği belirlenmiştir (Henderson ve diğerleri, 2002).

Willard (2007), zorbalık olaylarına tanık olan öğrencilerin psikolojik olarak rahatlatılarak, kurban öğrenciye yardım konusunda isteklendirilmesi ya da en azından olayların yetkililere bildirilmesi için teşvik edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yetişkinlerin zorbalık olaylarını kendi gözlemleriyle tespit etmesi de bir çözüm olarak görülmektedir. Öğrencinin fiziksel yaralar almış, dağınık halde görülmesi, okul-ev arası yolda çekinceler yaşıyor olması, okula ilgisinin azalması, kaygı, hüznün, güvensizlik gibi duyguları sıkça yaşamaması, kötü rüyalar, baş-karın ağrısı gibi şikayetlerde bulunması bu öğrencinin zorbalığa maruz kaldığının işaretleri olabilir (Kowalski ve diğerleri, 2008; O'Moore ve Minton, 2004). Ebeveynlerin çocuklarıyla yakın ilişkiler kurması, arkadaş çevresini tanıması, davranışlarında değişiklik olup olmadığını fark edebilmesi önem arz etmektedir (Totan, 2007). Totan ve Yöndem (2007)'in araştırma sonuçlarına göre ebeveyn ve ergen arasındaki ilişkinin artması ergenin zorba ya da kurban olma olasılığını azaltmaktadır.

Ateş ve Yağmurlu (2010), öğrencilere öğretmenlerin zorbalığa karşı tutumlarını sormuştur. Aldıkları yanıtlara göre öğrencilerin %40'ı öğretmenlerin zorbalık olaylarının farkında olduğunu ve bu %40'ın %60'lık bölümünün olaylara müdahale ettiğini belirtmiştir. Aynı araştırmaya göre öğretmenlerce en sık başvuru yapılan müdahale yöntemi sözlü uyarı (%43), sonrasında durum değerlendirmesi (davranışın yanlışlığı, yaratabileceği problemler vb. üzerine) (%17) ve son sırada bir yetkiliye başvurma (%14) olarak görülmektedir.

Okullarda sürdürülen zorbalık karşıtı programlar genelde bazı temel öğeler içermektedir. Bunlardan ilki eğitici personelin sorunun ciddiyetinin farkına varması ve

bir komisyon oluşturulmasıdır. Bu komisyonun çalışmalarına rehberlik etmesi ve bireylerin üzerine düşen sorumlulukları açıklaması için bir plan ortaya konmaktadır. Bu planlar farklı ülkelerde, bölgelerde, okullarda ve durumlarda çeşitlilik gösterebilmektedir. Örneğin bir okul cezalandırıcı bir tutum sergilerken bir diğeri önleyici ve daha çok kurbanı destek olmayı hedefleyen bir yol izleyebilmektedir (Olweus, 1993; Pepler ve diğeri, 2004; Pepler, 2006; Willard, 2007; Kowalski ve diğeri, 2008). Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2006'da yürürlüğe koyduğu eylem planında okulun tüm bileşenlerini kapsayan, hem müdahaleyi ve hem de önlemleri belirleyen bütüncül bir yaklaşım söz konusudur (MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2006).

Öğretmenlerin, idarecilerin ve diğeri okul personelinin eğitilmesi, zorbalığın doğasını, olası sonuçlarını ve yapılması gerekenleri bilme açısından yararlı olabilir (Kowalski ve diğeri, 2008). Uzbaşı (2009), ilköğretim ve liselerde görev yapmakta olan psikolojik danışmanların çözüm odaklı ve uygulanabilir hizmetiçi eğitime ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir.

Okulda yalnızca psikolojik danışman ve rehber öğretmenlerin zorbalıkla mücadele etmesi etkili olmayabilir. Tüm personel ve öğrencilerin bu konuda işbirliği yapmış olmasının yararlı olacağı düşünülmektedir (Totan, 2007). Psikolojik danışmanların hizmet içi eğitimlerden beklentileri arasında bu eğitimlerin uzmanlar tarafından verilmesinin yanısıra toplum, veli, öğretmen ve yöneticileri de kapsamı ön sıralarda yer almaktadır (Uzbaşı, 2009). Okulda çalışan tüm personelin öfke kontrolü ve çatışma yönetimi becerilerine sahip olmaları ve öğrencilere iyi örnek olmaları önerilmektedir (O'Moore ve Minton, 2004; Donnellan, 2006).

Öğretmenlerin olumlu bir sınıf ve okul iklimi oluşturma konusunda desteklenmesi, öğrenciler için daha fazla sosyal faaliyet seçeneği olması da bir çözüm yolu olarak düşünülmektedir (Bilgiç ve Yurtal, 2009; O'Moore ve Minton, 2004; Kasen ve diğeri, 2008). Okuldaki sosyal ortamın yanısıra derslerde işbirliğine dayalı aktivitelere yer verilmesi de zorbalığı azaltmaya yardımcı olabilir (Cowie ve Jennifer, 2008). Pepler ve diğeri (2004), problem çıkaran öğrencilerin okuldan uzaklaştırılmasının ya da kendileri gibi problem çıkaran diğeri öğrencilerle ayrı bir ortamda eğitim görmesinin son çözüm olarak düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir.

Pepler (2006), zorbalığa müdahaleye dair iki farklı yol sunmaktadır. "İskele" (Scaffolding) olarak adlandırılan ilk yol, öğrencinin sağlıklı ilişkiler inşa edebilmesi için onlara destek verilmesini önermektedir. İkinci yol ise "Sosyal Mimari" (Social Architecture) olarak adlandırılmaktadır. Öğrencilerin olumlu akran ilişkileri

sergileyebilmeleri için, akran gruplarındaki ilişkilerin incelenmesi ve akran gruplarının bu doğrultuda şekillendirilmesi önerilmektedir.

Shariff (2008)'e göre okullarda kültürel çeşitliliğin artması kuralları uygulamada sorunlar yaratabilir. Bu nedenle kurallar belirlenirken politik sistemin eğitime verdiği şeklin ötesinde, okulun içinde bulunduğu koşulların ve yapısının göz önünde bulundurulması tavsiye edilmektedir. Kasen, Berenson, Cohen ve Johnson (2008) zorbalığa müdahalede okuldan beklenen sosyal ihtiyaçlar arasında göç etmek zorunda kalmış ya da maddi durumu kötü bölgelerden okula gelen öğrencilerle özel olarak ilgilenilmesini de saymaktadır. Totan (2007), zorbalığı önleyici çalışmalarda okulun bulunduğu bölgenin kültürünün de göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Öğrenciler arasında yaşanan iletişim sorunları, öğrencilerin kökeni de göz önüne alınarak incelenebilir ve giderilebilir (Cowie ve Jennifer, 2008).Yapılan çalışmaların etkisinin eğitimciler tarafından değerlendirilip farklı bölgelerden edinilen bilgilerin birleştirilmesi de öneriler arasında yer almaktadır (Totan, 2007).

MEB (2006), "Okullarda Şiddetin Önlenmesi" konulu genelgede şiddet, saldırganlık ve zorbalık olaylarına karşı kurumsal ekiplerin oluşturulması ve önleyici ve müdahale edici çalışmaların bir arada sürdürülmesi gerektiğini bildirmiştir.

Bazı uzmanlar zorbalığı ve zorbalık kurbanı olmayı etkileyen genetik faktörlere dair yapılan araştırmalar doğrultusunda zorbalığa daha açık olduğu en başından saptanan öğrenciler için okullarda özel uygulamaların yapılabileceği görüşünü taşımaktadır (Bower, 2010). Alikaşifoğlu ve diğerleri (2007), eğitimciler kadar çocuk hekimlerinin de zorbalık problemiyle ilgilenmesi gerektiğini belirtmektedir. Zorbalığa dair bulguların doktorlar tarafından incelenmesi, aileler ve eğitimcilerin bilgilendirilmesi önerilmektedir. Hem tıp fakültelerinde hem de doktorlara mezuniyet sonrası verilen eğitimlerde bu konuya da yer verilmesi önem taşımaktadır.

Garrett (2003), zorbalığa karşı toplumun tüm kesimlerince kesin bir tavır alınması gerektiğini ve zorbalığın herhangi bir yaş grubu ya da zümre için asla hoşgörülmeyle azaltılabileceğini savunmaktadır. Kowalski ve diğerleri (2008) ise zorba öğrencilere karşı sergilenen tavizsiz tutumu okullarda izlenen yanlış müdahale yöntemleri arasında saymaktadır. Bu tutumun anti sosyal davranışlara meyilli büyük bir öğrenci grubunu gözden çıkarmak anlamını taşıdığı belirtilmektedir. Bunun yerine öğrencilerin örnek alabileceği doğru rol modellerin sunulmasının etkili olacağı düşünülmektedir. Yetişkinlerin tutum ve davranışlarını değiştirmemesi durumunda gençlerin herhangi bir değişim yaşamaması beklenmemektedir (Pepler ve Craig, 2000).

Medyanın zorbalığa karşı tavrı da önem arz etmektedir. Medyada yer alan zorbalığa dair haberlerde, konuya dikkat çekilmeden yaşanan olayların sansasyonel bir biçimde ele alınması araştırmacılar tarafından doğru bulunmamaktadır (Shariff, 2008; Gözütok, 2008).

Saldırganlık konusunda yetişkinlerin aktif olarak ya da geri planda kalarak yapabileceği pek çok şey bulunmaktadır. Saldırganlığı özendirmekten uzak olmak bunların başında yer almaktadır (Gözütok, 2008).

2.1.2 Sanal Zorbalık

Sanal zorbalık tanımının zorbalık üzerinden yapılması zor olarak nitelendirilmektedir. Bunun nedeni zorbalığın davranışsal boyutta ele alınması ve davranışların sanal ortamdan farklı olarak belli bir zaman ve durumla sınırlı olmasıdır (Shariff, 2008).

İnternet ve diğer yeni iletişim teknolojileri sayesinde pek çok öğrenci medya tüketiciliğinden medya üreticiliğine geçiş yapmıştır (Armstrong, 2008). Akıllı telefonlar, taşınabilir bilgisayar ve modemler gibi yeni mobil iletişim olanakları kullanıcılara diledikleri yer ve zamanda herhangi bir konuda yayın yapabilme olanağını sağlamaktadır. Willard (2007), elektronik ortama aktarılmış bir bilginin hiçbir zaman tam anlamıyla özel olamayacağını belirtmektedir.

Kowalski ve diğerleri (2008) sanal zorbalığı internet ve cep telefonu gibi teknolojiler aracılığıyla zorbalık olarak betimlemektedirler. Sanal zorbalık, bilgi ve iletişim teknolojilerinin, bir birey ya da grup tarafından başkalarına zarar vermeyi amaçlayan düşmanca davranışlara araç olarak, kasten ve tekrar tekrar kullanılması olarak da tanımlanabilir (Belsey, 2005).

Sanal zorbalık psikolojik zorbalığın elektronik medya aracılığıyla süren örtük bir biçimi olarak da değerlendirilmektedir (Cowie ve Jennifer, 2008). Timm (2010), sanal zorbalığı gerçek dünyanın dışında seyreden, genellikle çocuk ve gençlerin dahil olduğu saldırganlık türü olarak nitelendirmekte; fiziksel zarar ve hatta ölüm tehditlerine kadar varan iletilerin yer aldığı irtibatlar zinciri olarak tanımlamaktadır.

Shariff (2008) sanal zorbalığı, teknolojinin kullanıldığı zorbalık olarak tanımlamaktadır. Klasik zorbalık tanımlarında vurgulanan güç dengesizliği, bir tarafın yeni teknolojilerden sağladığı aşırı güçle sanal zorbalıkta da ortaya çıkmaktadır. Sanal zorbalık, internet ve diğer dijital teknolojileri kullanarak zararlı içerik gönderme ve diğer sosyal saldırganlık türlerini sergileme olarak da

değerlendirilebilir (Willard, 2007). Hinduja ve Patchin (2009)'e göre sanal zorbalık bilgisayar, cep telefonu ve diğer elektronik cihazlar aracılığıyla kasıtlı olarak ve tekrar tekrar zarar vermek anlamına gelmektedir. Bu iki araştırmacı önceleri elektronik metinlerle sınırladıkları sanal zorbalık tanımını daha sonra yeni teknolojilerin ve yeni sanal zorbalık türlerinin ortaya çıkması nedeniyle güncellemişlerdir (Hinduja ve Patchin, 2008; Hinduja ve Patchin, 2009).

Sanal zorbalık, "çevrimiçi sosyal zulüm" olarak da adlandırılmaktadır (Kowalski ve diğerleri, 2008). Johnson (2004) sanal zorbalığı kısaca elektronik araçlarla yapılan taciz olarak tanımlamaktadır.

Siber suçlar, gizlilik ve güvenlik üzerine çalışan bir hukukçu olarak Aftab (2010), sanal zorbalığı gençlerin ya da çocukların birbirine internet, interaktif/dijital teknolojiler ve cep telefonlarını kullanarak eziyet etmesi, birbirini tehdit, taciz etmesi, aşağılaması ya da utandırması olarak tanımlamaktadır. Willard (2007), tüm bunlara ek olarak sanal tehdit kavramını da ele almakta ve sanal tehdit kavramını kişinin kendine ya da başkalarına yönelik şiddet olaylarına karışacağına dair tehdit ya da tedirgin edici mesajlar yollaması olarak açıklamaktadır.

Geleneksel zorbalık tanımlarında yer alan üç özellikten (davranışın kasıtlı olması, güç dengesizliği ve davranışın tekrar etmesi) ikisi sanal zorbalık söz konusu olduğunda belirsizleşmektedir. Zorba ve kurban arasında var olması öngörülen güç dengesizliği sanal zorbalıkta da yer almakta ancak tarafların sanal ortamda muhatap olmaları ve üstünlüğü belirleyen somut ölçütlerin olmayışı nedeniyle güç kolaylıkla taraf değiştirebilmektedir. Zorbalıkta davranışın tekrar ediyor olması gerekmektedir. Bir sanal zorba, bir fotoğraf, video ya da yazılı belgeyi yalnızca bir kez bile sanal ortamda paylaşırsa, ortamın doğası gereği bu içeriğin pek çok kopyası ortaya çıkmakta ve davranış bizzat zorba tarafından olmasa bile kendiliğinden tekrar etmiş olmaktadır (Kowalski ve diğerleri, 2008; Willard, 2007; Shariff, 2008; Hinduja ve Patchin, 2008).

2.1.2.1 Sanal Zorbalığın Özellikleri

Sanal zorbalık yazılı, görsel ve sözel bir zorbalık türü olarak nitelendirilmektedir. Özellikle çevrimiçi yazılı iletişim yolları (anlık mesajlaşma, e-posta, blog) aracılığıyla kaydedilebilmekte, çoğaltılabilmekte ve kalıcı hale gelmektedir (Shariff, 2008).

Willard'a (2007) göre sanal zorbalık, geleneksel zorbalığa kıyasla çok daha acımasız ve amansız olabilir. Okulda ya da başka bir ortamda mağduru olduğu zorbalık olayından o fiziksel ortamdaki kaçarak kurtulabilen bir kimse sanal ortamda bu şansa sahip olamayabilir. Teknolojik cihazların bulunduğu her ortamda zorbalık olayı sürebilmektedir.

İnternet insanlara yeni kişiliğini istediği gibi sunmaktan, sahte kimlik yaratmaya kadar pek çok hile imkanı sunabilmektedir. İnternet bazı uzmanlara göre kişiler arası güvenin sağlanması için uygun bir yer değildir (Whitty ve Joinson, 2009).

Pek çok sanal zorbalık olayının faili belli değildir. Bu duruma yol açan kimseler gerçek kimliklerini gizlemek için sanal ortamda kullandıkları takma adların arkasına gizlenmektedirler (Shariff, 2008; Willard, 2007; Hinduja ve Patchin, 2009). Klasik zorbalıkta sosyal anlamda kınanabilecek ya da ceza alabilecek olan zorba, sanal zorbalık olaylarında bu nedenle böyle bir endişe taşımayabilir (Willard, 2007).

Sanal ortamda kimliğin gizli olmasının bir takım etkileri olabilir. Bunlardan biri etkileşim halindeki kişiler arasındaki sosyal ipuçlarında azalmadır. Bilgisayarla iletişim konu merkezlidir. Sosyal ve duygusal aktarımdan daha çok salt bilginin aktarımı için uygundur. Bunda mimikler, vücut dili gibi sözel olmayan ipuçlarının eksikliği rol oynamaktadır (Whitty ve Joinson, 2009). Sanal zorba zorbalığının kurban üzerindeki duygusal, psikolojik ya da fiziksel etkileriyle, geleneksel zorbalıkta olanın aksine başa çıkmak zorunda kalmaz, bunlara şahit olmayabilir (Hinduja ve Patchin, 2009). Bu kısıtlı olanaklar dahilinde kurulan iletişim kurban açısından bir diğer olumsuzluğu daha beraberinde getirebilir. Karşısındakine inanan ve kimi zaman bu kişilerle duygusal bağlar kuran kurbanların kandırılmalarına, dolandırılmalarına (CNNTÜRK, 2009), taciz edilmelerine (Vatan, 2011) ve hatta öldürülmelerine (İnternethaber, 2011) dair haberler farklı haber kaynaklarında sıkça yer almakta ve bu emniyet sorunlarına dünya genelinde çözüm aranmaktadır (NTVMSNBC, 2008; Cumhuriyet, 2011).

Sanal zorbalığı diğerlerinden ayıran bir diğer özelliği de bir süre sonra engellenemeyecek hale gelebilmesidir. İnternet ortamına izinsiz yüklenmiş bir fotoğraf ya da video pek çok kişi tarafından kişisel bilgisayarlara aktarılabilir. Sınırsız sayıda kimse verilere ulaşabilir ve bu verileri çoğaltabilir. Zorba daha sonra istese bile bu tür verilerin tamamen ortadan kalkmasını sağlayamaz (Shariff, 2008). Hinduja ve Patchin (2009) sanal zorbalık aracılığıyla verilen zararın virüsler gibi kontrolsüz biçimde çoğalması nedeniyle bu duruma sanal zorbalığın viral doğası adını vermektedir.

Sanal zorbalık olaylarında akran zorbalığından farklı olarak taraflar kolayca yer değiştirebilmekte ve olaya tanık olanlar farklı roller alabilmektedir. Zorbalık olayları ne kadar uzun sürerse, şahit sayısı da o kadar fazla olabilmektedir. Bu da zorbalığın daha da şiddetlenmesi, zorba ve kurban arasındaki güç dengesizliğinin daha da artması anlamına gelmektedir (Henderson ve diğerleri, 2002). Sıradan zorbalık olaylarında güç çoğu zaman belli kişisel özelliklere dayanırken sanal ortamda güçlüyü tanımlamak için genelgeçer bir değişken bulmak neredeyse imkânsızdır (Kowalski ve diğerleri, 2008).

Tablo 2’de akran zorbalığı ve sanal zorbalığa ait özellikler, bu iki zorbalık türü arasında görülen farklılıklar temel alınarak listelenmiştir:

Tablo 2. Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Arasındaki Farklar

Akran Zorbalığı	Sanal Zorbalık
Görünür	Anonim
Belirli zaman ve yer	Her zaman, her yerde
Yavaş yayılır & dar alanda	Hızlı yayılır & geniş
Gizlenmesi zor	Gizlenmesi kolay
Öğretmenlerle zayıf ilişkiler	Öğretmenlerle iyi ilişkiler
Özellikle okulda	Özellikle okul dışında

Kaynak: Li, Q. (2008b). A cross-cultural comparison of adolescents' experience related to cyberbullying. *Educational Research*, 50(3), 223-234.

Tablo 2’de akran zorbalığı ve sanal zorbalık arasında yer alan farklar yer almaktadır. Tabloya göre akran zorbalığı özellikle okulda, belirli dar bir alanda yavaş yavaş yayılırken, sanal zorbalık özellikle okul dışında, bir zaman ve yer sınırlaması olmaksızın hızla geniş bir alana yayılmaktadır. Akran zorbalığının görünür olduğu ve zor gizlendiği belirtilmektedir. Sanal zorbalık ise kolay gizlenmektedir ve anonimdir; diğer bir deyişle faili belli olmayabilir veya sanal ortamda çok fazla kişi fail haline gelebilir. Akran zorbalığına dahil olan öğrencilerin öğretmenleriyle zayıf ilişkiler içerisinde olduğu belirtilirken, sanal zorbalığa dahil olan öğrencilerin öğretmenleriyle iyi ilişki kurduğu belirtilmektedir.

Kadın ya da erkek her bireyin yetişmesinde hem biyolojik hem de sosyal süreçler etkilidir. Kişinin evinde ya da yaşadığı toplumda yer alan kültürel atmosfer ve sosyal normlar onun cinsel kimliğini şekillendirmektedir (Gözütok, 2008; Doll ve diğerleri, 2008). Sanal ortamlar da bu bağlamda birer sosyal çevre olarak düşünülebilir.

Sanal ortamda daha dışa dönük hisseden kadınlar için iletişim teknolojileri kimi toplumlarda sosyal baskılardan kurtulma konusunda yardımcı olabilir (Shariff, 2008). Bargh, McKenna ve Fitzsimons (2002), internetin bazı özelliklerinin kişilerin asıl kişiliklerini sergilemesi ve iletişim kurabilmesi için rahat bir ortam sağladığını ileri sürmektedir. Bu olumlu etkilerin bazı olumsuzluklara dönüşme ihtimali bulunmaktadır, Gerçek hayatta utangaç kimseler, sanal çöpçatanlık sayfalarının

kişiliklerinin farklı yönlerini ortaya çıkardığına daha fazla inanabilirler. Bu da onları sanal ortamda romantik ya da cinsel ilişki aramaya daha fazla itebilmektedir (Whitty ve Joinson, 2009). İnternet ortamında sağlanan kendini ifade etme ve onaylatırma gibi olanaklar hızlıca aşağılama ve sanal zorbalık araçları haline gelebilmektedir (Kowalski ve diğerler, 2008).

Willard (2007), gerçek hayatta sosyal hiyerarşide düşük konumlarda olan bireylerin sanal ortamda fiziksel etkilerin söz konusu olmamasından yararlanarak zorba pozisyonunda olabileceğini belirtmektedir. Okullarda yaşanan zorbalık olaylarında kimi öğrencilerin okulda mağduru oldukları zorbalığa son verebilmek için sanal zorbalığa başvurduğu belirtilmektedir (Willard, 2007; Aftab, 2010). Hinduja ve Patchin (2009) yapmış oldukları araştırmada öğrencilerin sanal zorbalık yapma nedenlerini incelemiştir. Elde ettikleri sonuçlara göre sebepler arasında ilk sırada % 22,5 ile “intikam alma” yer almaktadır.

Türkiye’de okul personeli tarafından kötü muameleye maruz kalan öğrencilerin sanal ortamda öğretmenler ve diğer okul çalışanlarından videolar ya da kötüleyici web sayfaları aracılığıyla intikam almaya çalıştığı olaylar günlük haberlere ve video paylaşım sayfalarına yansımıştır (NTVMSNBC, 2006; Video Vitriini, 2010).

Aftab (2010) sanal zorbaları dört grup altında toplamaktadır:

1. Adaleti sağlamak için sanal zorbalık yaptığını ileri süren “intikam meleği” (The Vengeful Angel)
2. Geleneksel zorbalarla benzerlik gösteren, güç edinmek ve gücünü göstermek için sanal zorbalık yapan “güce aç” zorbalar (The Power Hungry)
3. Canları sıkıldığında eğlenmek için zorbalık yapan “kötü kızlar” (The Mean Girls)
4. Mağduru oldukları sanal zorbalık olayıyla baş edebilmek için istemedikleri halde zorba konumuna gelmiş olan “Yanlışlıkla sanal zorbalar” (The Inadvertent Cyberbully)

Çeşitli sebeplerle ortaya çıkan bu sanal zorbalık olayları farklı sonuçlar doğurabilir. Hinduja ve Patchin (2009) sanal zorbalık olaylarında, kişilerin aşağılanma ve utandırılma sonucu ciddi psikolojik ve duygusal yaralar alabileceğini belirtmektedir. Bunun yanısıra sanal zorbalık olaylarının %17’sinin gerçek çatışmalara dönüşmekte olduğunu eklemektedir.

2.1.2.2 Sanal Zorbalık Araçları

Whitty ve Joinson (2009) günümüzde internet aracılığıyla bir kişiye ait bilgilerin kolayca ele geçirilebileceğine vurgu yapmaktadır. Kişilerin hangi web

sayfalarına hangi saatlerde giriş yaptığı, bilgisayarlarında kayıtlı dökümanlar, sosyal çevreleri ve yaşadıkları yer kolayca saptanabilmektedir. Kimi zaman kişiler kendilerini çevrimiçi ortamlarda farkında olmadan fazlasıyla tanıtılabilmektedir. Bir kişinin farklı internet sayfalarında vermiş olduğu kişisel bilgiler, kötü niyetli bir başka kimse tarafından kullanılabilir (Armstrong, 2008).

Sanal zorbalık pek çok farklı yoldan sürmekte olsa da bu farklı yollar birbirinden net çizgilerle ayrılmamaktadır. Kişilere ait fotoğrafların yeniden düzenlenerek dağıtılmasından, sanal ortamda sahte kimlik yaratılmasına kadar pek çok davranış sanal zorbalık çerçevesinde incelenmiştir.

Photoshop vb yazılımlar kullanıcılara kişilerin fotoğraflarını daha abartılı ve aşağılayıcı gösterme gibi olumsuz bir olanak da sağlamaktadır (Timm, 2010). Sık rastlanan sanal zorbalık araçlarından biri “fotoğraf düzenleme” olarak literatürde yer almaktadır. Fotoğraf düzenleme, kişilere ait fotoğrafların, kişinin izni olmadan fotoğraf düzenleme yazılımlarıyla değiştirilmesi ve bu şekliyle sanal ortamda yayılması olarak tanımlanmaktadır (Hinduja ve Patchin, 2009). Fotoğraflar web sayfaları ve e-posta yoluyla dağıtılabilir. Gelişen teknoloji cep telefonlarını kapasite ve kullanılabilirlik açısından bilgisayarlarla yarışır düzeye getirmiştir. Cep telefonu ile kaydedilen fotoğraf ve videoların kişilerin isteği dışında yayılması da sanal zorbalığa örnek teşkil etmektedir (Timm, 2010).

Özellikle utanç verici kişisel bilgi ve fotoğrafların herkesin önüne serilmesi ve herkese gönderilmesi bir diğer sanal zorbalık aracı olan “açığa çıkarma” (Outing), olarak adlandırılmaktadır (Willard, 2007; Kowalski ve diğerleri, 2008; Whitty ve Joinson, 2009). “Hile” (trickery) olarak adlandırılan sanal zorbalık aracı ise daha çok açığa çıkarmanın bir parçası olarak değerlendirilebilir. Hile bir kimsenin kandırılarak özel hayatını ya da özel bilgilerini herkese açmasına sebep olmak olarak tanımlanmaktadır (Willard, 2007; Kowalski ve diğerleri, 2008).

“Öfkeli yanıt” (flaming) iki ya da daha fazla kişi arasında kısa sürede alevlenen ve kısa süren tartışmalar olarak tanımlanmakta ve sanal zorbalık araçları arasında yer almaktadır. Saldırı genelde, kaba ve bayağı bir dille seyrederken, aşağılama ve tehditlere kadar varabilmektedir. (Willard, 2007). Bu sanal zorbalık davranışına sohbet odalarında, forumlarda ya da oyunlarda rastlanabilir. Hinduja ve Patchin (2009) bu mesajların amacının kişilerin hassasiyetlerini tahrik ederek bir kimseyi diğerlerinin önünde küçük düşürüp otorite sağlamak olabileceğini belirtmektedir.

Bir diğer sanal zorbalık aracı olan kötüleme (denigration) bir kişi hakkında zararlı, yanlış ve acımasızca konuşmalar olarak betimlenmektedir. Dedikodu ve söylentiler de bu gruba dahil edilmektedir (Willard, 2007; Kowalski ve diğerleri,

2008). E-posta, sohbet odaları ya da web sayfaları aracılığıyla sürdürülebilmektedir. Hinduja ve Patchin (2009) fotoğraf oylama sayfalarını kötülemeye örnek olarak göstermektedir. Sıradan kişilere ait fotoğrafların yayınlandığı bu sayfalarda, kişiler fiziksel özelliklerine göre ziyaretçiler tarafından oylanıp yorumlanmaktadır. Kowalski ve diğerleri (2008) bu sayfalarda olumsuz yorumların daha fazla yer almasının olası olduğunu ve bunun sanal zorbalık için ortam hazırlayacağını belirtmektedir.

Tüm bu sanal zorbalık araçlarına ek olarak sanal zorbanın, kurbanın şifrelerini ve kullanıcı adını kullanarak sanal çevresinde kurbanı dair kötü bir imaj oluşturmaya çalışmasına alanyazında kimlik değiştirme (impersonalization) adı verilmektedir (Willard, 2007; Hinduja ve Patchin, 2009; Kowalski ve diğerleri, 2008). Bir kimsenin bilgisayar hesabına girilip, bu hesaptan, arkadaşlarına ya da ailesine taciz edici, uygunsuz ve nefret içeren mesajlar gönderilmesi ise “Proxy aracılığıyla sanal zorbalık” olarak adlandırılmaktadır (Kowalski ve diğerleri, 2008; Willard, 2007). Kimi durumlarda zorba, kurbanın şifresini alıp yalnızca kurbanın kendi hesabına erişimini de engelleyebilir. Kimi durumlarda ise sanal zorba, kurbanı riske edebilecek bilgileri sanal ortamlarda dağıtmaktadır (Kowalski ve diğerleri, 2008). Whitty ve Joinson (2009) kullanıcıların alışveriş ve sosyal paylaşım sitelerine kaydolarken kendileri hakkında pek çok bilgi vermesi gerektiğini ve bunun kullanıcılarda benzer problemleri yaşama endişesi yarattığını belirtmektedir. Özellikle alışveriş ve banka sayfalarında yer alan bilgilerin kötü niyetli kimselerce ticari amaçlarla kullanıldığı bilinmektedir (CNNTÜRK, 2009).

Akran zorbalığında da olduğu gibi bir kimsenin çevrimiçi gruplardan kendi rızası olmaksızın çıkarılması dışlama (exclusion) olarak adlandırılmaktadır. (Willard, 2007). Bu zorbalık anlık ileti servislerinde, oyun gruplarında ve diğer şifreli ortamlarda görülebilir.

Bir kimsenin zorbalığa maruz kalırken kaydedilen görüntülerinin sanal ortamda yayılması “internet ortamında fiziksel zorbalık kurbanının ifşa edilmesi” (Happy slapping) olarak karşılık bulmaktadır. Bu zorbalık geleneksel zorbalık ve sanal zorbalığın birleşmiş şekli olarak da değerlendirilebilir (Kowalski ve diğerleri, 2008; Hinduja ve Patchin, 2009; Aftab, 2010).

“Sanal taciz” (Cyberstalking) ise bir bireye tekrar tekrar süregelen saldırgan, tehdit içeren mesajların gönderilmesi olarak tanımlanmaktadır (Willard, 2007). Bu zorbalık ise Kişisel iletişim yolları olan e-posta, anlık iletiler ve kısa mesajlar yoluyla sürebilmektedir. İnternet ortamında oynanan oyunlarda diğer oyuncularını rahatsız eden ve bundan zevk alan oyuncuların davranışları da sanal taciz sayılmaktadır. Bu kimselerin amacı oyun oynamaktan çok ortamdaki kimseleri rahatsız etmek olabilir (Kowalski ve diğerleri, 2008). Sanal taciz yürütülememiş bir romantik ilişkinin ya da

istenmeyen romantik ya da cinsel ilginin bir sonucu olarak da ortaya çıkabilmektedir. Bu davranışın amacı kişiyi stres altına sokmak ve duygusal açıdan yıpratmak olabilir (Whitty ve Joinson, 2009). Kötüleme ve kimlik değiştirme yollarıyla kişinin güvenliğini tehdit etme bir çeşit dolaylı sanal taciz olarak değerlendirilebilmektedir (Willard, 2007).

Willard (2007), bir kişinin intihar edeceği ya da başka birine zarar vereceğine dair planlanmış eylemler hakkında bilgi veren ifadelere “doğrudan tehdit”, ipuçları içeren ifadelere ise “dolaylı tehdit” karşılığını uygun görmektedir. Bu tehditler bireylere karşı olabileceği gibi bir zümreyi de hedef alabilmektedir. “Nefret grupları” (hate groups), başkalarını ırk, din, etnik köken, cinsiyet ya da cinsel tercihe bağlı olarak aşağılama, aldatma ve düşmanlık etme konusunda şiddeti destekleyen, sanal ortamdaki kişi, grup ya da web sayfaları olarak tanımlanmaktadır (Franklin, 2010).

2.1.2.3 Sanal Zorbalığa Müdahale ve Önlemler

Akran zorbalığına benzer yönleri ve farklılıklarıyla sanal zorbalık çeşitli önlemleri ve müdahaleleri gerektirebilmektedir. Farklı araştırmacılarca sunulan çeşitli yöntem ve tavsiyeler bu bölümde ele alınmıştır.

Butterfield ve Broad (2001) her sosyal değişimin talancılar için yeni olanaklar sunduğunu ve internetin getirdiği yeniliklere uyum sağlayamayanların, hâlihazırda uyum sağlamış ve bunu bir suç aracı olarak gören kimseler nedeniyle risk altında olduğunu belirtmektedir.

Yetişkinler bilgisayar, cep telefonu ve interneti normal aktivitelerine adapte etmekte geri kalırken, gençlerin bunlarla büyümesi ve bunları gerçek yaşam davranışlarının bir uzantısı olarak kesintisiz kullanması dijital yerli ve dijital göçmen terimleriyle açıklanmaktadır (Hinduja ve Patchin, 2009).

Ebeveynler en azından ilk etapta interneti çocuklarının ödevlerine yardımcı bir araç olarak görme eğilimindedir. Benzer olarak ebeveynlerin gözünde cep telefonları çocukların acil durumlarda evi araması için kullanılmaktadır. Diğer yandan çocuklar ve gençler internet, cep telefonu ve benzer teknolojileri sosyal hayatlarının kritik bir parçası olarak görmektedir. Pek çok ebeveyn için bu teknolojiler yeni ve dolayısıyla yabancıdır, buna bağlı olarak da çocuklarının tedbirli olması gerekmektedir. Çocuklar ve gençlere göre ise aksine, bu iletişim teknolojileri hep var olmuştur ve onlar ebeveynlerin yabancı olduğu bu teknolojilere karşı rahattırlar. Pek çok ebeveyn internet ve ilgili teknolojilere dair bildiklerini çocuklarından öğrenmiş olduğunu itiraf etmektedir (Kowalski ve diğerleri, 2008, 2).

Sanal zorbalık olaylarının bildirilmemesinde, gençlerin yetişkinlerin aşırı tepki vermesinden ve Internet bağlantısı, cep telefonu gibi olanaklardan hepten mahrum kalmaktan korkmaları birer sebep olabilmektedir (Shariff, 2009). Kowalski ve diğerleri (2008) bir genci tehdit etmenin en iyi yolunun elinden bilgisayarını almak olduğunu söylerken; gençlerin bunu bir tür sosyal ölüm olarak adlandıracağını belirtmektedir. Bunun yanı sıra bilhassa cinsel içerikli sanal zorbalık olaylarında mağdur olan kimsenin girdiği riskli ilişkilerden dolayı bizzat kendisinin de suçlanması ihtimal dahilindedir. Bu da kurbanın olayı örtbas etmeye çalışmasına neden olabilmektedir (Willard, 2007).

Shariff (2008) gençleri tehdit etmek ve onları sınırlamak yerine gençlerin teknolojiye duyduğu ilginin ve sahip oldukları yeterliliklerin sanal zorbalığa müdahale sürecinde kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Sanal zorbalığı önlemede eğitici personelin ve ailelerin de teknoloji kullanımı konusunda en az öğrenciler kadar yeterliliğe sahip olmasının önemi farklı araştırmacılar tarafından vurgulanmaktadır (Shariff, 2008, Hinduja ve Patchin, 2009). Willard (2007), gençlerin sanal zorbalık olaylarını bildirmemesinin altında yatan sebepler arasında ilk olarak yetişkinlerin internet ve sanal dünyayı anlayamayacağı düşüncesinin yattığını ve bu konuda haksız olmadıklarını belirtmektedir. Gençler sosyal paylaşım sayfalarını biraz da, göreceli olarak daha az ebeveyn kontrolüne maruz kaldıkları için tercih etmektedirler. (Hinduja ve Patchin, 2009).

Yetişkinlerin teknoloji kullanımında sergilediği kimi yanlış davranışlar gençler tarafından örnek alınabilmektedir. Teknolojiyi eğitimde kullanabilen okul personelinin, öğrencilere bu konuda doğru bir rol model teşkil edeceği düşünülmektedir (Ribble ve Bailey, 2007). Öğretmenlerin öğrenciler için internette eğlenceli öğrenme maceraları sağlayabilmesi durumunda, internetin yanlış kullanımının zamanla ortadan kalkması beklenmektedir (Willard, 2007).

Geleneksel zorbalık olaylarında olduğu gibi sanal zorbalıkta da yine yetkililerin olayların basit birer şaka ya da dedikodu olayı mı yoksa sonunda gerçek şiddet olaylarına varabilecek sanal savaşlar mı olduğunu doğru değerlendirmesi gerekmektedir (Willard, 2007). Öğrencilerin yaşadıkları sanal zorbalık olaylarını yetişkinlere bildirmemesinin altında yatan iki temel etken yetişkinlere güvenmemeleri ve sanal zorbanın geri dönmesinden, olayın daha da büyümesinden korkmaları olabilir (Li, 2010).

Pek çok yetişkin ve genç sanal ortamda yaşanan cinsel taciz olaylarına karşı duyarlılık gösterirken, sanal zorbalık olaylarına aynı yoğunlukta tepki vermemektedir. Oysa gençlerin pek çoğunun, internette tanıştıkları bir yabancıdan çok gerçek hayatta tanıdıkları bir sanal zorba tarafından hedef alınması olası

görülmektedir (Willard, 2007; Kowalski ve diğerleri, 2008). Okulların sanal zorbalık olaylarına müdahale edebilmesinin önünde yatan engellerden biri olayların okul dışında gerçekleşmesi ve okuldan birilerinin müdahalesinin gençler tarafından ifade özgürlüklerine saldırı olarak değerlendirilebilmesidir (Shariff, 2009; Aftab, 2010). Bu noktada okulun velilerle işbirliği yapması ve sorunu veliler aracılığıyla çözmesi doğru olabilir (Aftab, 2010).

Sanal ortam kontrol altında tutulamaz ve geleneksel okul yönetimi stratejileri etkisiz kalabilir. Bu noktada yeni teknolojiler öğretmen ve okul yöneticileri için yeni olanaklar sunmaktadır (Shariff, 2009). Özellikle arama motorlarında yer alan filtreleme seçeneklerinin kullanılması, pop-up reklamların engellenmesi, internet ortamında güvenlik adına alınabilecek önlemler arasında yer almaktadır (Johnson, 2004).

Whitty ve Joinson (2009) sanal suçlara karşı ortaya konacak yaptırımların uluslar arası ölçekte etkili olması gerektiğini ileri sürmektedir. Buna neden olarak da taciz eden tarafın kimi zaman farklı bir ülkeden olabildiğini göstermektedir.

Sanal suçlara müdahalede ortaya çıkan problemlerden biri kişilerin gerçek kimlik bilgilerini gizlemesidir. Çocukların internette pek çok sayfaya yaşını büyük göstererek üye olduğu ve bazı olumsuzluklara maruz kaldığı bilinmektedir (Hinduja ve Patchin, 2009). Willard (2007), web sayfalarının yaş için bir doğrulama yolu (bir kredi kartı numarası ya da sürücü belgesi bilgileri) bulması gerektiğini belirtmektedir.

Sanal zorbalığa maruz kalan kişilerin yapabilecekleri arasında aldıkları taciz edici mesajları arşivlemeleri ve aynı yolla cevaplamamaları yer almaktadır (Timm, 2010). Sohbet odalarında, e-postalar aracılığıyla yaşanan zorbalık olaylarında, bir şikayet söz konusu olursa, servis sağlayıcısının zorbalık yapan tarafın bilgilerini sağlayabilmesi gerekmektedir (Donnellan, 2006).

Teknik önlemler gençleri genel anlamda internet ortamındaki tehlikelerden korusa da zorbalık söz konusu olduğunda bu teknik müdahalelerin sosyal ve psikolojik müdahalelerle desteklenmesi gerekmektedir (Hinduja ve Patchin, 2009). Sorumluluk geliştirmede rol oynayan farklı etkenleri ele alan Willard (2007) empatinin önemine vurgu yapmaktadır. Topçu (2008)'nin, 717 gençle yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre empati düzeyi ve sanal zorbalık düzeyi arasında negatif yönlü ilişki gözlenmiştir.

Hinduja ve Patchin (2009)'e göre gençler televizyonda özel hayatını ifşa eden pek çok ünlüye rastlamakta ve kişisel bilgilerini uluorta paylaşmanın uygunsuz olmadığı kanısına kapılmaktadır. Whitty ve Joinson (2009) iletişimde güven artırmada bir yol olarak "medya değiştirme" kavramını ele almaktadır. İnternette başlayan ilişkiler genelde önce genel sonra özel alanlarda devam etmektedir.

Sonrasında telefonda süren ilişkinin sonunda ise yüzyüze görüşme gerçekleşmektedir. Gençlerin kişisel bilgilerinden hangilerini sanal ortamda paylaşabileceği, hangilerinin açıklanmasının ise sakıncalı olduğu konusunda eğitilmesi önem arz etmektedir (Willard, 2007; Butterfield ve Broad, 2001). İnternet ortamında yayınlanan bir bilgi güncellense ve hatta silinse bile eski versiyonları arşivlerde, internet kullanıcılarının bilgisayarlarının ve arama motorlarının alt belleğinde yer almayı sürdürmektedir (Hinduja ve Patchin, 2009).

Shariff ve Hoff (2007) öğrencilerin sanal zorbalığa karşı eğitim politikalarının geliştirilmesi, öğretmenlerin eğitilmesi, etkileşimli çevrimiçi eğitim programlarının hazırlanması ve öğrencilerin eleştirel düşünmeye teşvik edilmesini önermektedir. Türkiye’de 2011 yılı itibariyle yürürlüğe giren “Güvenli İnternet” uygulaması bu nitelikte ele alınabilir. Güvenli internet kullanımına ilişkin hem çocuklar hem de yetişkinler için teknik ve toplumsal önerilerin yer aldığı bu web sayfasında konuya ilişkin etkileşimli eğitimlerin duyuruları ve zaman zaman erişim bağlantıları da yer almaktadır (Güvenli İnternet, 2012).

Tablo 3’de farklı sanal zorbalık davranışları ve bu davranışlara karşı verilebilecek karşılıklar yer almaktadır:

Tablo 3. Sanal Zorbalık Davranışları ve Uygun Karşılıklar

← Davranışlar →		
Önemsiz	Orta	Ciddi
Alay Dışlama İsim takma Sataşma Şiddetli saldırı	Kimlik çalma Dedikodu yayma İnternette resimlerini izinsiz dağıtma Zorbalık videosu kaydetme	Gerçek fiziksel tehditler Taciz Yıldırma Ölüm tehdidi
← Karşılık →		
Önemsiz	Orta	Ciddi
Ebeveynle görüşme Psikolojik danışmanla görüşme Yaratıcı yaptırım (zorbalık karşıtı posterler vb.)	İdarecilerle görüşme Davranış planı Vatandaşlık eğitimi Ders dışı sonuçlar Tutuklama	Yasal/cezai yaptırım Toplumsal ceza Uzaklaştırma cezası Atma

Kaynak: Hinduja, S. Ve Patchin, J. (2009). Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying. California: Corwin Press.

Tablo 3’e göre sanal zorbalık davranışları önemsiz, orta ciddi olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır. Buna göre alay, dışlama, isim takma, sataşma ve şiddetli saldırı önemsiz sanal zorbalık davranışları arasında yer almaktadır ve çözüm yolu olarak ebeveynlerle ve psikolojik danışmanla görüşmenin yanı sıra yaratıcı yaptırım olarak nitelendirilen zorbalık karşıtı projelerde öğrencilere görev verme gibi karşılıklar uygun görülmektedir. Kimlik çalma, dedikodu, birine ait resimleri internette

izinsiz dağıtma, zorbalık videosu kaydetme davranışları ise tabloya göre orta düzeyde öneme sahip sanal zorbalık davranışlarıdır. Bu davranışlara uygun karşılıklar, idarecilerle görüşme, zorbaya davranış planı oluşturulması ve vatandaşlık eğitimi verilmesi, davranışların ders dışında etkilerinin de olması ve tutuklama olarak listelenmiştir. Tabloya göre ciddi sanal zorbalık davranışları ise gerçek fiziksel tehditler, taciz, yıldırma ve ölüm tehditleridir. Bu davranışlar karşısında yasal/cezai yaptırımlar, toplumsal cezalar ya da uzaklaştırma cezalarının yanı sıra okuldan atma cezası düşünülebilir.

2.2 İlgili Araştırmalar

Bu bölümde öncelikle 2000 yılından bu güne dek sürdürülmüş, akran zorbalığını konu alan araştırmalardan, sonrasında ise sanal zorbalık konulu araştırmalardan elde edilen bulgular kısaca özetlenmiş ve değerlendirilmiştir. Akran zorbalığı ve sanal zorbalığın görülme sıklığına ilişkin bulgular kronolojik sıraya göre ayrıca tablolaştırılmıştır.

1940'lı yıllarda okullarda sıklıkla yaşanan disiplin sorunları söz almadan konuşma, gürültü yapma, sakız çiğneme gibi nispeten basit problemlerken 1994'te sıklıkla yaşanan disiplin sorunları arasında okula silah getirme, çeteleşme, tahripçilik (vandalizm) ve saldırı gibi tehlikeli ve büyük sorunlar yer almaktadır (Öğülmüş, 2006). Pişkin (2002)'e göre zorbalık ve şiddet birer saldırganlık türüdür ve kimi zaman ortak özellik gösterse de tanım olarak birbirinden farklılık göstermektedir.

Zorbalığın zorba, kurban ya da diğer öğrenciler üzerinde yaratabileceği etkilere ilişkin farklı araştırmalar yapılmıştır. Doğrudan zorbalık olaylarına karışan öğrencilerin davranış bozuklukları ve hiperaktivite sergilediği, akranlar arası uyum sorunu yaşadığı görülmektedir (Woods ve diğerleri, 2000). 2088 Norveçli öğrenciyle yapılan bir çalışmada zorbalık olaylarında zorba ya da kurban konumunda olan öğrencilerin, olaylara karışmayanlara kıyasla daha fazla depresyon belirtisi gösterdiği ve intihar düşüncesi taşıdığı belirtilmektedir (Roland, 2002). Benzer olarak Kapıcı (2004), zorbalığın türü ne olursa olsun zorbalığa maruz kalmanın benlik saygısını, durumluk ve sürekli kaygıyı ve depresyon belirtilerini etkilediğini belirtmektedir. Zorbalığa dahil olan öğrenciler çeşitli sağlık problemleri, psikososyal sorunlar, akademik başarısızlık yaşamaktadır (Alikışifoğlu ve diğerleri, 2004; Yaman ve diğerleri, 2010). İngiltere'de 1016 öğrenci, öğrenci velileri ve sınıf öğretmenlerini kapsayan bir araştırmaya göre ise zorbalık davranışı ile akademik başarısızlık arasında ilişkiye rastlanmamaktadır (Woods ve Wolke, 2003).

Psikososyal uyumsuzlukların zorbalık davranışıyla ilişkili olduğu görülmektedir (Nansel ve diğerleri, 2001). Çetinkaya ve diğerleri (2009) zorbalığın her okulda - özellikle sosyoekonomik düzeyi düşük okullarda - depresyonu artırdığı ve benlik saygısını düşürdüğünü belirtmektedir.

Zorbalığa maruz kalan öğrenci kısa dönemde akranlarına karşı, uzun dönemde ise tüm insanlara karşı olumsuz bir bakış geliştirebilmektedir (Salmivalli, 2004). Smokowski ve Kopasz (2005) zorbalığa bir şekilde dahil olan öğrencilerin bunu bir tür sorun çözme yöntemi olarak algıladıklarını ve anksiyete, depresyon, madde bağımlılığı ve davranış bozuklukları sergilediklerini belirtmektedir.

Zorbalığın farklı değişkenlerle ilişkisi de incelenmiştir. Totan ve Yöndem (2007)'in araştırma sonuçlarına göre akran ilişkilerinde görülen artış, zorba olma olasılığını artırırken, kurban olma olasılığını düşürmektedir. Anne babayla kurulan ilişki arttıkça zorba ve kurban olma durumu azalmaktadır. Ankara'da 690 lise öğrencisiyle yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerde işbirliği yapabilme ve zorbalık arasında ters yönde ilişkiye rastlanmaktadır (Aypay ve Durmuş, 2008).

Bilgiç ve Yurtal (2009) ilköğretimde zorbalığa karışmayan öğrencilerin, zorba ya da kurban olarak dahil olan öğrencilere göre sınıf iklimini daha olumlu algıladıklarını ve öğretmenleriyle daha iyi ilişki kurduklarını tespit etmiştir. Aynı yıl yapılan bir başka araştırmanın sonuçlarına göre sınıfta algılanan empatiyle zorbalık arasında ters yönlü bir ilişki görülmektedir (Kandemir ve Özbay, 2009). Şahin ve Akbaba (2010)'nın gerçekleştirdiği deneysel çalışmanın sonucu, empati eğitim programı alan deney grubunda, kontrol grubuna kıyasla empati becerilerinde anlamlı farklılıkla artış, zorba davranışlarda azalma olduğunu ortaya koymaktadır.

Yaş da zorbalık olaylarına ilişkin incelenmiş değişkenlerden biridir. Lise öğrencilerinde saldırganlığın üniversite öğrencilerinden daha fazla olduğu belirtilmektedir (Eroğlu, 2009). Yaşça küçük öğrenciler diğerlerine göre daha fazla zorbalığa dahil olmaktadır (Nansel ve diğerleri, 2001).

Ülkemizde son yıllarda yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre düşük sosyoekonomik düzeye sahip okullarda zorbalık oranı (farklı zorbalık türleri için %16.9 ila %33.9 arasında değişen oranlar) oldukça yüksektir (Özkan ve Çifci, 2010). Yodprang ve diğerleri (2009), ebeveyn şiddetine maruz kalan öğrencilerin okulda zorbalığa daha meyilli olduğunu belirtmektedir.

Pişkin (2010)'in Ankara'da 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıf öğrencileriyle gerçekleştirmiş olduğu araştırmanın sonucunda zorba ve zorba/kurban grubunda daha fazla erkek, kurban grubunda ise daha fazla kız öğrenci bulunduğu belirtilmektedir. Ateş ve Yağmurlu (2010)'nun araştırmasına göre ise, erkekler

fiziksel, sözel ve cinsel zorbalık türlerinde kızlardan daha fazla yer alırken, dolaylı zorbalık için cinsiyete bağlı bir farklılık görülmemektedir. Bu bilgiyi Pişkin (2010)'in araştırması desteklemektedir. Erkek öğrenciler kızlardan daha fazla “zorba” olarak nitelendirilmektedir.

Zorbalık aynı zamanda okul yaşantısının bir parçası olarak da incelenmiş ve bulgular bu doğrultuda yorumlanmıştır. Kartal ve Bilgin (2009) öğretmenlerin bildirdiği zorbalık oranının öğrencilerin bildirdiğinden daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Araştırmalarına göre, öğretmenler en sık rastlanan zorbalık türünün fiziksel, öğrenciler ise sözel olduğunu belirtmektedir. Okul bahçesi ve sınıflar zorbalık olaylarının en sık görüldüğü yerlerdir (Pişkin, 2010). Kartal'ın (2008)' in 1086 öğrenciyle gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçlarına göre en sık rastlanan zorbalık türü sözel zorbalık ve sonrasında fiziksel zorbalıktır. Öğrencilerin %40'ı zorbalık olaylarına tanık olduklarında müdahale ettiklerini, %64'ü ise zorbalığın okul yaşantısının normal bir bölümü olduğunu belirtmektedir(Henderson ve diğerleri, 2002).

Son yıllarda gerçekleştirilen bir araştırmada iki farklı ülkede zorbalık incelenmiştir. Örneklemi 874 İranlı ve 859 Türk öğrenciden oluşan bu araştırmanın sonuçlarına göre, Türk erkek öğrenciler İranlı erkek öğrencilerden daha fazla fiziksel ve sözel zorbalık kurbanı olmakta, dışlanmakta ve bu öğrencilerin eşyalarına daha fazla zarar verilmektedir. Araştırma kapsamında yapılan karşılaştırmalara göre en fazla zorbalık kurbanı olan grup Türk kız öğrenciler olurken, bu grup İranlı kız öğrenciler tarafından takip edilmektedir. Araştırmacılar, bu farklılıkların altında yatan sebebin İran'da erkek ve kız öğrencilerin ayrı sınıflarda öğrenim görüyor olması olabileceğini belirtmişlerdir. (Cheraghi ve Pişkin, 2011).

Pişkin ve Ayas (2011), zorbalık olaylarında zorba ve kurbanı belirlemek amacıyla kullanılmak üzere geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmış bir ölçek geliştirmişlerdir. Araştırmaları kapsamında geliştirilen Akran Zorbalığı Ölçeği: Çocuk Formu ilköğretim 3, 4 ve 5. sınıf öğrencilerinden oluşan 425 kişilik örneklem üzerinde çalışılmıştır.

Zorbalığın yıllar içerisinde gösterdiği değişimi inceleyen Finkelhor ve diğerleri (2010), 2003 ve 2008 yılları arasında zorbalığı karşılaştırmıştır. Araştırmalarının sonucunda 2003 yılında %21,7 olan zorbalık oranının 2008 yılında %14,8'e gerilediğini belirtmişlerdir.

Tablo 4'de 2000 yılından günümüze dek akran zorbalığına ilişkin yapılmış olan betimsel çalışmalara ait bulgular yer almaktadır:

Tablo 4. Akran Zorbalığına İlişkin Araştırmalar

Araştırmacı	Yer	Örneklem Büyüklüğü	Sonuçlar
Woods ve diğerleri (2000)	İngiltere	1639	%4.3 doğrudan zorba, %39.8 doğrudan zorbalık kurbanı, %10.2 doğrudan zorba/kurban %1.1 dolaylı zorba, %37.9 dolaylı zorbalık kurbanı, %5.9 dolaylı zorba/kurban
Nansel ve diğerleri (2001)	Amerika	15686	%13 zorba, %10.6 kurban, %6.3 zoba/kurban
Henderson ve diğerleri (2002)	Kanada	490	%13 zorba, %64 kurban, %12 sıklıkla (haftada en az bir kez) kurban
Woods ve Wolke (2003)	İngiltere	1016	%3.4 doğrudan zorba, %41.3 doğrudan zorbalık kurbanı, %10.9 doğrudan zorba/kurban, %1.1 dolaylı zorba, %41.8 dolaylı zorbalık kurbanı, %5.9 dolaylı zorba/kurban
Alikaşifoğlu ve diğerleri (2004)	Türkiye	4153	%19 zorba, %30 kurban
Kapıcı (2004)	Türkiye	206	%40 bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalık
Atik (2006)	Türkiye	742	%4.6 zorba, %21.3 kurban, %6.5 zorba/kurban
Totan ve Yöndem (2007)	Türkiye	595	%41.37 sözel zorbalık, %28.74 sosyal zorbalık, %18.4 fiziksel zorbalık, %11.49 sınıflandırılmamış zorbalık
Frisen ve diğerleri (2007)	İsviçre	119	%39 zorba, %28 kurban, %13 zorba/kurban
Bilgiç (2007)	Türkiye	488	%7.5 zorba, %18.6 kurban
Genç (2007)	Türkiye	811	%15.2 zorba, %18.3 kurban, %56.9 tanık
Totan (2008)	Türkiye	595	%11.6 zorba, %12.77 kurban, %8.07 zorba/kurban
Bilgiç ve Yurtal (2009)	Türkiye	157	%23.5 zorba, %58 kurban
Kartal ve Bilgin (2009)	Türkiye	545	%61.1 sözel zorbalık kurbanı, %44 fiziksel zorbalık kurbanı, %20.7 duygusal zorbalık
Çetinkaya ve diğerleri (2009)	Türkiye	521	%43 kurban
Yodprang ve diğerleri (2009)	Tayland	244	%18.5 fiziksel zorbalık
Hiloğlu (2009)	Türkiye	935	%8.3 zorba, %9.8 kurban, %4.8 zorba/kurban
Stavrinides ve diğerleri (2010)	Kıbrıs	1645	%5.4 zorba, %7.4 kurban, %4.2 zorba/kurban
Özkan ve Çifci (2010)	Türkiye	295	%32.9 fiziksel zorbalık kurbanı, %33.9 sözel zorbalık kurbanı, %29.2 duygusal zorbalık kurbanı, %16.9 cinsel zorbalık kurbanı
Ateş ve Yağmurlu (2010)	Türkiye	2641	%31 sözel zorbalık kurbanı, %24 fiziksel zorbalık kurbanı, %21 dolaylı zorbalık kurbanı, %8 cinsel zorbalık kurbanı
Pişkin (2010)	Türkiye	1154	%30.2 zorba, %35.1 kurban, %6.2 zorba/kurban

Tablo 4'de bulgular araştırmanın yapıldığı ülke ve örneklem büyüklüğü ile birlikte kronolojik sırayla sergilenmektedir. Tabloda bulgularına yer verilen araştırmalarda farklı sınıflandırmalar, ölçekler ve değerlendirme biçimlerine rastlanmaktadır. Bazı araştırmalarda zorbalık yalnızca zorbalarla, bazılarında ise kurbanlarla sınırlandırılarak ölçülmüştür.

Tablo 4'de Türkiye'de zorbalık oranlarının farklı zorbalık türlerini ve hem zorba hem de kurban oranlarını kapsayacak şekilde %4.6 ile %61.1 arasında değerler gösterdiği görülmektedir. Bu oranlarda düzenli bir artış ya da azalma sözkonusu değildir. Farklı zorbalık türlerine göre bulguların yer aldığı araştırmalarda, en sık rastlanan zorbalık türünün sözel zorbalık olduğu ve bunun sıklıkla fiziksel zorbalık tarafından takip edildiği görülmektedir. Bulgular arasında en yüksek zorbalık oranının da (%61.1) yine sözel zorbalığa ait bir bulgu olması dikkat çekicidir (Kartal ve Bilgin, 2009).

Tablo 4'te yer alan tüm araştırmalar göz önüne alındığında zorbalık oranlarının bu kez %1.1 ile %64 arasında değerler aldığı görülmektedir. En düşük oran İngiltere'de 2000 ve 2003 yıllarında Woods ve Wolke tarafından yapılan iki araştırmada verilen dolaylı zorbalık oranlarına aittir. En yüksek oran ise Henderson ve diğerleri (2002) tarafından Kanada'da elde edilmiş olan kurban oranıdır. Verilen zorbalık oranları genel olarak incelendiğinde, Türkiye'nin üst sıralarda yer aldığı göze çarpmaktadır.

Campbell (2005), Amerika, Kanada, Japonya, İskandinavya, İngiltere, Avustralya ve Yeni Zelanda'da pek çok vaka görülmesine rağmen sanal zorbalık üzerine çok fazla akademik çalışma yapılmamış olmasını eleştirmektedir.

Gençler internet ortamında yabancılardan gelebilecek tehlikelerden haberdar olsalar da bu bilgiyi hayatlarına yansıtmayabilmektedir. (Davidson ve Martellozzo, 2005). Hinduja ve Patchin (2008)'in araştırmasına göre öğrencilerin %8,8'i gerçek isimlerini MySpace sayfalarında kullanırken, %57'si fotoğraflarını paylaşmaktadır. Kowalski ve Limber (2007) araştırmasında sanal zorbalık kurbanı katılımcıların neredeyse yarısının saldırganın kimliğini bilmediğini belirtmektedir. Wolak ve diğerleri (2007), sanal zorbalık olaylarında kişilerin tanıdıkları tarafından taciz edildiği olayların %25'inin, tanımadıkları kişiler tarafından taciz edildikleri olayların %21'inin tekrarlama ve baskı içerdiğini belirtmektedir.

Williams, Cheung, ve Choi (2000) katılımcıların internette oyun oynarken dışlandıkça kendilerini daha kötü hissettiklerini, kontrollerini yitirdiklerini ve sahip oldukları ait olma duygusunun azaldığını belirtmektedir. İnternet ortamında profilini görsel olarak herkese açmış olan kullanıcıların açmayanlara kıyasla daha fazla spontane bilgi paylaştıkları da bulgular arasında yer almaktadır (Joinson, 2001).

Wolak, Mitchell ve Finkelhor (2003), ailesiyle çatışma yaşayan, sorunlu kız ve erkek öğrencilerin internet ortamında diğerlerinden daha yakın ilişkiler kurmaya meyilli olduğunu belirtmektedir. Spitzberg ve Hoobler (2002) internet ortamında sürdürülen ilişkilerde azımsanmayacak oranda sanal taciz olayının yaşandığını belirtmektedir. Bargh ve Mc Kenna (2004), internetin bazı bireyler için yüz yüze iletişime geçmeden önceki basamak, bazıları için ise bir taciz aracı işlevi gördüğünü ifade etmektedir.

Ybarra ve Mitchell (2004a) internet ortamında saldırganlık olaylarına dahil olan öğrencilerin psikososyal sorunlar yaşadığı ve geleneksel zorbalığa açık olduklarını belirtmektedir. Sanal saldırıya maruz kalan her üç gençten biri üzüntü ve stres yaşamaktadır (Ybarra ve Mitchell, 2004b). Cinsel taciz de internetle birlikte yeni bir boyut kazanmaktadır. İnternetin değer yargılarını etkilemesi sonucu cinsel taciz sayılacak kimi davranışların hoş görülmesinin tehlikeli olduğu düşünülmektedir (Barak, 2005).

Sanal kurban olan öğrenciler sanal zorba olmaya ve akran zorbalığına maruz kalmaya yatkın olabilmektedir. Ayrıca sanal ya da geleneksel zorbalığa maruz kalan öğrenciler okulda devamsızlık, başarısızlık, motivasyon kaybı gibi zorluklar yaşamaktadır (Beran ve Li, 2007). Arıca (2010), sanal zorbalık ve psikiyatrik belirtilerin sanal zorbalıkla ilişkisini incelediği çalışmasında sanal zorbalık olaylarına dahil olmayan öğrencilerin diğerlerinden daha az psikiyatrik belirti gösterdiğini belirtmektedir. Aynı çalışmada düşmanlık ve ruhsal bozuklukların sanal zorbalığı yordadığı ortaya konmaktadır. Sanal zorbalığın zaman içinde tekrarlayabileceği de bulgular arasında yer almaktadır. 10-15 yaşlarında 1588 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçlarına göre sanal zorbalığa sık sık maruz kalan öğrencilerin %32'si okuldan kaçmakta, %12,9'u ise silah taşımaktadır (Ybarra ve diğerleri, 2007).

Erkek öğrenciler kızlara göre daha fazla sanal zorbalık yapmakta ve sanal kurban olmaktadır. Sanal zorbalık olaylarının en sık yaşandığı ortam sohbet odalarıdır (Li, 2007). Williams ve Guerra (2007), en sık rastlanan zorbalık türünün sözel ardından fiziksel zorbalık ve internet zorbalığı olduğunu belirtmişlerdir. Benzer olarak yine erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla fiziksel zorbalık yaptığını ifade etmektedirler. Wang ve diğerlerine (2009) göre erkek öğrenciler sanal zorba, kız öğrenciler ise sanal kurban olmaya yatkındır. Bir diğer çalışmada sanal kurban olma cinsiyetle ilişki göstermezken, erkeklerin kızlardan daha fazla sanal zorbalık yaptığı belirtilmektedir (Arıca, 2010).

Öğrenciler sanal zorbalık aracı olarak en sık telefon ve kısa mesaj servislerini kullanmaktadır. Çoğunlukla yaşlıları tarafından sanal zorbalığa maruz

birakılmakta ve bu durumu gizlemeyi tercih etmektedirler (Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell ve Tippett, 2008).

İnternet temelli iletişim teknolojilerinin kullanımı ile hem sanal zorba hem sanal kurban olma arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007). Yapılan araştırmalar internetin radikal gruplar için uluslararası kitlelere ulaşmanın, üye sağlamanın ve diğer gruplarla iletişime geçmenin güçlü bir aracı olduğunu göstermektedir. (Gerstenfeld, Grant ve Chiang, 2003).

Sanal zorbalığa ilişkin yapılan çalışmalarda ebeveynlere ilişkin verilere ve yorumlara da zaman zaman yer verilmiş ve yetişkinlerin sanal zorbalığa etkisi ya da sanal zorbalığa karşı yapabilecekleri saptanmaya çalışılmıştır. Türkiye ve Avrupa ülkelerinden 25148 10-16 yaş aralığında öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçlarına göre ebeveynler çocuklarına internet kullanımı konusunda yol gösterdiklerini belirtmektedir. Ancak Türkiye'den araştırma örneğine katılan ebeveynlerin, %29'luk internet kullanım oranıyla tüm ülkeler arasında en düşük oranı gösterdiği saptanmıştır. Bu oran gelişmiş ülkelerde %84.4 iken gelişmekte olan ülkelerde %57'dir. Yine aynı araştırmada internette herhangi bir riskle karşılaşan çocukların yarısı bu durumu kimseyle paylaşmamıştır, Çocuklar bu durumda ebeveynlerinden ziyade arkadaşlarından yardım istemektedir (EU Kids Online, 2010).

Li (2008a), öğretmenlerin büyük bir bölümünün (%31.9) sanal zorbalığı okulu ilgilendiren bir sorun olarak kabul ettiğini belirtmektedir. Öğretmenlerin %65.5'i sanal zorbalığın öğrenciler üzerinde yarattığı etkilerden haberdar olduklarını ifade etmektedir. Shariff (2005), okullarda sanal zorbalığa karşı alınacak önlemlerin başında öğretmenlerin teknoloji kullanımı konusundaki yeterliliklerini geliştirmesini saymaktadır. Brown, Jackson ve Cassidy (2006), sanal zorbalığın çözümünde karşılaşılan sorunun ifade özgürlüğünün sınırlarıyla ilgili olduğunu belirtmektedir. Sanal zorbalık geleneksel zorbalıktan farklılık göstermekte ve çözümü yasal, eğitimsel ve psikolojik açıdan farklı süreçler içermektedir. Bir başka araştırmanın sonuçlarına göre, öğrenciler okul personelini sanal zorbalık problemini çözebilecek kaynaklar olarak görmemekte ve okul personeli etkili baş etme yöntemlerini kullanmamaktadır (Agatston, Kowalski ve Limber, 2007). Shariff (2004), Amerika ve Kanada'da sürdürülen politikaları insan hakları çerçevesinde ele almakta ve artık zorbalığı hiçbir şekilde hoş görmeyen sert uygulamaların yerini eğitim, öğrenci güvenliği ve yetkileri doğru biçimde dağıtan insancıl uygulamaların alması gerektiğini savunmaktadır.

Tablo 5'de günümüze dek sanal zorbalığa ilişkin yapılmış olan betimsel çalışmalara ait bulgular, araştırmanın yapıldığı ülke ve örneklem büyüklüğü ile birlikte sergilenmektedir:

Tablo 5. Sanal Zorbalığa İlişkin Araştırmalar

Araştırmacı	Yer	Örneklem Büyüklüğü	Sonuçlar
Ybarra ve Mitchel (2004a)	ABD	1501	%12 sanal zorba %4 sanal kurban %3 sanal zorba/kurban
Ybarra ve Mitchel (2004b)	ABD	1498	%15 sanal zorba %7 sanal kurban
National i-SAFE Survey (2004)	ABD	1566	%42 sanal kurban
Beran ve Li (2005)	Kanada	432	%21 sanal zorba %3 sanal kurban
Li (2006)	Kanada	264	%22.3sanal zorba %25 sanal kurban
Kowalski ve Limber (2007)	ABD	3767	%4 sanal zorba %11 sanal kurban %7 sanal zorba/kurban
Li (2007)	Kanada	461	%17.8'i sanal zorba %28.9'u sanal kurban
Beran ve Li (2007)	Kanada	432	%26 sanal zorba %56 sanal kurban
Wolak , Mitchell ve Finkelhor (2007)	ABD	1500	%9 sanal kurban
Williams ve Guerra (2007)	ABD	2293	%9.4 sanal zorbalık
Ybarra, Diener West ve Leaf (2007)	ABD	1515	%35 sanal kurban
Erdur-Baker ve Kavşut (2007)	Türkiye	228	Farklı tür davranışlar için; %4.4 ile %28.3 arasında sanal zorba %3.1 ile %30.1 arasında sanal kurban
Li (2008b)	Kanada	157	%31 zorba %55 kurban %15 sanal zorba %25 sanal kurban
	Çin	197	%34 zorba %65 kurban %7 sanal zorba %33 sanal kurban
Topçu (2008)	Türkiye	717	%55.2 zorba %47.6 sanal zorba
Paullet, Rota veSwan (2009)	ABD	302	%13 sanal kurban
Wang, Iannotti ve Nansel (2009)	ABD	7182	%53.6 sözel zorba %51.4sosyal zorba %20.8 fiziksel zorba %13.6 sanal zorba
Riebel, Jager ve Fischer (2009)	Almanya	1946	%4 sanal zorba %5.5 sanal kurban
Dilmaç ve Aydoğan (2010)	Türkiye	300	%19.6 sanal zorba %56.2 sanal kurban
EU Kids Online (2011)	Türkiye	1018	%11 kurban %3 sanal kurban
	25 Avrupa Ülkesi	25142	%19 kurban %6 sanal kurban

Tablo 5'de araştırmaların daha çok Batı lkelerinde gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra tablo bir bütün olarak incelendiğinde, sanal zorbalık ve akran zorbalığının birlikte incelendiği çalışmalarda sanal zorbalık oranının akran zorbalığından daha düşük olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 5'de sergilenen bulgulara göre en yüksek sanal kurban oranı %56.2 ile Türkiye'de görülmektedir (Dilmaç ve Aydoğan, 2010). ABD'de görülen %42 (National i-safe Survey, 2004) ve Kanada'da görülen %56'lık (Beran ve Li, 2007) sanal kurban oranları da oldukça yüksektir. Tabloda yer alan araştırmalarda sanal kurban olma oranının %3'n altına inmediği görülmektedir.

Tabloda verilen, Türkiye'ye ilişkin bulgulara bakıldığında sanal kurban oranının %3 ile %56.2 arasında değiştiği gözlenmektedir. Bu değerler diğer ülkelerle karşılaştırıldığında bulguların benzer nitelik taşıdığı görülmektedir.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, evren ve örnekleme ilişkin açıklamalara yer verilmektedir. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin bilgilerin yanı sıra veri toplama süreci ve verilerin analizine dair açıklamalar da bu bölümde yer almaktadır.

3.1 Araştırmanın Modeli

Geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimleyen araştırma yaklaşımları, tarama modeli olarak adlandırılır. (Karasar, 2005). Bu araştırmada, lise ve üniversite öğrencilerinin akran zorbalığı ve sanal zorbalık düzeylerini belirlemek amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelleri, iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve bu değişimin derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2005).

3.2 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Balıkesir ilinde yaşayan lise ve üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Balıkesir ilinde, Balıkesir Üniversitesi 2010 Yılı Faaliyet Raporu'na göre 25075 üniversite ve Balıkesir Milli Eğitim Müdürlüğü 2010-2014 Stratejik Planı'na göre 51250 lise öğrencisi bulunmaktadır. %.05'lik kabul edilebilir hata oranına göre örnekleme dahil edilen 490'ı lise ve 312'si üniversite öğrencisi olmak üzere toplam 802 katılımcıdan toplanarak elde edilen veriler %90 güven seviyesi sağlamak için yeterli bulunmaktadır.

Erişim olanaklarının elverişli olmaması ve kontrol güçlükleri nedeni ile kolay örnekleme yöntemiyle Balıkesir merkezde yer alan Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi,

Ticaret Odası Anadolu Lisesi, Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İlköğretim Matematik Eğitimi Anabilim Dalı, İlköğretim Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Biyoloji Eğitimi Anabilim Dalı, Fizik Eğitimi Anabilim Dalı, Kimya Eğitimi Anabilim Dalı, Matematik Eğitimi Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı ve Balıkesir Meslek Yüksek Okulu Bilgisayar Teknolojileri Anabilim Dalı öğrencileri seçilmiştir. Bunun yanı sıra Sındırgı ilçesinde yer alan Makbule Efe Anadolu Lisesi, Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri örnekleme dâhil edilmiştir.

Örnekleme evreni temsil edecek nitelikte olmalıdır (Bozkurt, 2008). Bu nedenle örnekleme dahil edilen okullar arasında çeşitlilik sağlanması amaçlanmıştır. Balıkesir il merkezinde öğrenim görmekte olan lise öğrencilerinin yanısıra gelişmemiş ve eğitim koşulları açısından dezavantajlı bir ilçe olan Sındırgı'da öğrenim gören lise öğrencileri örnekleme dahil edilmiştir. Lise okul türleri arasında çeşitlilik sağlamak amacıyla hem genel lise hem de mesleki eğitim veren liseler tercih edilmiştir.

Tablo 6'da örnekleme dahil edilen öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı sunulmaktadır. Tablo 6'da görüldüğü gibi örneklem 429 kız ve 373 erkek öğrenciden oluşmaktadır.

Tablo 6. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Kız	429	53,5
Erkek	373	46,5
Toplam	802	100

Tablo 7 'de örnekleme dahil edilen öğrencilerin okula göre dağılımı sunulmaktadır:

Tablo 7. Öğrencilerin Okula Göre Dağılımı

Okul	N	%
Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi	128	16.0
Ticaret Odası Anadolu Lisesi	138	17.2
Sındırgı Makbule Efe Anadolu Lisesi	93	11.6
Sındırgı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi	58	7.2
Sındırgı Anadolu İmam Hatip Lisesi	73	9.1
Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi	280	34.9
Balıkesir Meslek Yüksek Okulu	32	4.0
Toplam	802	100

Tablo 7’de belirtildiği gibi katılımcıların %16’sı (N=128) Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi, %17.2’si (N=138) Ticaret Odası Anadolu Lisesi, %11.6’sı (N=93) Sındırgı Makbule Efe Anadolu Lisesi, %7.2’si (N=58) Sındırgı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi, %9.1’i (N=73) Sındırgı Anadolu İmam Hatip Lisesi, %34.9’u (N=280) Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi ve %4’ü (N=32) Balıkesir Meslek Yüksekokulu öğrencisidir.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin %3.7’si (N=18) Hazırlık, %19.6’sı (N=96) 9.Sınıf, %14.3’ü (N=70) 10. Sınıf, %42.9’u (N=210) 11. Sınıf ve %19.6’sı (N=96) 12. Sınıf öğrencisidir. Bu bilgiler Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8’de lise öğrencilerinin sınıf düzeyine göre dağılımına yer verilmektedir:

Tablo 8 Lise Öğrencilerinin Sınıfa Göre Dağılımı

Sınıf	N	%
Hazırlık	18	3,7
9	96	19,6
10	70	14,3
11	210	42,9
12	96	19,6
Toplam	490	100

Tablo 9’da üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyine göre dağılımı görülmektedir:

Tablo 9. Üniversite Öğrencilerinin Sınıfa Göre Dağılımı

Sınıf	N	%
1	74	23,7
2	15	4,8
3	102	32,7
4	109	34,9
5	12	3,8
Toplam	312	100

Tablo 9’da belirtildiği üzere araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin %23.7’si (N=74) 1. Sınıf, %4.8’i (N=15) 2. Sınıf, %32.7’si (N=102) 3. Sınıf, %34.9’u (N=109) 4. Sınıf ve %3.8’i (N=12) 5. Sınıf öğrencisidir.

3.3 Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Bu araştırmada katılımcılara Kişisel Bilgi Formu, Zorba Davranışlar Anketi ve Sanal Zorbalık Ölçeği uygulanmıştır.

3.3.1 Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu katılımcının okul, sınıf ve cinsiyet bilgilerinden oluşmaktadır (EK-1).

3.3.2 Zorba Davranışlar Anketi

Zorba Davranışlar Anketi, Kepenekçi ve Çinkır (2003) ile Yurtal ve Cenkseven (2005) tarafından hazırlanmış olan ölçeklere dayanmaktadır. Bilgiç (2007), bu ölçeklerden yararlanarak lk etapta 46 maddelik bir anket hazırlamış ve 130 kişiye uygulanmıştır. Bu uygulamanın ardından anlaşılması zor ifadeler değiştirilmiş ve anket aynı öğrenci gruplarına tekrar uygulanmıştır. Alınan dönütler sonucu yapılan değişikliklerle anket son halini almış ve bu araştırmada da bu son haliyle uygulanmıştır (EK-2).

Likert tipinde hazırlanmış olan ankette “her gün”, “her hafta”, ve “her ay” seçenekleri bulunmaktadır. Anket iki paralel formdan oluşmaktadır ve her form 19’ar madde içermektedir. İlk bölümde katılımcılardan bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalık olarak sınıflandırılmış olan zorbalık davranışlarını son altı aylık süreçte ne sıklıkla gerçekleştirdiklerini, ikinci bölümde ise aynı davranışlara ne sıklıkla maruz kaldıklarını belirtmeleri istenmektedir.

3.3.3 Sanal Zorbalık Envanteri

Sanal Zorbalık Envanteri, Erdur-Baker ve Kavşut (2007) tarafından oluşturulan Sanal Zorbalık Ölçeği’ne dayanmaktadır. Sonrasında Topçu (2008) tarafından düzenlenmiştir. Bu araştırmada kullanılan Sanal Zorbalık Envanteri (EK-3), bu ölçek temel alınarak, bir proje çalışmasında geliştirilmiştir (Uçanok, Karasoy

ve Durmuş, 2011). Bu araştırmada envantere uygulanan analizler sonucunda Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .85 olarak hesaplanmıştır.

Sanal Zorbalık Envanteri iki paralel formdan oluşmaktadır ve dörütlü likert şeklinindedir. Her iki form 26'şar madde içermektedir. Katılımcıların "hiç", "bir kez", "2-3 kez" ve "üçten çok" seçeneklerinden birini işaretlemesi gerekmektedir.

Uygulamada katılımcılardan ilk bölümde listelenmiş olan sanal zorbalık davranışlarını son altı aylık süreçte ne sıklıkla gerçekleştirdiklerini, ikinci bölümde ise bu davranışlara ne sıklıkla maruz kaldıklarını belirtmeleri istenmektedir.

3.4 Veri Toplama Süreci

Araştırma kapsamında kullanılan veri toplama araçları öğrencilerin katılımını kolaylaştırma ve zaman kazanma amacıyla kağıt üzerinde ve internet ortamında çoğaltılmıştır. Kağıt kopyalarda sayfa sırasının tüm öğrenciler için aynı olması sağlanmıştır. Uygulama formları Google Documents aracıyla internet ortamına taşınmış ve bu şekilde yine sınıf ortamında öğrencilerle paylaşılmıştır.

Araştırma uygulamaları Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi, Ticaret Odası Anadolu Lisesi, Necatibey Eğitim Fakültesi, Balıkesir Meslek Yüksekokulu, Sındırgı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi, Sındırgı İmam Hatip Lisesi'nde sınıf ortamında kağıt üzerinde gerçekleştirilmiştir. Sındırgı Makbule Efe Anadolu Lisesi'nde ise uygulamalar bilişim teknolojileri laboratuvarında internet ortamında gerçekleştirilmiştir.

Uygulamaların gerçekleştirilebilmesi için okul idaresinden sözlü izin alınmış ve ardından dersinde uygulama yapılacak öğretmenlerle uygulama takvimi belirlenmiştir. Saptanan ders saatlerinde öğrencilerden soruları dürüştçe yanıtlamaları talep edilmiştir. Cevapların topluca değerlendirileceği, okul ya da velilerle paylaşılmayacağı ve öğrencilerden kimlik bilgilerinin istenmediği vurgulanmış ve uygulama formlarının nasıl doldurulacağı detaylıca açıklanmıştır. Hem kağıt üzerinde hem de internet ortamında gerçekleştirilen uygulamaların tümüne rehberlik edilmiştir.

Gerçekleştirilen 1100 uygulamadan 298'i cevaplarda geörülen eksiklerden dolayı geçersiz sayılmış ve kalan 802 uygulama sonucu araştırma bulgularını belirlemiştir.

3.5 Verilerin Analizi

Araştırma esnasında kâğıt üzerinde elde edilen veriler SPSS 17.0 yazılımına her öğrenci için ayrı birer veri kaydı olmak üzere girilmiştir. Her öğrencinin veri kaydı, öğrencinin okul, sınıf, cinsiyet bilgilerini, Zorba Davranışlar Anketi için vermiş olduğu 19'ar adet cevap çiftini, Sanal Zorbalık Envanteri'nde yer alan her ifade için vermiş olduğu 26 cevap çiftini içermektedir. Analiz sonucunda hesaplanmış olan zorba, kurban, zorba/kurban puanları, sanal zorba, sanal kurban ve sanal zorba/kurban puanları da bu veri kaydına dâhil olmuştur.

Zorba Davranışlar Anketi sonuçlarına göre öğrenciler zorba, kurban ve zorba/kurban olarak sınıflandırılmıştır. Zorbalık yapma puanı, zorbalık puanı ortalamasının bir standart sapma değeri üzerinde olan öğrenciler zorba, zorbalık kurbanı olma puanı, zorbalık kurbanı olma puanı ortalamasının bir standart sapma değeri üzerinde olan öğrenciler kurban olarak kategorize edilmiştir. Hem zorbalık yapma puanı zorbalık puanı ortalamasının bir standart sapma değeri üstünde hem de zorbalık kurbanı olma puanı zorbalık kurbanı olma puanı ortalamasının bir standart sapma değeri üstünde olan öğrenciler ise zorba/kurban olarak sınıflandırılmıştır.

Sanal Zorbalık Envanteri sonuçlarına göre öğrenciler sanal zorba, sanal kurban ve sanal zorba/kurban olarak sınıflandırılmıştır. Sanal zorbalık yapma puanı, sanal zorbalık puanı ortalamasının bir standart sapma değeri üzerinde olan öğrenciler sanal zorba, sanal zorbalık kurbanı olma puanı, sanal zorbalık kurbanı olma puanı ortalamasının bir standart sapma değeri üzerinde olan öğrenciler sanal kurban olarak, hem sanal zorbalık yapma puanı zorbalık puanı ortalamasının bir standart sapma değeri üstünde hem de sanal zorbalık kurbanı olma puanı sanal zorbalık kurbanı olma puanı ortalamasının bir standart sapma değeri üstünde olan öğrenciler ise sanal zorba/kurban olarak sınıflandırılmıştır.

Elde edilen puanlara göre betimsel çalışmalar gerçekleştirilmiş ve üniversite ve lise öğrencilerinin akran zorbalığı ve sanal zorbalık statülerine, cinsiyetlerine, okullarına ve sınıf düzeylerine göre dağılımları tablolastırılmıştır. Anlamlılık düzeyi olarak $p > .05$ alınmıştır.

Öğrencilerin dahil olduğu farklı akran zorbalığı türlerinin cinsiyete bağlı ölçümlerinin normal dağılım göstermediği belirlendiği için Parametrik olmayan testlerden iki ilişkisiz örneklemeden elde edilen puanların birbirlerinden anlamlı bir şekilde farklılık gösterip göstermediğini test eden Mann Whitney U-testi uygulanmıştır. Ayrıca zorbalık türleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için, değişkenler

sürekli bir dağılıma sahip ancak normal dağılım göstermediği için Spearman Brown sıra farkları korelasyon katsayısı hesaplanmıştır.

Geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalığın okul ve sınıf değişkenlerinin örneklem ortalaması arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için ANOVA testi yapılmış ve normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Puanların dağılımına ilişkin grup varyanslarının eşit olmadığı belirlendiği için bu tezde duruma uygun olan Post Hoc çoklu karşılaştırma testi olarak Tamhane's T2 testi uygulanmıştır.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde önceki bölümde belirtilen veri toplama araçları aracılığıyla elde edilen verilerin analizi sonucu elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Bu bulgulardan yola çıkılarak yapılan yorumlar da yine bu bölümde ayrı bir başlık altında yer almaktadır.

4.1 Bulgular

Bu araştırmada Zorba Davranışlar Anketi ve Sanal Zorbalık Envanteri aracılığıyla toplanan veriler bu bölümde tablolaştırılmış ve açıklanmıştır. Lise ve üniversite öğrencileri arasında akran zorbalığı ve sanal zorbalığın görülme sıklığına ilişkin elde edilen bulgular bu bölümde detaylı biçimde ele alınmaktadır.

4.1.1 Öğrencilerin Zorbalık Statülerine Göre Dağılımı

Bu bölümde araştırmaya katılmış olan öğrencilerin akran zorbalığı ve sanal zorbalığa; zorba, kurban ya da zorba/kurban olarak dahil olma durumu incelenmiştir. Öncelikle tüm katılımcılardan, ardından ise lise ve üniversite öğrencilerinden elde edilen bulgular ayrı ayrı sunulmuştur.

4.1.1.1 Öğrencilerin Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerine Göre Dağılımı

Araştırmaya katılmış olan lise ve üniversite öğrencilerinin tümünün akran zorbalığına ve sanal zorbalığa dâhil olma şekli Tablo 10'da yer almaktadır:

Tablo 10. Öğrencilerin Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerine Göre Dağılımı

Zorbalık Statüsü	Akran Zorbalığı		Sanal Zorbalık	
	N	%	N	%
Zorba	150	18.7	99	12.3
Kurban	105	13.1	94	11.7
Zorba/Kurban	63	7.9	49	6.1
Toplam	802	39.7	802	30.1

Tablo 10'da yer alan bulgular incelendiğinde öğrencilerin %18.7'sinin (N=150) zorbalık olaylarında zorba, %13.1'inin (N=105) kurban, %7.9'unun (N=63) ise zorba/kurban olarak yer aldığı görülmektedir. Öğrencilerin %12.3'ü (N=99) sanal zorba, %11.7'si (N=94) sanal kurban, %6.1'i (N=49) ise sanal zorba/kurban statüsünde yer almaktadır.

Sergilenen bulgulara göre zorbalığa ve sanal zorbalığa dahil olan öğrenciler en fazla zorba, ardından kurban ve en az zorba/kurban statüsünde yer almaktadır. Tüm statüler göz önünde bulundurulduğunda öğrencilerin %39.7'sinin (N=318) akran zorbalığına, %30.1'inin ise sanal zorbalığa dahil olduğu görülmektedir.

Tablo 10'da yer alan bulgular ışığında öğrencilerin akran zorbalığına zorba, kurban ya da zorba/kurban statülerinin tümünde sanal zorbalıktan daha sık dahil olduğu söylenebilir. Zorba ve sanal zorba olma oranı arasında görülen farkın kurban, sanal kurban ve zorba/kurban, sanal zorba/kurban statüleri arasında görülen farklardan daha belirgin olduğu da göze çarpmaktadır.

4.1.1.2 Lise Öğrencilerinin Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerine Göre Dağılımı

Araştırmaya katılmış olan öğrencilerden yalnızca lisede öğrenim görmekte olanlarının akran zorbalığına ve sanal zorbalığa dâhil olma statülerine ait oranlar Tablo 11'de yer almaktadır:

Tablo 11. Lise Öğrencilerinin Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerine Göre Dağılımı

Zorbalık Statüsü	Akran Zorbalığı		Sanal Zorbalık	
	N	%	N	%
Zorba	125	25.5	66	13.5
Kurban	96	19.6	46	9.4
Zorba/Kurban	57	11.6	29	5.9
Toplam	490	56.7	490	28.8

Tablo 11’de lise öğrencilerinin %25.5’inin (N=125) akran zorbalığı olaylarında zorba, %19.6’sının (N=96) kurban, %11.6’sının (N=57) ise zorba/kurban olarak yer aldığı görülmektedir. Ayrıca lise öğrencilerinin %13.5’i (N=66) sanal zorba, %9.4’ü (N=94) sanal kurban,% 5.9’u (N=29) ise sanal zorba/kurban olarak sanal zorbalık olaylarına dahil olmaktadır.

Bulgulara göre lise öğrencilerinin %56.7’sinin (N=278) akran zorbalığına, %28.8’inin (N=121) ise sanal zorbalığa herhangi bir statüde dahil olduğu görülmektedir. Buna göre lise öğrencileri akran zorbalığı olaylarına sanal zorbalık olaylarına kıyasla daha fazla karışmaktadır. Öğrenciler hem akran zorbalığı hem de sanal zorbalık olaylarında en fazla zorba, sonrasında kurban ve en az da zorba/kurban olarak rol oynamaktadır.

Araştırmaya katılan tüm öğrencilerin zorbalık statülerine bağlı olarak dağılımını gösteren Tablo 10, Tablo 11 ile karşılaştırıldığında, lise öğrencilerinin akran zorbalığı olaylarına zorba, kurban ve zorba/kurban olarak dahil olma oranlarının genel oranların üzerinde değerler gösterdiği anlaşılmaktadır. Sanal zorbalık olaylarında zorba olma oranında da bu durum değişmemektedir. Lise öğrencilerinin sanal kurban ve sanal zorba/kurban olma oranı genele göre daha düşük değerler göstermektedir.

4.1.1.3 Üniversite Öğrencilerinin Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerine Göre Dağılımı

Araştırmaya katılmış olan üniversite öğrencilerinin akran zorbalığı ve sanal zorbalığa dâhil olma şekli Tablo 12’de yer almaktadır:

Tablo 12. Üniversite Öğrencilerinin Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerine Göre Dağılımı

Zorbalık Statüsü	Akran Zorbalığı		Sanal Zorbalık	
	N	%	N	%
Zorba	25	8	33	10.6
Kurban	9	2.9	48	15.4
Zorba/Kurban	6	1.9	20	6.4
Toplam	312	12.8	312	32.4

Tablo 12'ye göre üniversite öğrencilerinin %8'i (N=25) zorbalık olaylarında zorba, %2.9'u (N=9) kurban, %1.9'u (N=6) ise zorba/kurban olarak yer almaktadır. Ayrıca üniversite öğrencilerinin %10.6'sı (N=33) sanal zorbalık yapmakta, %15.4'ü (N=48) sanal zorbalık kurbanı olmakta, %6.4'ü (N=20) ise hem sanal zorbalık yapmakta hem de sanal zorbalık kurbanı olmaktadır.

Tablo 12'ye göre üniversite öğrencileri arasında yaşanan akran zorbalığı olaylarında görülen zorba oranı kurban ve zorba/kurban oranından fazladır. Sanal zorbalık oranlarında da statülerde görülen oran sıralaması değişmektedir. Sanal kurban olma oranı öncelikle sanal zorba ve ardından sanal zorba/kurban olma oranlarından daha yüksektir.

Bulgulara göre üniversite öğrencilerinin %12.8'i akran zorbalığı, %32.4'ü ise sanal zorbalık olaylarına bir şekilde dahil olmaktadır. Buna bağlı olarak üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık olaylarına akran zorbalığı olaylarına kıyasla daha fazla karıştığı söylenebilir.

Tablo 11 ve Tablo 12'ye göre üniversite öğrencilerinin akran zorbalığı olaylarına zorba, kurban ve zorba/kurban olarak dahil olma oranları ve sanal zorbalık yapma oranları Tablo 10'da belirtilen genel oranların altında değerler göstermektedir. Sanal zorbalığa maruz kalma ve zorba/kurban olma oranları ise genel ortalamanın üstünde değerler sergilemektedir.

4.1.2 Zorbalık Statülerinin ve Akran Zorbalığı Davranışları Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımı

Bu bölümde akran zorbalığı ve sanal zorbalık davranışlarının cinsiyete bağlı olarak dağılımı ve cinsiyetle ilişkisi incelenmiştir. İlk olarak akran zorbalığı ardından ise sanal zorbalık statülerinin cinsiyete bağlı dağılımına yer verilmiştir. Sonrasında ise farklı akran zorbalığı davranışlarının sergilenme ve bu davranışlara maruz bırakılma sıklığının cinsiyetle ilişkili olarak incelenmesi ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Bölümün sonunda akran zorbalığı ve sanal zorbalık statülerine dahil olma

puanlarının cinsiyetle ilişkisini inceleyen Mann Whitney U Testi'nden elde edilen bulgular yer almaktadır.

4.1.2.1 Akran Zorbalığı Statülerinin Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımı

Tablo 13'de akran zorbalığı statülerinin cinsiyete bağlı olarak dağılımı sunulmaktadır:

Tablo 13. Akran Zorbalığı Statülerinin Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımı

Zorbalık Statüsü	Cinsiyet	N	%
Zorba	Kız	48	11.2
	Erkek	102	27.3
	Toplam	150	18.7
Kurban	Kız	47	11
	Erkek	58	15.5
	Toplam	105	13.1
Zorba/Kurban	Kız	23	5.4
	Erkek	40	10.7
	Toplam	63	7.9

Tablo 13'e göre araştırmaya katılan öğrenciler arasında akran zorbalığı %18.7 (N=150) oranındadır. Erkek öğrencilerin %27.3'ü (N=102) zorbalık yaparken, kızlarda bu oran %11.2'dir (N=48). Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla akran zorbalık yaptığı görülmektedir. Erkek öğrenciler arasında görülen akran zorbalığı oranı genel oranın üzerindeyken kız öğrenciler için aksi durum söz konusudur. Kız öğrencilerin akran zorbalığı yapma ortalaması genel ortalamanın altındadır.

Öğrencilerin %13.1'i (N=105) akran zorbalığı kurbanı olmaktadır. Bu oran cinsiyete göre ayrı ayrı incelendiğinde kız öğrencilerin %11'inin (N=47), erkek öğrencilerin ise %15.5'inin (N=58) akran zorbalığı kurbanı olduğu görülmektedir. Karşılaştırma yapılırsa erkek öğrencilerin kızlardan daha fazla akran zorbalığı kurbanı olduğu göze çarpmaktadır.

Akran zorbalığı olaylarında zorba/kurban durumunda olan öğrenciler örneklemin %7.9'unu (N=63) oluşturmaktadır. Zorba/kurban olma düzeyi kızlarda %5.4 (N=23) iken, erkekler için bu oran %10.7 (N=40) değerini göstermektedir. Tablo 13'e göre akran zorbalığı olaylarında erkek öğrencilerin kızlardan daha fazla zorba/kurban statüsünde yer almaktadır.

4.1.2.2 Sanal Zorbalık Statülerinin Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımı

Tablo 14'te sanal zorbalık statülerinin cinsiyete bağlı olarak dağılımı görölmektedir:

Tablo 14. Sanal Zorbalık Statülerinin Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımı

Zorbalık Statüsü	Cinsiyet	N	%
Sanal Zorba	Kız	27	6.3
	Erkek	72	19.3
	Toplam	99	12.3
Sanal Kurban	Kız	33	7.7
	Erkek	61	16.4
	Toplam	94	11.7
Sanal Zorba/Kurban	Kız	15	3.5
	Erkek	34	9.1
	Toplam	49	6.1

Tablo 14'te sergilenen araştırma sonuçlarına göre araştırmaya katılan tüm lise ve üniversite öğrencileri arasında sanal zorbalık oranı %12.3'tür (N=99). Kız öğrencilerde sanal zorbalık oranının %6.3 (N=27) ile genel oranın altında, erkek öğrencilerde ise %19.3 (N=72) ile genelin üzerinde olduğu görölmektedir.

Öğrencilerin %11.7'si (N=94) sanal kurban olmaktadır. Kız öğrencilerin %7.7'si (N=33), erkek öğrencilerin ise %16.4'ü (N=61) sanal kurban statüsünde yer almaktadır. Erkek öğrencilerin kızlara kıyasla daha fazla sanal kurban olduğu görölmektedir.

Sanal zorbalık olaylarında hem zorba hem kurban olan öğrencilerin oranı %6.1'dir (N=49). Kız öğrencilerin %3.5'i (N=15), erkek öğrencilerinse %9.1'i (N=34) sanal zorba/kurban olmaktadır. Bu oranlar arasında da yine zorba ve kurban statülerinde görülen farklılık göze çarpmaktadır. Erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha fazla sanal zorba/kurban olmaktadır.

4.1.2.3 Farklı Türlerde Akran Zorbalığı Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılım

Bu bölümde öğrencilerin gerçekleştirdiği farklı akran zorbalığı türleri ve bu zorbalık türlerinin cinsiyete göre yaygınlığı ele alınmıştır. Zorbalık türlerinde cinsiyete bağlı farklılıklara ilişkin bulgular da yine bu bölümde yer almaktadır.

Tablo 15'te, bu araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda, bedensel zorbalık davranışlarının cinsiyetle ilişkili olarak frekans (f), yüzde (%) ve Spearman Brown Korelasyon Katsayısı (ρ) değerleri sergilenmektedir. Öğrencilerin listelenen

davranışları “her gün”, “her hafta”, “her ay” olarak ne sıklıkla gerçekleştirdiklerine ilişkin sunmuş oldukları yanıtlar frekans değerleri olarak verilmiş, bu oranların cinsiyetle ilişkili olarak farklılaşma durumu ise Spearman Brown Korelasyon Katsayısı kısmında belirtilmiştir.

Tablo 15. Bedensel Zorbalık Yapma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Dağılım

Gerçekleştirilen Bedensel Zorbalık Davranışı	Cinsiyet	Her Gün		Her Hafta		Her Ay		Hiç		Spearman Brown Katsayısı p	Anlamlılık p
		f	%	f	%	f	%	f	%		
Arkadaşımı ittim.	K	36	8.4	25	5.8	44	10.3	324	75.5	.308	.000
	E	77	20.6	42	11.3	88	23.6	166	44.5		
	T	113	14.1	67	8.4	132	16.5	490	61.1		
Arkadaşımı tekmeledim.	K	5	1.2	7	1.6	24	5.6	393	91.6	.363	.000
	E	46	12.3	36	9.7	60	16.1	231	61.9		
	T	51	6.4	43	5.4	84	10.5	624	77.8		
Arkadaşıma tokat-yumruk attım.	K	10	2.3	12	2.8	21	4.9	386	90	.283	.000
	E	40	10.7	25	6.7	58	15.5	250	67		
	T	50	6.2	37	4.6	79	9.9	636	79.3		
Arkadaşıma silah-bıçak vb. ile saldırdım.	K	2	0.5	0	0	1	0.2	426	99.3	.134	.000
	E	4	1.1	3	0.8	12	3.2	354	94.9		
	T	6	0.7	3	0.4	13	1.6	780	97.3		
Arkadaşımın saçını-kulağını çektim.	K	32	7.5	20	4.7	50	11.7	327	76.2	.086	.014
	E	37	9.9	33	8.8	46	12.3	257	68.9		
	T	69	8.6	53	6.6	96	12	584	72.8		
Arkadaşımın bedenime yönelik kaba şakalar yaptım.	K	19	4.4	21	4.9	35	8.2	354	82.5	.282	.000
	E	45	12.1	46	12.3	71	19	211	56.6		
	T	64	8	67	8.4	106	13.2	565	70.4		

Tablo 15'e göre öğrencilerin en sık gerçekleştirdiği bedensel zorbalık davranışı “itme” davranışdır. Öğrencilerin % 14.1'i her gün, 8.4'ü her hafta, 16.5'i ise her ay arkadaşlarını ittiklerini belirtmektedir. İkinci olarak en sık rastlanan bedensel zorbalık davranışı ise %8.6 (her gün), %6.6 (her hafta) ve %12'lik (her ay) oranlarla “arkadaşımın saçını-kulağını çekme” davranışdır. Bu davranışın ardından ise “arkadaşımın bedenine yönelik kaba şakalar yapma” gelmektedir. Katılımcıların %8'i her gün, %8.4'ü her hafta, %13.2'si ise her ay arkadaşlarının bedenine yönelik kaba şakalar yaptıklarını belirtmektedir.

Araştırma kapsamında ele alınan tüm bedensel zorbalık davranışlarında erkek öğrenciler ve kız öğrenciler arasında anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha sık bedensel zorbalık yapmaktadır.

Erkek öğrencilerin %20.6'sı "İtme" davranışını her gün sergilediklerini belirtirken, kız öğrencilerde bu oran %8.4'e düşmektedir. Erkek öğrencilerin %12.3'ü, kız öğrencilerin %1.2'si her gün arkadaşlarını tekmelediklerini belirtirken, "arkadaşına tekme-yumruk atma" davranışı erkek öğrencilerin %10.7'si kız öğrencilerin ise %2.3'ü tarafından her gün gerçekleştirilmektedir. Erkek öğrencilerin %3.2'si, kız öğrencilerin ise %0.2'si her ay silah-bıçak vb. ile saldırıya uğradığını ileri sürerken, "arkadaşının saçını-kulağını çekme" davranışında bu oranlar erkeklerde %12.3 ve kızlarda %11.7 değerlerini göstermektedir. Erkek öğrencilerin % 12.1'i arkadaşının bedenine yönelik kaba şakalar yaptıklarını belirtirken, kız öğrencilerin %4.4'ü bu davranışı her gün sergilediğini ifade etmektedir.

Tablo 16'da sözel zorbalık yapma sıklığı ve davranışların cinsiyete bağlı dağılımına ilişkin bulgular sergilenmektedir:

Tablo 16. Sözel Zorbalık Yapma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Dağılım

Gerçekleştirilen Sözel Zorbalık Davranışı	Cinsiyet	Her Gün		Her Hafta		Her Ay		Hiç		Spearman Brown Katsayısı	Anlamlılık
		f	%	f	%	f	%	f	%		
										p	p
Arkadaşıma sevmediği isimlerle hitap ettim.	K	40	9.3	38	8.9	62	14.5	289	67.4	.177	.000
	E	62	16.6	46	12.3	79	21.2	186	49.9		
	T	102	12.7	84	10.5	141	17.6	475	59.2		
Arkadaşımla alay ettim.	K	53	12.4	63	14.7	52	12.1	261	60.8	.118	.001
	E	69	18.5	51	13.7	74	19.8	179	48		
	T	122	15.2	114	14.2	126	15.7	440	54.9		
Arkadaşıma laf attım.	K	62	14.5	37	8.6	49	11.4	281	65.5	.130	.000
	E	75	20.1	48	12.9	54	14.5	196	52.5		
	T	132	17.1	85	10.6	103	12.8	477	59.5		
Arkadaşıma hakaret- küfür ettim.	K	22	5.1	14	3.3	25	5.8	368	85.8	.338	.000
	E	76	20.4	37	9.9	53	14.2	207	55.5		
	T	98	12.2	51	6.4	78	9.7	575	71.7		
Arkadaşımla tehdit ettim.	K	19	4.4	13	3	26	6.1	371	86.5	.107	.002
	E	26	7	17	4.6	38	10.2	292	78.3		
	T	45	5.6	30	3.7	64	8	663	82.7		
Arkadaşımla hakkında dedikodu yaptım.	K	100	23.3	84	19.6	68	15.9	177	41.3	.288	.000
	E	29	7.8	35	9.4	59	15.8	250	67		
	T	129	16.1	119	14.8	127	15.8	427	53.2		

Tablo 16’da listelenmiş olan sözel zorbalık davranışları incelendiğinde, öğrencilerin en sık gerçekleştirdiği sözel zorbalık davranışının, %17.1 (her gün), %10.6 (her hafta) ve %12.8’lik (her ay) oranlarla “laf atma” olduğu ve bu davranışın “dedikodu” (%16.1-her gün, %14.8- her hafta, %15.8- her ay) ve ardından “alay etme” (%15.2- her gün, %14.2- her hafta, %15.7- her ay) davranışları tarafından takip edildiği görülmektedir.

Sözel zorbalık davranışlarının tümünde kız öğrenciler ve erkek öğrenciler arasında anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha fazla ($\rho=-.288$, $p<.01$) dedikodu yaparken, diğer tüm sözel zorbalık davranışlarını erkeklerin kızlardan daha fazla gerçekleştirdiği görülmektedir. Kız öğrencilerin %23.3’ü, erkek öğrencilerin ise %7.8’i her gün dedikodu yaptığını ifade etmektedir.

Erkek öğrencilerin %16.6’sı, kız öğrencilerin %9.3’ü her gün arkadaşlarına sevmediği isimlerle hitap ettiklerini, erkek öğrencilerin %18.5’i, kız öğrencilerin ise %12.4’ü her gün arkadaşlarıyla alay ettiklerini belirtmektedir. “Arkadaşına laf atma” davranışı için erkek öğrencilerin %20.1’i kız öğrencilerin ise %14.5’i “her gün” yanıtını verirken, erkek öğrencilerin %20.4’ü, kız öğrencilerin %5.1’i her gün arkadaşlarını tehdit ettiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 17’de duygusal zorbalık yapma sıklığı ve cinsiyete bağlı dağılımlara ilişkin bulgular tablolandırılmıştır:

Tablo 17. Duygusal Zorbalık Yapma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Dağılım

Gerçekleştirilen Duygusal Zorbalık Davranışı	Cinsiyet	Her Gün		Her Hafta		Her Ay		Hiç		Spearman Brown Katsayısı p	Anlamlılık p
		f	%	f	%	f	%	f	%		
Arkadaşımı oyunlara almadım.	K	14	3.3	9	2.1	16	3.7	390	90.9	.047	.184
	E	15	4	7	1.9	23	6.2	328	87.9		
	T	29	3.6	16	2	39	4.9	718	89.5		
Arkadaşımı aşağıladım.	K	13	3	10	2.3	19	4.4	387	90.2	.159	.000
	E	29	7.8	14	3.8	36	9.7	294	78.8		
	T	42	5.2	24	3	55	6.9	681	84.9		
Arkadaşlarım arasında ayrımcılık yaptım.	K	22	5.1	26	6.1	41	9.6	340	79.3	.003	.939
	E	21	5.6	22	5.9	33	8.8	297	79.6		
	T	43	5.4	48	6	74	9.2	637	79.4		
Arkadaşımın eşyalarına ya da elbisesine zarar verdim.	K	10	2.3	9	2.1	16	3.7	394	91.8	.067	.056
	E	12	3.2	8	2.1	26	7	327	87.7		
	T	22	2.7	17	2.1	42	5.2	721	89.9		
Arkadaşımı istemediği bir şeyi yapmaya zorladım.	K	18	4.2	8	1.9	21	4.9	382	89	.068	.056
	E	12	3.2	18	4.8	29	7.8	314	84.2		
	T	30	3.7	26	3.2	50	6.2	696	86.8		

Tablo 17'ye göre duygusal zorbalık davranışları arasında sıklık sıralamasında birinci sırada "ayrımcılık yapma" (%5.4-her gün, %6- her hafta, %4.2- her ay), ikinci sırada "aşağılama" (%5.2-her gün, %3- her hafta, %6.9- her ay) ve üçüncü sırada "istemediği bir şeyi yapmaya zorlama" (%3.2-her gün, %3.7- her hafta, %6.2- her ay) davranışı yer almaktadır.

Duygusal zorbalık türleri arasında yalnızca "aşağılama" davranışını gerçekleştirmede cinsiyete bağlı farklılık söz konusudur. Erkek öğrenciler (%7.8-her gün, %3.8- her hafta, %9.7- her ay) "arkadaşlarını aşağılama" davranışını kız öğrencilere (%3-her gün, %2.3- her hafta, %4.4- her ay) kıyasla daha fazla ($p=.159$, $p<.01$) sergilediklerini ifade etmektedir.

Cinsel zorbalık yapma sıklığı ve cinsiyete bağlı dağılım Tablo 18'de sunulmuştur:

Tablo 18. Cinsel Zorbalık Yapma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Dağılım

Gerçekleştirilen Cinsel Zorbalık Davranışı	Cinsiyet	Her Gün		Her Hafta		Her Ay		Hiç		Spearman Brown Katsayısı p	Anlamlılık p
		F	%	f	%	f	%	f	%		
		Hoşa gitmeyen cinsellik içeren sözler söyledim.	K	11	2.6	6	1.4	13	3		
E	34		9.1	18	4.8	46	12.3	275	73.7		
T	45		5.6	24	3	59	7.4	674	84		
Hoşa gitmeyen cinsel içerikli davranışlarda bulundum.	K	3	0.7	4	0.9	4	0.9	418	97.4	.178	.000
	E	13	3.5	9	2.4	21	5.6	330	88.5		
	T	16	2	13	1.6	25	3.1	748	93.3		

Tablo 18'e göre araştırmaya katılan öğrencilerin %5.6'sı her gün, %3'ü her hafta, % 7.4'ü her ay hoşa gitmeyen cinsel içerikli sözler söylediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca %2'si her gün, %1.6'sı her hafta, %3.1'i her ay hoşa gitmeyen cinsel içerikli davranışlarda bulduklarını ifade etmektedirler.

Cinsel zorbalık davranışlarının tümünde erkek öğrenciler lehine cinsiyete bağlı anlamlı farklılıklara rastlanmaktadır. Erkek öğrencilerin %9.1'i, kız öğrencilerin ise %2.6'sı hergün hoşa gitmeyen cinsellik içeren sözler söylediklerini, erkek öğrencilerin %3.5'i, kız öğrencilerin ise %0.7'si hergün hoşa gitmeyen cinsel içerikli davranışlarda bulduklarını belirtmektedir.

Tablo 15, Tablo 16, Tablo 17 ve Tablo 18 birlikte incelendiğinde öğrencilerin en sık gerçekleştirdikleri zorbalık türünün sözel zorbalık olduğu görülmektedir. Sözel zorbalık sırasıyla bedensel, duygusal ve cinsel zorbalık davranışları tarafından takip edilmektedir.

4.1.2.4 Farklı Türlerde Akran Zorbalığı Kurbanı Olma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılım

Bu bölümde farklı akran zorbalığı türlerine maruz kalma sıklığı ve maruz kalınan zorbalık türlerinin cinsiyete göre dağılımı ve değişimine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Bedensel zorbalık davranışlarına maruz kalma ve cinsiyete bağlı dağılım Tablo 19'da görülmektedir:

Tablo 19. Bedensel Zorbalık Davranışlarına Maruz Kalma ve Cinsiyete Bağlı Dağılım

Maruz Kalınan Bedensel Zorbalık Davranışı	Cinsiyet	Her Gün		Her Hafta		Her Ay		Hiç		Spearman Brown Katsayısı	Anlamlılık
		F	%	f	%	f	%	f	%		
İtildim.	K	27	6.3	17	4	40	9.3	345	80.4	.256	.000
	E	69	18.5	34	9.1	55	14.7	215	57.6		
	T	96	12	51	6.4	95	11.8	560	69.8		
Tekmelendim.	K	8	1.9	7	1.6	14	3.3	400	93.2	.264	.000
	E	34	9.1	18	4.8	45	12.1	276	74		
	T	42	5.2	25	3.1	59	7.4	676	84.3		
Tokat- yumruk yedim.	K	10	2.3	8	1.9	8	1.9	403	93.9	.214	.000
	E	22	5.9	19	5.1	36	9.7	296	79.4		
	T	32	4	27	3.4	44	5.5	699	87.2		
Silah- bıçak vb. ile saldırıya uğradım.	K	3	0.7	0	0	6	1.4	420	97.9	.098	.005
	E	3	0.8	7	1.9	12	3.2	352	94.1		
	T	6	0.7	7	0.9	18	2.2	771	96.1		
Saçım- kulağım çekildi.	K	40	9.3	20	4.7	36	8.4	333	77.6	.038	.285
	E	21	5.6	19	5.1	34	9.1	299	80.2		
	T	61	7.6	39	4.9	70	8.7	632	78.8		
Bedenime yönelik kaba şakalara uğradım.	K	25	5.8	18	4.2	43	10	343	80	.114	.001
	E	32	8.6	24	6.4	56	15	261	70		
	T	57	7.1	42	5.2	99	12.3	604	75.3		

Tablo 19'a göre maruz kalınan bedensel zorbalık davranışları arasında "itme" ilk sırada (%12- her gün, %6.4- her hafta, %11.8-her ay) yer alırken, ikinci sırada "saç kulak çekme" (%7.6- her gün, %4.9- her hafta, %8.7-her ay) ve üçüncü sırada "bedene yönelik kaba şakalar yapma" (%7.1- her gün, %5.2- her hafta, %12.3-her ay) bulunmaktadır.

Maruz kalınan "itme" ($p=.256$, $p<.01$), "tekmelenme" ($p=.264$, $p<.01$), "tokat-yumruk yeme" ($p=.214$, $p<.01$), "silah- bıçak vb ile saldırıya uğrama" ($p=.098$, $p<.01$) ve "bedene yönelik kaba şakalara uğrama" ($p=.114$, $p<.01$) davranışlarında cinsiyete bağlı anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. Erkeklerin kızlara kıyasla, bu bedensel zorbalık davranışlarına daha fazla maruz kaldığı görülmektedir.

Tablo 20'de sözel zorbalık davranışlarına maruz kalma sıklığı ve cinsiyete bağlı dağılım görülmektedir:

Tablo 20. Sözel Zorbalık Davranışlarına Maruz Kalma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Dağılım

Maruz Kalınan Sözel Zorbalık Davranışı	Cinsiyet	Her Gün		Her Hafta		Her Ay		Hiç		Spearman Brown Katsayısı	Anlamlılık
		F	%	f	%	f	%	f	%		
										p	p
Sevmediğim isimlerle çağrıldım.	K	44	10.3	33	7.7	56	13.1	296	69	.025	.478
	E	34	9.1	35	9.4	58	15.5	246	66		
	T	78	9.7	68	8.5	114	14.2	542	67.6		
Benimle alay edildi.	K	34	7.9	46	10.7	65	15.2	284	66.2	.029	.412
	E	24	6.4	47	12.6	69	18.5	233	62.5		
	T	58	7.2	93	11.6	134	16.7	517	64.5		
Bana laf atıldı.	K	57	13.3	50	11.7	65	15.2	257	59.9	.047	.187
	E	43	11.5	40	10.7	49	13.1	241	64.6		
	T	100	12.5	90	11.2	114	14.2	498	62.1		
Bana hakaret-küfür edildi.	K	30	7	33	7.7	39	9.1	327	76.2	.197	.000
	E	70	18.8	41	11	41	11	221	59.2		
	T	100	12.5	74	9.2	80	10	548	68.3		
Tehdit edildim.	K	13	3	14	3.3	27	6.3	375	87.4	.045	.207
	E	10	2.7	18	4.8	31	8.3	314	84.2		
	T	23	2.9	32	4	58	7.2	689	85.9		
Hakkımda dedikodu yayıldı.	K	89	20.7	68	15.9	66	15.4	206	48	.285	.000
	E	20	5.4	20	5.4	6	16.9	270	72.4		
	T	119	13.6	88	11	129	16.1	476	59.4		

Tablo 20'ye göre sözel zorbalık davranışları arasında en sık maruz kalınan davranış "dedikodu" (%13.6- her gün, %11- her hafta, %16.1-her ay), sonrasında "laf atma" (%12.5- her gün, %11.2- her hafta, %14.2-her ay) ve ardından "hakaret-küfür etme" (%12.5- her gün, %9.2- her hafta, %10-her ay) davranışlarıdır.

Araştırma bulgularına göre, iki sözel zorbalık davranışı için erkek öğrenciler ve kız öğrenciler arasında anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha fazla ($p=.197$, $p<.01$) kendilerine hakaret ve küfür edildiğini belirtirken, kız öğrenciler erkek öğrencilerden daha fazla ($p=-.285$, $p<.01$) dedikodularının yapıldığını belirtmiştir.

Tablo 21'de duygusal zorbalık davranışlarına maruz kalma sıklığı ve cinsiyete bağlı dağılıma ilişkin bulgular görülmektedir:

Tablo 21. Duygusal Zorbalık Davranışlarına Maruz Kalma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Dağılım

Maruz Kalınan Duygusal Zorbalık Davranışı	Cinsiyet	Her Gün		Her Hafta		Her Ay		Hiç		Spearman Brown Katsayısı	Anlamlılık	
		F	%	f	%	f	%	f	%			
											p	p
Arkadaş gruplarına ya da oyunlara alınmadım.	K	8	1.9	4	0.9	26	6.1	391	91.1	.021	.544	
	E	10	2.7	11	2.9	16	4.3	336	90.1			
	T	18	2.2	15	1.9	42	5.2	727	90.6			
Küçük düşürüldüm.	K	10	2.3	17	4	48	11.2	354	82.5	.041	.246	
	E	16	4.3	12	3.2	24	6.4	321	86.1			
	T	26	3.2	29	3.6	72	9	675	84.3			
Herhangi bir ayrıma uğradım.	K	18	4.2	22	5.1	54	12.6	335	78.1	.088	.013	
	E	14	3.8	13	3.5	28	7.5	318	85.3			
	T	32	4	35	4.4	82	10.2	653	81.4			
Eşyalarım ya da elbiseme zarar verildi.	K	8	1.9	20	4.7	37	8.6	364	84.8	.021	.561	
	E	12	3.2	15	4	23	6.2	323	86.6			
	T	20	2.5	35	4.4	60	7.5	687	85.7			
İstemediğim bir şeyi yapmaya zorlandım.	K	13	3	15	3.5	22	5.1	379	88.3	.009	.798	
	E	12	3.2	10	2.7	24	6.4	327	87.7			
	T	25	3.1	25	3.1	46	5.7	706	88			

Tablo 21'e göre "Herhangi bir ayrıma uğrama" (%4- her gün, %4.4- her hafta, %10.2-her ay) en fazla maruz kalınan duygusal zorbalık davranışdır. Bu davranışı %3.2 (her gün), %3.6 (her hafta) ve % 9'luk (her ay) oranlarla "küçük düşürülme" ve %3.1 (her gün), %3.1 (her hafta) ve % 5.7'lik (her ay) oranlarla "istemediği bir şeyi yapmaya zorlanma" takip etmektedir.

Duygusal zorbalık türlerinden yalnızca "herhangi bir ayrıma uğrama" davranışında cinsiyete bağlı anlamlı farklılık ($p = .088$, $p < .05$) görülmektedir. Kızlar erkeklerden daha fazla herhangi bir konuda ayrıma uğradıklarını belirtmektedir.

Tablo 22'de cinsel zorbalık davranışlarına maruz kalma sıklığı ve cinsiyete bağlı dağılımına ilişkin bulgular görülmektedir:

Tablo 22. Cinsel Zorbalık Davranışlarına Maruz Kalma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Dağılım

Maruz Kalınan Cinsel Zorbalık Davranışı	Cinsiyet	Her Gün		Her Hafta		Her Ay		Hiç		Spearman Brown Katsayısı	Anlamlılık
		F	%	f	%	f	%	f	%		
										p	p
Hoşuma gitmeyen cinsellik içeren sözler duydum.	K	22	5.1	15	3.5	45	10.5	347	80.9	.071	.046
	E	37	9.9	18	4.8	35	9.4	283	75.9		
	T	59	7.4	33	4.1	80	10	630	78.6		
Hoşuma gitmeyen cinsel içerikli davranışlara maruz kaldım.	K	7	1.6	3	0.7	6	1.4	413	96.3	.092	.009
	E	13	3.5	5	1.3	12	3.2	343	92		
	T	20	2.5	8	1	18	2.2	756	94.3		

Tablo 22'ye göre öğrencilerin %7.4'ü her gün, % 4.1'i her hafta ve % 10'u her ay hoşuna gitmeyen cinsel içerikli sözler duyduğunu belirtirken, % 2.5'i her gün, % 1'i her hafta ve % 2.2'si her ay hoşuna gitmeyen cinsel içerikli davranışlara maruz kaldıklarını ifade etmiştir.

Cinsel zorbalık davranışlarına maruz kalma durumlarından ikisinde de erkek öğrenciler lehine farklılık söz konusudur. "Hoşuna gitmeyen cinsel içerikli sözler duyma" için $p = .071$, $p < .05$ ve "hoşuna gitmeyen cinsel içerikli davranışlara maruz kalma" için $p = .092$, $p < .05$ değerleri elde edilmiştir.

Tablo 19, 20, 21 ve 22 birlikte incelendiğinde öğrencilerin en fazla sözel zorbalık kurbanı olduğu görülmektedir. Sözel zorbalık sırasıyla bedensel, duygusal ve cinsel akran zorbalığı tarafından takip edilmektedir.

4.1.2.5 Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerinin Cinsiyetle İlişkisine Dair Bulgular

Bu araştırmada Zorba Davranışlar Anketi'ni oluşturan iki paralel testten elde edilen akran zorbalığı puanları ve akran zorbalığı kurbanı puanları ile Sanal Zorbalık Envanteri'ni oluşturan iki paralel formdan elde edilen sanal zorbalık puanları ve sanal zorbalık kurbanı puanları hesaplanmıştır. Elde edilen puanlar normal dağılım göstermediğinden bu puanların cinsiyetle ilişkisini saptamak için Mann Whitney U-testi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 23'te sergilenmiştir:

Tablo 23. Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerine Ait Puanların Cinsiyete Göre U Testi Sonuçları

Puan Türü	Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Akran Zorbalığı Puanı	Kız	429	358.25	153690.50	61455.50	.000
	Erkek	373	451.24	168312.50		
Akran Zorbalığı Kurbanı Puanı	Kız	429	393.31	168728.50	76493.50	.280
	Erkek	373	410.92	153274.50		
Sanal Zorbalık Puanı	Kız	429	349.41	149895.50	57660.50	.000
	Erkek	373	461.41	172107.50		
Sanal Zorbalık Kurbanı Puanı	Kız	429	368.01	157877.50	65642.50	.000
	Erkek	373	440.01	164125.50		

Tablo 23'e göre kız ve erkek öğrencilere ait akran zorbalığı puanları arasında erkekler lehine anlamlı fark görülmektedir, $p < .05$. Erkek öğrencilerin akran zorbalığı puanları kız öğrencilerden daha yüksektir. Akran zorbalığı kurbanı puanları arasında ise cinsiyete bağlı anlamlı fark söz konusu değildir.

Sanal zorbalık puanları ve sanal zorbalık kurbanı puanları arasında da anlamlı fark olduğu saptanmıştır, $p < .05$. Erkek öğrencilerin sanal zorbalık puanları ve sanal zorbalık kurbanı puanları kız öğrencilerden daha yüksek değerler göstermektedir.

4.1.3 Zorbalık Statülerinin Okula Göre İncelenmesi

Bu bölümde lise öğrencilerinin akran zorbalığı ve sanal zorbalık olaylarına zorba ya da kurban olarak dâhil olma durumunun, öğrencilerin devam ettiği okulla ilişkisi incelenmiştir.

4.1.3.1 Akran Zorbalığı Statülerinin Okula Göre İncelenmesi

Akran zorbalığı puanlarının okula göre ANOVA sonuçları Tablo 24'de yer almaktadır:

Tablo 24. Akran Zorbalığı Puanlarının Okula Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	7946.601	6	1324.434	14.943	.000	SMETEM-SİHL
Gruplarıçi	70461.164	795	88.630			SMETEM-NEF
Toplam	78407.766	801				SMETEM-MYO
						SMETEM-MEAL
						SMETEM-TOL
						SİHL-NEF
						NEF-SYAL
						MYO-SYAL
						MEAL-SYAL

Tablo 24'e göre öğrencilerin akran zorbalığı yapması devam ettikleri okula göre anlamlı farklılık göstermektedir, $F(6, 795)=14.9, p<.05$. Bu farklılığın hangi okullar arasında olduğunun tespiti için yapılan Tamhane's T2 testi sonuçlarına göre dokuz okul çifti arasında anlamlı farklılığa rastlanmıştır.

Sındırgı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi (SMETEM) ($\bar{X}=16.96$) öğrencilerinin, Sındırgı İmam Hatip Lisesi (SİHL) ($\bar{X}=9.60$), Necati Bey Eğitim Fakültesi (NEF) ($\bar{X}=5.90$), Balıkesir Meslek Yüksekokulu (MYO) ($\bar{X}=6.25$), Sındırgı Makbule Efe Anadolu Lisesi (MEAL) ($\bar{X}=7.06$) ve Ticaret Odası Lisesi (TOL) ($\bar{X}=9.25$) öğrencilerinden daha yüksek akran zorbalığı puanlarına sahip olduğu belirlenmiştir.

SİHL ($\bar{X}=9.60$) öğrencileri ile NEF ($\bar{X}=5.90$) öğrencilerinin zorbalık puanları arasında SİHL öğrencilerinin lehine anlamlı farklılık söz konusudur. SİHL öğrencilerinin akran zorbalığı puanları NEF öğrencilerinden daha yüksektir.

Bulgulara göre ayrıca Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi (SYAL) ($\bar{X}=11.81$) öğrencileri NEF ($\bar{X}=5.90$), MYO ($\bar{X}=6.25$) ve MEAL ($\bar{X}=7.07$) öğrencilerine göre daha yüksek akran zorbalığı puanlarına sahiptir. Bu okulların akran zorbalığı puanı ortalamaları ve SYAL'e ait puan ortalaması arasında en belirgin farkın NEF, ardından sırasıyla MYO ve MEAL arasında görüldüğü belirlenmiştir.

Akran zorbalığı kurbanı puanlarının okula göre ANOVA sonuçları Tablo 25'de görülmektedir:

Tablo 25. Akran Zorbalığı Kurbanı Puanlarının Okula Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	6580.080	6	1096.680	17.487	.000	SMETEM-NEF
Gruplarıçi	49857.831	795	62.714			SMETEM-MYO
Toplam	56437.910	801				SMETEM-MEAL SMETEM-SYAL SMETEM-TOL SİHL-NEF SİHL-MYO SİHL-TOL SİHL-MEAL SİHL-SYAL NEF-MEAL NEF-SYAL

Tablo 25'e göre öğrencilerin akran zorbalığı kurbanı puanları devam ettikleri okula göre anlamlı farklılık göstermektedir, $F(6, 795)=17.49$, $p<.05$. Farklılıkların hangi okullar arasında olduğuna dair yapılan Tamhane's T2 testi sonuçlarına göre on iki okul çiftine ait akran zorbalığı kurbanı puanları arasında anlamlı farklılık görülmüştür.

SMETEM ($\bar{X}=14.03$) öğrencilerinin akran zorbalığı kurbanı puanları NEF ($\bar{X}=4.98$), MYO ($\bar{X}=5.44$), MEAL ($\bar{X}=8.37$), SYAL ($\bar{X}=8.20$) ve TOL ($\bar{X}=5.94$) öğrencilerinden daha yüksektir. Öğrencilerin akran zorbalığı kurbanı puan ortalaması büyüklüğüne göre, SMETEM öğrencileri sırasıyla NEF, MYO, TOL, SYAL ve MEAL öğrencilerinden daha fazla akran zorbalığı kurbanı olmaktadır.

Tablo 25'de de belirtildiği gibi SİHL ($\bar{X}=12.37$) öğrencileri, NEF ($\bar{X}=4.98$), MYO ($\bar{X}=5.44$), TOL ($\bar{X}=5.94$), MEAL ($\bar{X}=8.37$) ve SYAL ($\bar{X}=8.20$) öğrencilerinden daha yüksek akran zorbalığı kurbanı puanlarına sahiptir. Bu da SİHL öğrencilerinin belirtilen beş okula devam eden öğrencilerden daha fazla akran zorbalığına maruz kaldığını göstermektedir.

NEF ($\bar{X}=4.98$) öğrencileri ise MEAL ($\bar{X}=8.37$) ve SYAL'de ($\bar{X}=8.20$) öğrenim gören öğrencilere göre daha düşük akran zorbalığı kurbanı puanlarına sahiptir. Buna göre, bu araştırmada NEF öğrencilerinin MEAL ve SYAL öğrencilerinden daha az akran zorbalığı kurbanı olduğu görülmektedir.

4.1.3.2 Sanal Zorbalık Statülerinin Okula Göre İncelenmesi

Tablo 26'da sanal zorbalık puanlarının okula göre farklılık gösterip göstermediğine dair bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 26. Sanal Zorbalık Puanlarının Okula Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	1385.065	6	230.844	3.573	.002	SMETEM-SİHL
Gruplarıçi	51370.207	795	64.617			SMETEM-TOL
Toplam	52755.272	801				SİHL-SYAL SİHL-NEF SİHL-MYO

Bulgulara göre beş okul çiftine ait sanal zorbalık puanları arasında anlamlı farklılık söz konusudur, $F(6, 795)=3.57$, $p<.05$. Farklılıkları belirlemek amacıyla yapılan Tamhane's T2 analizi sonuçlarına göre SMETEM ($\bar{X}=35.02$) öğrencileri, SİHL ($\bar{X}=29.90$) ve TOL ($\bar{X}=31.16$) öğrencilerine göre daha yüksek sanal zorbalık puanlarına sahiptir. Bu bulgu SMETEM'de öğrenim gören öğrencilerin SİHL ve TOL öğrencilerinden daha fazla sanal zorbalık yaptığını göstermektedir.

SİHL ($\bar{X}=29.90$) öğrencileri ise SYAL ($\bar{X}=33.42$), NEF ($\bar{X}=32.76$) ve MYO ($\bar{X}=33.97$) öğrencilerine göre daha düşük sanal zorbalık puanlarına sahiptir. Diğer bir deyişle bu araştırmada SİHL öğrencilerinin bu üç okulda öğrenim gören öğrencilerden daha az sanal zorbalık yaptığı saptanmıştır.

Sanal zorbalık puanlarının okula göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorgulanmış ve yapılan ANOVA analizi sonuçları Tablo 27'de sunulmuştur. Tablo 27'ye göre altı okul çiftine ait sanal kurban olma puanları arasında okula bağlı farklılık söz konusudur, $F(6, 795)=9.52$, $p<.05$.

Tablo 27. Sanal Zorbalık Kurbanı Puanlarının Okula Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	3350.429	6	558.405	9.524	.000	SMETEM-TOL
Gruplarıçi	46611.566	795	58.631			SİHL-TOL
Toplam	49961.995	801				NEF-SYAL NEF-TOL MYO-SYAL MYO-TOL

Yapılan Tamhane's T2 analizi sonuçlarına göre ise SMETEM ($\bar{X}=33.97$) ve SİHL ($\bar{X}=34.08$) öğrencilerinin TOL ($\bar{X}=29.75$) öğrencilerinden daha yüksek sanal zorbalık kurbanı puanlarına sahip olduğu görülmektedir. Buna göre TOL öğrencilerinin SMETEM ve SİHL öğrencilerinden daha az sanal zorbalık kurbanı olduğu görülmektedir.

NEF ($\bar{X}=34.72$) öğrencilerine ait sanal kurban olma puanları ise hem SYAL ($\bar{X}=31.21$) hem de TOL ($\bar{X}=29.75$) öğrencilerinden daha yüksek değerler

göstermektedir. Diğer bir deyişle NEF öğrencileri SYAL ve TOL öğrencilerinden daha fazla sanal zorbalık kurbanı olmaktadır.

Analiz sonucunda ayrıca MYO ($\bar{X}=36.88$) öğrencilerine ait sanal zorbalık kurbanı puanlarının SYAL ($\bar{X}=31.21$) ve TOL ($\bar{X}=29.75$) öğrencilerine kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre MYO öğrencileri SYAL ve TOL öğrencilerinden daha fazla sanal zorbalık kurbanı olmaktadır.

4.1.4 Zorbalık Statülerinin Sınıfa Göre İncelenmesi

Bu bölümde lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık olaylarında zorba ya da kurban olarak yer almanın sınıf düzeyiyle ilişkisi, lise ve üniversite öğrencileri ayrı gruplar halinde ele alınarak incelenmiştir.

4.1.4.1 Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Statülerinin Sınıfa Göre İncelenmesi

Lise öğrencilerinin akran zorbalığı puanlarının sınıfa göre ANOVA sonuçları Tablo 28'de yer almaktadır:

Tablo 28. Lise Öğrencilerinin Akran Zorbalığı Puanlarının Sınıfa Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	1493.838	4	373.460	2.910	.021	Hazırlık-9
Gruplarıçi	62250.001	485	128.351			Hazırlık-10
Toplam	63743.839	489				Hazırlık-11 Hazırlık-12 11-12

Tablo 28'e göre lise öğrencilerinin akran zorbalığı puanları sınıf düzeyine bağlı olarak anlamlı farklılık göstermektedir, $F(4, 485)=2.91$, $p<.05$. Tamhane's T2 analizi sonuçlarına göre beş sınıf düzeyi çifti arasında anlamlı farklılığa rastlanmaktadır.

Hazırlık ($\bar{X}=3.06$) öğrencileri 9. Sınıf ($\bar{X}=9.34$), 10. Sınıf ($\bar{X}=12.31$), 11. Sınıf ($\bar{X}=11.22$) ve 12.Sınıf ($\bar{X}=9.96$) öğrencilerine kıyasla daha düşük akran zorbalığı puanlarına sahiptir. Buna göre Hazırlık öğrencilerinin 9., 10., 11. ve 12. Sınıf öğrencilerinden daha az akran zorbalığı yaptığı görülmektedir.

11. Sınıf ($\bar{X}=11.22$) ve 12.Sınıf ($\bar{X}=9.96$) öğrencileri arasında ise 11. sınıflar lehine bir farklılık söz konusudur. Araştırma sonuçlarına göre 11. Sınıf öğrencileri 12. Sınıf öğrencilerinden daha fazla akran zorbalığı yapmaktadır.

Lise öğrencilerinde akran zorbalığı kurbanı puanlarının sınıfa göre farklılık gösterip göstermediğini saptamak amacıyla gerçekleştirilen ANOVA sonuçları Tablo 29’da sunulmaktadır:

Tablo 29. Lise Öğrencilerinin Akran Zorbalığı Kurbanı Puanlarının Sınıfa Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	2211.876	4	552.969	5.948	.000	Hazırlık-9
Gruplarıçi	45088.616	485	92.966			Hazırlık-10
Toplam	47300.492	489				Hazırlık-11 Hazırlık-12

Lise öğrencilerinin akran zorbalığı kurbanı puanları incelendiğinde Hazırlık sınıflarının diğer sınıf düzeylerinden farklılaştığı görülmektedir, $F(4, 485)=5.95$, $p<.05$.

Hazırlık ($\bar{X}=1.50$) düzeyindeki öğrenciler 9 ($\bar{X}=11.62$), 10 ($\bar{X}=9.57$), 11 ($\bar{X}=9.10$) ve 12. ($\bar{X}=6.67$) sınıflara göre daha düşük akran zorbalığı kurbanı puanlarına sahiptir. Diğer bir deyişle bu öğrenciler kendilerinden daha üst sınıflarda öğrenim gören öğrencilere kıyasla daha az akran zorbalığı kurbanı olmaktadır.

4.1.4.2 Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalık Statülerinin Sınıfa Göre İncelenmesi

Tablo 30’da lise öğrencilerinde sanal zorbalık puanlarının sınıfa göre farklılık gösterip göstermediğini saptamak amacıyla gerçekleştirilen ANOVA sonuçları sunulmaktadır. Buna göre lise öğrencilerinin sanal zorbalık puanları sınıfa göre anlamlı farklılık göstermemektedir, $F(4, 485)=1.25$, $p<.05$.

Tablo 30. Lise Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Puanlarının Sınıfa Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	414.779	4	103.695	1.247	.290	
Gruplarıçi	40341.132	485	83.178			
Toplam	40755.910	489				

Lise öğrencilerinde sanal zorbalık kurbanı puanlarının sınıf göre farklılaşp farklılaşmadığını saptamak amacıyla elde edilen verilere ANOVA uygulanmıştır ve

sonuçlar Tablo 31’de sunulmuştur. Tablo 31’e göre lise öğrencilerinin sanal zorbalığa maruz kalma puanları sınıfa göre anlamlı farklılık göstermemektedir, $F(4, 485)=1.85$, $p<.05$.

Tablo 31. Lise Öğrencilerinin Sanal Zorbalığı Kurbanı Puanlarının Sınıfa Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	527.962	4	131.990	1.846	.119	
Gruplarıçi	34668.979	485	71.482			
Toplam	35196.941	489				

4.1.4.3 Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Statülerinin Sınıfa Göre İncelenmesi

Üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı puanlarının sınıfa göre farklılık gösterip göstermediğini saptamak amacıyla gerçekleştirilen ANOVA sonuçları Tablo 32’de sunulmaktadır. Tablo 32’ye göre üniversite öğrencilerinin akran zorbalığı puanları sınıfa göre anlamlı farklılık göstermemektedir, $F(4, 307)=2.17$, $p<.05$.

Tablo 32. Üniversite Öğrencilerinin Akran Zorbalığı Puanlarının Sınıfa Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	295.479	4	73.870	2.174	.072	
Gruplarıçi	10433.518	307	33.985			
Toplam	10728.997	311				

Tablo 33’te üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı kurbanı puanlarının sınıfa göre farklılık gösterip göstermediğini saptamak amacıyla gerçekleştirilen ANOVA sonuçları sunulmaktadır. Buna göre üniversite öğrencilerinin akran zorbalığı kurbanı puanları arasında sınıfa göre anlamlı farklılık görülmemektedir, $F(4, 307)=1.44$, $p<.05$.

Tablo 33. Üniversite Öğrencilerinin Akran Zorbalığı Kurbanı Puanlarının Sınıfa Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	115.251	4	28.813	1.436	.222	
Gruplarıçi	6159.489	307	20.063			
Toplam	6274.740	311				

4.1.4.4 Üniversite Öğrencilerinde Sanal Zorbalık Statülerinin Sınıfa Göre İncelenmesi

Üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık puanlarının sınıfa göre ANOVA sonuçları Tablo 34'de sunulmaktadır:

Tablo 34. Üniversite Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Puanlarının Sınıfa Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	642.023	4	160.506	4.351	.002	1-4
Gruplarıçi	11323.823	307	36.885			1-3
Toplam	11965.846	311				

Tablo 34'e göre üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık puanları sınıf düzeyine bağlı olarak anlamlı farklılık göstermektedir, $F(4, 307)=4.35$, $p<.05$. Tamhane's T2 analizi sonuçlarına göre iki sınıf düzeyi çifti arasında anlamlı farklılığa rastlanmaktadır.

Araştırma bulgularına göre 1. sınıf ($\bar{X}=35.23$) öğrencileri 3. ($\bar{X}=32.19$) ve 4. sınıf ($\bar{X}=31.73$) öğrencilerine kıyasla daha yüksek sanal zorbalık puanlarına sahiptir. Diğer bir deyişle 1. sınıfa devam eden öğrenciler 3. ve 4. sınıfa devam eden öğrencilerden daha fazla sanal zorbalık yapmaktadır.

Üniversite öğrencileri için hesaplanan sanal zorbalık kurbanı puanlarına uygulanan ANOVA sonuçları Tablo 35'de sunulmaktadır. Tabloya göre üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık kurbanı puanları sınıf düzeyinde anlamlı farklılık göstermektedir, $F(4, 307)=6.37$, $p<.05$.

Tablo 35. Üniversite Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Kurbanı Puanlarının Sınıfa Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	984.812	4	246.203	6.370	.000	1-3
Gruplarıçi	11865.031	307	38.648			1-4
Toplam	12849.843	311				

Verilere uygulanan Tamhane's T2 analizi sonuçlarına göre 1. sınıf ($\bar{X}=37.54$) öğrencilerinin 3. ($\bar{X}=33.55$) ve 4. sınıf ($\bar{X}=34.24$) öğrencilerine kıyasla daha yüksek sanal zorbalık kurbanı puanlarına sahip olduğu görülmektedir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre 1. sınıfa devam eden öğrenciler 3. ve 4. sınıfa devam eden öğrencilere göre daha fazla sanal zorbalık kurbanı olmaktadır.

4.2. Yorumlar

4.2.1 Öğrencilerin Zorbalık Statülerine Göre Dağılımına İlişkin Yorumlar

Bu bölümde öncelikle akran zorbalığının, ardından sanal zorbalığın yaygınlığına ilişkin elde edilen bulguların yorumlarına yer verilmiştir. Sonrasında bu iki zorbalık türüne ilişkin elde edilen bulgular lise ve üniversite öğrencileri karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

Akran zorbalığı farklı araştırmalara konu edilmiş ve bu araştırmaların büyük bölümünde araştırmacılar katılımcıları zorbalar ve kurbanlar olmak üzere iki kategoride sınıflandırmıştır (Henderson ve diğerleri, 2002; Alikeşifoğlu ve diğerleri, 2004; Bilgiç, 2007; Bilgiç ve Yurtal, 2009). Bu sınıflandırmalara ek olarak, bazı çalışmalarda hem zorbalık yapan hem de zorbalık kurbanı olan öğrenciler için zorba/kurban olarak adlandırılan ayrı bir kategori ele alınmıştır (Nansel ve diğerleri, 2001; Woods ve Wolke, 2003; Atik, 2006; Frisen ve diğerleri, 2007; Totan, 2008; Hiloğlu, 2009; Stavrınides ve diğerleri, 2010; Pişkin, 2010). Yine bazı araştırmalarda zorbalığa tanık olan öğrencilerin de ayrı bir grup olarak ele alındığı görülmektedir (Genç, 2007). Bazı araştırmalarda yalnızca zorbalık kurbanı olan öğrenciler üzerinden değerlendirmeler yapılmaktadır (Kartal ve Bilgin, 2009; Ateş ve Yağmurlu, 2010). Araştırmalarda görülen bu çeşitlilik nedeniyle zorbalık oranlarının belirlenmesinde genelgeçer bir dayanak noktası olarak sayısal bir değer bulunamamaktadır.

Bu araştırmada akran zorbalığına dahil olma durumu zorba, kurban ve zorba/kurban olmak üzere üç statüde incelenmiştir. Araştırma sonucunda lise ve üniversite öğrencilerinin % 39.7'sinin zorbalık olaylarına bu üç statüden herhangi birinde dahil olduğu saptanmıştır.

2000'den günümüze dek okullarda yapılan araştırmaların sonuçları incelendiğinde öğrencilerin farklı akran zorbalığı türlerine zorba olarak dahil olma oranlarının %1 ila % 42 arasında değiştiği görülmektedir (Woods ve diğerleri, 2000; Henderson ve diğerleri, 2002; Roland, 2002; Ybarra ve diğerleri, 2007; Alikeşifoğlu ve diğerleri, 2004; Kapıcı, 2004; Totan ve Yöndem, 2007; Williams ve Guerra, 2007; Wang ve diğerleri, 2009). Bu araştırma sonucunda ise öğrencilerin %18.7'sinin akran zorbalığı davranışlarını sergilediği görülmektedir. Yine farklı araştırmalarda

%8 ila %64 arasında değişen oranlarda zorbalık kurbanı öğrenciye rastlanmıştır (Woods ve diğerleri, 2000; Nansel ve diğerleri, 2001; Henderson ve diğerleri, 2002; Roland, 2002; Woods ve Wolke, 2003; Ybarra ve diğerleri, 2007; Alikaşıfoğlu ve diğerleri, 2004; Atik, 2006; Frisen ve diğerleri, 2007; Bilgiç, 2007; Genç, 2007; Totan, 2008; Bilgiç ve Yurtal, 2009; Kartal ve Bilgin, 2009; Çetinkaya ve diğerleri, 2009; Hiloğlu, 2009; Stavrınides ve diğerleri, 2010; Özkan ve Çift.i, 2010; Ateş ve Yağmurlu, 2010; Pişkin, 2010). Bu araştırmada ise öğrencilerin %13.1'inin akran zorbalığı kurbanı olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca öğrencilerin %7.9 'unun zorba/kurban olduğu saptanmıştır. Saptanan bu oranın benzer araştırma sonuçlarıyla tutarlılık sağladığı görülmektedir. Zorba/kurban oranı farklı araştırmalarda %6 ila %13 arasında değerler almaktadır (Woods ve diğerleri, 2000; Nansel ve diğerleri, 2001; Woods ve Wolke, 2003; Atik, 2006; Frisen ve diğerleri, 2007; Totan, 2008; Hiloğlu, 2009; Stavrınides ve diğerleri, 2010, Pişkin, 2010).

Ölçme araçlarını yanıtlarken öğrenciler ya istenmeyen bir davranışı sergilediklerini itiraf etmek ya da kabul edilmesi zor davranışlara maruz kaldıklarını açıktan söylemek durumunda kalmıştır. İsim vermeleri gerekmesi bile, tüm katılımcılar bu olumsuzlukları kabullenip kağıda yansıtmayabilir. Bu durumda gerçekte var olan zorbalığın araştırmaya tam olarak yansımamış olması olasılık dahilindedir. Buna rağmen araştırmada elde edilen bulgular zorbalığın lise ve üniversite öğrencileri arasında azımsanmayacak boyutlarda olduğunu ortaya koymaktadır. Üç öğrenciden biri zorbalık yaparak ya da zorbalık kurbanı olarak "zorbalık" olarak adlandırılan bu olumsuz durumla yüzyüze gelmektedir. Zorbalık olaylarının lise ve üniversite öğrencileri arasında bu denli sık görülmesi farklı etkenlerle açıklanabilir.

Zorbalığın arkadaş ortamında ortaya çıkan bir sorun olduğu bilinmektedir (Olweus, 1993, Besag, 2006). Araştırma örneğine dahil edilmiş olan lise ve üniversite öğrencilerinin büyük bölümü ailesinden ayrı yatılı bir ortamda yaşamını sürdürmektedir. Öğrencilerin akranlarıyla hem okulda hem de okul sonrasında fazla zaman geçirmesi zorbalık olaylarının sıklıkla ortaya çıkmasına neden olabilir. Özellikle yurtlarda; öğrenciler arasında ortaya çıkabilecek liderlik sürtüşmeleri, rekabet, ortak alanların kullanımı söz konusu olduğunda kişilerin birbirinin hakkını gasp etme olasılığı ortaya konan zorbalık oranının altında yatan nedenler olabilir.

Bu araştırmaya katılan yatılı lise öğrencilerinin çok fazla yurt seçeneği bulunmamaktadır. Sosyal aktivite ve spor olanaklarının sınırlı olduğu bu okullarda yatılı öğrencilerin zaman ve enerjilerini harcayabilecekleri etkinlikler nadiren görülmektedir. Fiziksel olarak yetersiz yurtlarda zamanının büyük bölümünü geçiren

bu öğrenciler yüzyüze geldikleri olumsuzlukları aşma noktasında saldırganca bir dil kullanıyor olabilirler.

Yurtlarda yaşanan yetersizliklerin yanı sıra okullarda zorbalığa müdahalede de sorunlar yaşanıyor olabilir. Sınıfların kalabalık oluşu, zorbalık olaylarının okuldaki yetişkinlerin gözünden kaçmasına neden olabilir. Bunun yanısıra saldırganlık okul kültürünün bir parçası haline gelmiş olabilir. Özellikle düşük akademik başarıya sahip okul, sınıf ya da öğrenciler için saldırganlık beklenen ve hatta kabullenilmiş bir davranış haline gelmiş olabilir.

Saldırgan karakterler medyada zaman zaman rol model olarak sunulmaktadır (Willard, 2007; Gözütok, 2008). Araştırmaya katılan öğrencilerin lise ve üniversite çağına olması, katılımcıların ergenlik ya da gençlik döneminde olduğu anlamına gelmektedir. Bu yaşlarda öğrencilerin medyada yer alan bu karakterlerden etkilenmesi olasıdır. Araştırmada ortaya konan zorbalık oranlarının altında, öğrencilerin yoğunlukla ilgilendiği sosyal medya araçları, televizyon ve yazılı basında sunulan kabul görmüş, onaylanmış ve hatta desteklenmiş saldırganlık yatıyor olabilir.

Araştırmada ortaya konan zorbalık oranının kurban ve zorba/kurban oranından daha yüksek oluşu dikkat çekicidir. Akran zorbalığını konu alan araştırmalarda zorbalığa maruz kalan öğrencilerin bunu çeşitli nedenlerle gizlemeye meyilli olduğu belirtilmiştir (Olweus, 1993; Kartal ve Bilgin, 2009; Aftab, 2010). Bunun yanısıra akran zorbalığı yapan öğrencilerin bunu açıktan sürdürdüğü ve arkadaş gruplarında bu yolla tanınırlık ve hatta liderlik elde ettiği de belirtilmektedir (Olweus, 1993; Li, 2008b). Bu araştırma sonucunda ortaya çıkan zorba oranının kurban ve zorba/kurban oranından yüksek oluşunun altında bu etkenler yatıyor olabilir.

Sanal zorbalık konusunda yapılmış olan çalışmalarda da yine akran zorbalığında olduğu gibi farklı statülere yer verilmiştir. Bazı çalışmalarda (Ybarra ve Mitchel, 2004b; Beran ve Li, 2008b; Riebel ve diğerleri, 2009; Dilmaç ve Aydoğan, 2010) katılımcılar yalnızca sanal zorba ve sanal kurban olarak sınıflandırılırken bazılarında (Ybarra ve Mitchel, 2004a; Kowalski ve Limber, 2007) sanal zorba/kurban adı altında üçüncü bir gruba yer verilmiştir. Sadece sanal zorba (Williams ve Guerra, 2007) ve sadece sanal kurban (National i-SAFE Survey, 2004; Wolak ve diğerleri, 2007; Ybarra ve diğerleri, 2007; Pullet ve diğerleri, 2009) olma oranları ve bunlar üzerinden yapılan yorumlara da yer verilebilmektedir.

Bu araştırmada lise ve üniversite öğrencilerinin %30.1 oranında sanal zorbalık olaylarında herhangi bir statüde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrencilerin % 12.3'ü sanal zorba, 11.7'si sanal kurban, % 6.1'i ise sanal zorba/kurban olarak sınıflandırılmıştır.

Günümüze dek sanal zorbalık konusunda yapılmış çalışmalar incelendiğinde farklı araştırmalarda sanal zorba oranının %4 ila %22 arasında değiştiği görülmektedir (Ybarra ve Mitchel, 2004a; Ybarra ve Mitchel, 2004b; Kowalski ve Limber, 2007; Beran ve Li, 2008b; Riebel ve diğerleri, 2009; Dilmaç ve Aydoğan, 2010). Bu araştırmada elde edilen %12.3'lük oran da yine bu aralıkta yer almaktadır. Sanal kurban oranının ise farklı çalışmalarda %4 ila %42 arasında değiştiği gözlenmektedir (National i-SAFE Survey, 2004; Ybarra ve Mitchel, 2004a; Ybarra ve Mitchel, 2004b; Wolak ve diğerleri, 2007; Kowalski ve Limber, 2007; Ybarra ve diğerleri, 2007; Beran ve Li, 2008b; Poullet ve diğerleri, 2009; Riebel ve diğerleri, 2009; Dilmaç ve Aydoğan, 2010;). Bu araştırmada ise sanal kurban oranı %11.7'dir. Ayrıca bu araştırmada katılımcıların %6.1'inin hem sanal zorbalık yaptığı hem de sanal zorbalık kurbanı olduğu saptanmıştır.

Sanal zorbalık statülerine ilişkin bu araştırma kapsamında hesaplanan oranların görmezden gelinmeyecek düzeyde olmasına karşın yurtdışında yapılmış pek çok çalışmada elde edilen bulgulara kıyasla daha düşük değerler aldığı görülmektedir. Bunun altında iletişim teknolojilerine erişim olanakları yatıyor olabilir. Türkiye İstatistik Kurumu (2011) verilerine göre ülkemizde bilgisayar kullanım oranı %46.4, internet kullanım oranı ise %45'tir. Balıkesir iliyle sınırlandırılmış olan bu çalışmanın katılımcılarının internet erişim olanakları daha sınırlı olabilir. Lisede öğrenim gören öğrenciler için okulda cep telefonu kullanımı sınırlandırılmış ve bu da sanal zorbalık oranını düşürmüş olabilir. Buna rağmen araştırma sonucunda öğrencilerin üçte birinin bir şekilde sanal zorbalığa dahil olduğu görülmektedir.

Bu araştırmada öğrencilerin akran zorbalığına sanal zorbalıktan daha çok dahil oldukları tespit edilmiştir. Bu sonuç diğer araştırmalarla benzerlik göstermektedir (Williams ve Guerra, 2007; Smith ve diğerleri, 2008; Wang ve diğerleri, 2009; EU Kids Online, 2010). Bu çalışma gibi sanal zorbalığı ve akran zorbalığını birlikte konu alan çalışmalarda akran zorbalığı oranlarının sanal zorbalık oranlarından yüksek olması farklı etkenlerden kaynaklanabilir.

Sanal zorbalık için herhangi bir araca ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araç bir cep telefonu ya da bilgisayar olabilir ve her öğrenci bu olanağa sahip olmayabilir. Akran zorbalığı ise en az iki öğrencinin bulunduğu herhangi bir ortamda doğrudan gerçekleşebilir. Özellikle sözel ve duygusal zorbalık basit sözcükler ya da mimikler aracılığıyla kolayca gerçekleşebilmektedir. Bu da akran zorbalığının sanal zorbalıktan daha fazla rastlanır olmasına yol açabilir. Araştırma sonunda elde edilen

bulgulara göre özellikle sözel zorbalık oranlarının yüksek oluşu bu yorumu destekler niteliktedir.

Sanal zorbalık bir aracın yanı sıra o teknolojik aracı belli bir düzeyde kullanma yetisini de gerektirmektedir. Bu noktada araştırmaya katılan öğrencilerin bazıları internet, cep telefonu gibi teknolojileri yeteri düzeyde kullanamıyor olabilir.

Araştırma kapsamında lise ve üniversite öğrencileri için ayrı değerlendirmeler yapıldığında lise öğrencilerinin akran zorbalığı oranlarının üniversite öğrencilerinden oldukça yüksek olduğu gözlenmiştir. Lise öğrencilerinde akran zorbalığı olaylarında zorba oranı % 25.5, kurban oranı % 19.6, zorba/kurban oranı ise % 11.6'dır. Üniversite öğrencilerinde bu oranlar zorba için % 8, kurban için % 2.9 ve zorba/kurban için %1.9'a düşmektedir.

Akran zorbalığının liselerde daha yaygın olması öğrencilerin ergenlik çağında olması nedeniyle saldırganca davranışları sıkça sergilenmesine bağlanabilir (Eroğlu, 2009; Yodprang ve diğerleri, 2009). Üniversite öğrencileri arasında, lise öğrencilerinden daha az bedensel farklılık görülmesi olasıdır. Liselerde ergenlik dönemini yaşayan öğrencilerden bazıları diğerlerinden daha hızlı bedensel gelişim gösterebilir. Özellikle bedensel zorbalık için zemin teşkil eden bu dengesizlik liselerde daha çok görülebilir. Bunun yanı sıra gençlerin özellikle ergenlik döneminde dış görünümü fazlasıyla önemseydiği ve bunun zorbalık üzerinde etkileri olduğu bilinmektedir (Besag, 2006). Bedensel zorbalığın yanı sıra sözel ve duygusal zorbalık için de risk sayılabilecek bu duygu ve düşünceler liselerde daha çok sorun yaşanmasına yol açıyor olabilir.

Önceki araştırmalarda çocuklarda zorbalığın sözel yollarla sürdüğü sonrasında ise daha karmaşık bir yapıya ve işleyişe sahip olan dolaylı zorbalığa dönüştüğü belirtilmektedir (Cowie ve Jenifer, 2008). Öğrencilerin yaşı ilerledikçe içinde buldukları toplumla paylaşımı ve sosyal deneyimleri artacaktır. Liselerde kendini saldırganca davranışlarla ifade eden bireylerin ilerleyen yaşlarda bu davranışları terk edip, daha kabul edilebilir ifade biçimlerini tercih etmeleri olasıdır. Bu da liselerde görülen yüksek zorbalık oranının üniversite öğrencileri arasında görülmemesini açıklayabilir.

Lise öğrencileri üniversite öğrencilerine göre daha fazla ebeveyn denetiminde yaşamaktadır. Ebeveynlerin okulla olan ilişkisinin zorbalık üzerinde etkisi olduğu önceki araştırmalarda belirtilmiştir (Nansel ve diğerleri, 2001). Liselerde öğrenim görmekte olan öğrencilerin velilerinin okulla daha sıkı ilişki içerisinde olması olasıdır. Akademik başarısızlık ya da hayal kırıklığının zorbalığı tetiklediği bilinmektedir (Wood ve Wolke, 2003). Veliler öğrencilerden akademik beklentiler

içerisine giriyor ve bunu öğrenci üzerinde bir stres ya da baskı unsuru haline getiriyor olabilirler.

Lise öğrencileri yalnızca ebeveynlerinin değil aynı zamanda okul personelinin de daha yakın gözetimi altında öğrenim görmektedir. Üniversitede öğrenciler genellikle kendi kararlarını verebiliyorken, lisede öğrencilerin okul yaşantısına yetişkinler sıklıkla müdahil oluyor olabilir. Bu noktada zorbalığa müdahalede sorunlar yaşanıyor olabilir. Okullarda şiddet araştırmalara sıklıkla konu edilmekte ve okullarda uygulanan sert disiplin yöntemlerinin saldırganca davranışları artırabileceği yönünde bulgulara rastlanmaktadır (Shore, 2005; Kurul-Tural, 2006; Gözütok, 2008). Bu araştırmaya katılan lise öğrencilerinin neredeyse üçte biri yatılı okulda okumaktadır. Bu da öğrencilerin okulda daha fazla zaman geçirdiği ve okul personelinin müdahalesine daha fazla maruz kaldığı anlamına gelmektedir. Tüm gününü okulda geçiren bu öğrenciler için okuldaki yetişkinlerin zorbalık karşısındaki tutumu daha da önem arz etmektedir. Okulda zorbalığa karşı alınan önlemlerin yetersiz olması, nöbetçi öğretmenlerin, ya da yatılı okullar için gece okulda kalan belletmenlerin kalabalık öğrenci gruplarıyla yakından ilgilenme olanağının olamayışı, bu araştırma bulgularına göre liselerde gözlenen yüksek zorbalık oranının altında yatan nedenler olabilir.

Bu araştırmanın sonucunda ortaya konan sanal zorbalık dağılımlarında, lise öğrencilerinin sanal zorba oranının (%13.5), üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık oranından (% 10.6) daha yüksek, sanal kurban ve sanal zorba/kurban oranlarının ise daha düşük olduğu görülmektedir. Lise öğrencilerinin % 9.4'ü sanal zorbalık kurbanı olurken, üniversite öğrencilerinde bu oran % 15.4'tür. Yine liselerde görülen % 5,9'luk sanal zorba/kurban oranı üniversite öğrencilerinin % 6.4'lük sanal zorba/kurban değerinden düşüktür. Bu bulgulara göre lise öğrencilerinin 28.8'inin, üniversite öğrencilerinin ise 32.4'ünün herhangi bir statüde sanal zorbalığa dahil olduğu görülmektedir.

Sanal zorbalığın yaygınlığı konusunda sergilenen bu tabloda öğrencilerin bilgi teknolojilerine erişim imkânlarının değişkenliği etkili olabilir. Üniversite öğrencileri lise öğrencilerine göre daha az ebeveyn denetimine maruz kalmaktadır. Yetişkinlerin ve gençlerin iletişim teknolojilerine yaklaşımı arasında görülen farklılıklar konusunda araştırmacılarca çeşitli incelemeler yapılmıştır. Bu bilgiler ışığında yetişkinlerin zaman zaman bu teknolojilerin kullanımı konusunda kısıtlayıcı bir yaklaşım sergilediği söylenebilir (Kowalski ve diğerleri, 2008; Shariff, 2009). Yetişkin denetiminden uzak özgür ortamlarda bilgisayar, cep telefonu ve benzeri teknolojilerin kullanımı sanal zorbalığa maruz kalma olasılığını arttırabilir. Üniversite

öğrencilerinin lise öğrencilerinden daha fazla sanal kurban ve sanal zorba/kurban olmasında bu etkili olabilir.

Bazı internet sayfalarının üyelik şartı olarak yaş sınırı koyduğu bilinmektedir. Kimlik bilgisi, sürücü belgesi kaydı ya da kredi kartı numarası gibi doğrulama verilerinin istendiği sayfaların yanı sıra kullanıcının girmiş olduğu doğum tarihi ya da yaş bilgisinin doğru ve geçerli olduğuna dayanarak üyeliği doğrudan kabul eden sayfalar da mevcuttur. Sosyal paylaşım sayfalarında kullanım yaşı 13 ile başlarken , cinsel içeriğe sahip sayfalarda yaş sınırı 18'dir.

Kullanıcıdan alınan yaş bilgisinin başka verilerce doğrulandığı bazı yetişkin sayfalarına yaşı gerçekten sınırın üzerinde olan kişilerin üye olması beklenmektedir. Böylece yaşı onsekizin altında olan lise öğrencilerinin sakıncalı içeriğe sahip web sayfalarından uzak kalması ve bu sayfalar aracılığıyla gerçekleşebilecek sanal zorbalığa üniversite öğrencilerine kıyasla daha az maruz kalması düşünülebilir. Lise öğrencileri arasında görülen sanal kurban ve sanal zorba/kurban oranının üniversite öğrencilerinden daha düşük olması bununla açıklanabilir.

Bazı internet sayfaları aracılığıyla farklı din, ırk veya siyasi görüşe sahip kimselere karşı nefret grupları oluşturulduğu ve bu sayfalar üzerinden sanal zorbalık yapıldığı bilgisi güncel bilgi kaynaklarında yer almaktadır (Franklin, 2010). Lise ve üniversite öğrencilerinin siyaset, din gibi sosyal boyutları olan konulara ilgi duymaları ve bunu sanal dünyaya da yansıtmaları olasıdır. İletişim teknolojilerine erişim imkanları ve yaşca daha büyük olmanın sağlayabileceği güvenle üniversite öğrencilerinin bu anlamda daha aktif bir yaşantıya sahip olmaları beklenebilir. Bu noktada üniversite öğrencileri daha fazla sanal zorbalık kurbanı oluyor olabilirler.

Yaş verisinin, başka verilerce doğrulanmadığı bazı yetişkin sayfalarında ise lise öğrencileri de yaşını büyük göstererek paylaşımında bulunabilmektedir. EU Kids Online (2010)'a göre araştırmaya Türkiye'den katılan öğrencilerin üçte biri üyelik yaşının altında olmasına karşın bir sosyal paylaşım sitesinde üyeliğe sahiptir. Lise öğrencilerinin sanal zorbalık yapma oranının genelden yüksek olmasının altında yatan faktörlerden biri de bu olabilir. Öğrenciler yaşlarını sanal dünyada büyük göstererek sakıncalı sayfalara üye oluyor ve bu sayfalar aracılığıyla sanal zorbalığa dahil oluyor olabilir.

Empati ve sanal zorbalık arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu önceki araştırmalarda gözlenmiş ve empatinin zorbalığın önüne geçmede sahip olduğu önem farklı araştırmalarda vurgulanmıştır (Willard, 2007; Topçu, 2008; Kandemir ve Özbay, 2009). Lise öğrencileri arasında sanal zorbalık yapan öğrenci oranının üniversite öğrencilerine kıyasla daha fazla olması öğrencilerin empati yapamamasıyla ilişkilendirilebilir. Gerçekleştirdikleri eylemin kurban üzerinde

bırakabileceği etkileri düşünemeyen yaşça daha küçük öğrencilerin bu tür davranışları daha sık gerçekleştirmesi beklenebilir.

Akran zorbalığı konusunda ergenlerin bazı akranlarını dışlayarak kendilerine bir arkadaş grubu kurabileceği ve bu yolla popülerite elde etmeye çalışabileceği farklı araştırmalarda ele alınmıştır (Olweus, 1993; Lines, 2008; Kowalski ve diğerleri, 2008). Benzer olarak sanal ortamda da kişiler dışlanabilmektedir (Willard, 2007). Lise öğrencilerinin üniversite öğrencilerinden daha sık sanal zorbalık yapmasında bu dışlama eğilimi de rol oynuyor olabilir.

Lise öğrencilerinin üniversite öğrencilerinden daha sıkı bir rekabet ortamını yaşıyor olması olasıdır. Akademik beklentilerin karşılanmaması ya da sınav sonuçlarında yapılması ihtimal dahilinde olan haksızlıklar gibi çeşitli sebeplerden öğrenciler daha sık intikam duygusu yaşayabilir. "İntikam" farklı araştırmalarda karşılaşılan sanal zorbalık nedenleri arasında yer almaktadır (Hinduja ve Patchin, 2009; Aftab, 2010). Lise öğrencileri bu nedenle de üniversite öğrencilerinden daha fazla sanal zorbalık yapıyor olabilirler.

4.2.2 Zorbalık Davranışları ve Zorbalık Statülerinin Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımına İlişkin Yorumlar

Bu bölümde akran zorbalığı ve sanal zorbalık davranışlarının cinsiyete bağlı olarak dağılımı ve cinsiyetle ilişkisi incelenmiştir. İlk olarak akran zorbalığı ardından ise sanal zorbalık statülerinin cinsiyete bağlı dağılımına ilişkin bulgular yorumlanmıştır. Bu yorumlara ek olarak akran zorbalığı ve sanal zorbalık statüleri için hesaplanan puanların cinsiyetle ilişkisini sorgulamak üzere gerçekleştirilen Mann Whitney U Testi sonucunda elde edilen bulguların yorumlarına yer verilmiştir. Farklı akran zorbalığı davranışlarını sergilenme ve bu davranışlara maruz bırakılma sıklığının cinsiyetle ilişkili olarak incelenmesi de yine bu bölümde yer almaktadır.

4.2.2.1 Akran Zorbalığı Statülerinin Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımına ve Cinsiyetle İlişkisine Dair Yorumlar

Araştırmaya katılan öğrenciler arasında akran zorbalığı % 18.7 oranındadır. Erkek öğrencilerin % 27.3'ü akran zorbalığı yapmakta, %15.5'i akran zorbalığı kurbanı olmakta, %10.7'si ise hem akran zorbalığı yapmakta hem de akran

zorbalığına maruz kalmaktadır. Kız öğrenciler arasında ise zorba oranı %11.2, kurban oranı %11 ve zorba/kurban oranı %5.4'tür.

Araştırma bulguları incelendiğinde erkek öğrencilerin tüm akran zorbalığı statülerinde yer alma oranlarının kız öğrencilerinkinden yüksek olduğu görülmektedir. Pek çok araştırmacı benzer olarak, erkek öğrencilerin zorbalık olaylarına kız öğrencilerden daha fazla dahil olduklarını belirtmektedir (Olweus, 1993; Nansel ve diğerleri, 2001; Smokowski ve Kopasz, 2005; Alikashiöğlu ve diğerleri, 2007; Bulut, 2008; Aypay ve Durmuş, 2008; Topçu, 2008; Eroğlu, 2009; Kartal ve Bilgin, 2009; Ateş ve Yağmurlu, 2010; Şahin ve Sarı, 2010; Ayas ve Pişkin, 2010).

U Testi sonuçlarına göre erkek öğrencilerin akran zorbalığı puanlarının kız öğrencilerin akran zorbalığı puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Akran zorbalığı kurbanı olma puanlarında ise cinsiyete bağlı anlamlı farklılık söz konusu değildir. Bu bulgular ışığında erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla akran zorbalığı yaptığı söylenebilir. Akran zorbalığına maruz kalma ve cinsiyet arasında ise anlamlı düzeyde ilişki gözlenmemiştir. Zorbalık kurbanı olma ve cinsiyet arasında anlamlı fark görülmemesinde erkeklerin hem kızlara karşı hem de kendi içlerinde saldırganca tavırlar takınmaları etkili olabilir.

Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla zorbalık davranışlarına dahil olması pek çok etkenle açıklanabilir Araştırmacılar toplumsal normların ve kişilerin yetiştirilme şeklinin zorbalık üzerindeki etkilerine ilişkin yorumlara çalışmalarında yer vermişlerdir (Nansel ve diğerleri, 2001; Gözütok, 2008; Doll ve diğerleri, 2008; Eroğlu 2009). Bu yorumlar dikkate alındığında kızların aksine, erkekler tarafından sergilenen saldırganca davranışların toplum tarafından kimi zaman kabul görmesinin erkek öğrenciler arasında zorbalığın daha sık yaşanmasına neden olabileceği düşünülebilir. Vurma, itme gibi bedensel zorbalık davranışlarının yanı sıra küfür etme, cinsel içerikli sözler söyleme gibi davranışlar erkekler tarafından sergilendiğinde görmezden gelinilmekte, ya da zaman zaman onaylanabilmektedir. Kızlar için ise bu davranışların hoş görülmemesi, kınanması daha olası gözükmemektedir.

Kızların daha narin yapıda olduğu ve toplumca böyle kabul edildiği araştırmacılarca vurgulanmaktadır (Shariff, 2008). Kız ve erkek öğrenciler arasında görülen bu farklılık yetişme biçimlerine ve buna bağlı olarak da zorbalık olaylarına dahil olma oranlarına etki ediyor olabilir. Çocukken uygulanan ağır disiplin yöntemlerinin ya da fiziksel cezaların ilerleyen yaşlarda zorbalık olarak hayata geçtiğine ilişkin yorumlara farklı araştırmalarda rastlanmaktadır (Garrett, 2003; Shore, 2005). Bu durumlara çocukluktan itibaren narin olarak kabul edilen kızlara

kıyasla daha fazla maruz kalan erkek öğrencilerin lise ve üniversite yıllarında daha sık zorbalık olaylarına dahil olması beklenebilir.

Toplumsal normların yanı sıra öğrencilerin içinde bulunduğu ortamda saldırganlığa karşı takınılan tavır da zorbalığı etkileyen bir etken olarak araştırmalara konu edilmiştir. Medyada sunulan rol modellerin saldırganca tavırlar takınmasının öğrenciler arasında saldırganca davranışları yaygınlaştırabileceğine dair yorumlara bu araştırmalarda yer verilmiştir (Shariff, 2008; Gözütok, 2008). Bu saldırgan rol modellerin daha çok erkek karakterler olması da yine kız ve erkek öğrenciler arasında zorbalık yapma açısından görülen farklılığı açıklayabilir.

Pellegrini ve Bartini (2002), erkek öğrencilerin okul ya da sosyal ortam değişikliği söz konusu olduğunda daha fazla saldırganca davranış sergilediğini belirtmektedir. Bu araştırma örneğinde lise ve üniversiteye yeni başlamış öğrenciler de bulunmaktadır. Bu bağlamda geçmiş araştırma sonuçları bu araştırma bulgularıyla ilişkilendirilebilir ve erkek öğrencilere ait akran zorbalığı puanlarıyla kız öğrencilerin akran zorbalığı puanları arasında görülen anlamlı farklılık bu şekilde de yorumlanabilir.

4.2.2.2. Sanal Zorbalık Statülerinin Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımına ve Cinsiyetle İlişkisine Dair Yorumlar

Öğrencilerin sanal zorbalık statülerine ilişkin dağılımlarda da akran zorbalığı statülerinde görülen dağılımlara benzer özellikler görülmektedir. Kız öğrencilerin 6.3'ü sanal zorba, %7.7'si sanal kurban ve %3.5'i sanal zorba/kurban olarak sınıflandırmıştır. Erkek öğrenciler arasında bu oranlar sırasıyla %19.3, %16.4 ve %9.1 olarak değişmektedir. Bulgulara göre erkek öğrenciler arasında görülen sanal zorba, sanal kurban ve sanal zorba/kurban oranı kız öğrenciler arasında görülenlerden daha yüksektir.

Kız erkek öğrencilerin sanal zorbalık ve sanal kurban olma puanları karşılaştırdığında ise her iki puan türü arasında da erkekler lehine anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Diğer bir deyişle bu araştırma bulgularına göre erkek öğrencilerin sanal zorba ve sanal kurban olma puanları kız öğrencilerin puanlarından daha yüksek değerler göstermektedir.

Sanal zorbalığın cinsiyetle ilişkisini inceleyen araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Wang ve diğerleri (2009) araştırmalarında erkeklerin sıklıkla sanal zorba kızların ise daha çok sanal kurban olduğunu ortaya koymuştur. Benzer olarak Pullet ve diğerleri (2009), üniversitede öğrenim gören ve üniversite mezunu

bayanların erkeklerden daha fazla sanal tacize uğradığını belirtmektedir. Smith ve diğerleri (2008), 11-16 yaş aralığında öğrencilerde de kız öğrencilerin daha fazla sanal kurban olduğunu belirtmektedir. Bazı araştırmalarda ise sanal zorbalığın cinsiyete bağlı olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Williams ve Guerra, 2007). Bu araştırmadakine benzer olarak bazı araştırmalarda ise erkek öğrencilerin kızlardan daha fazla sanal zorba ve sanal kurban olduğuna ilişkin bulgulara da rastlanmaktadır (Li, 2006).

Bu araştırma bulgularında, akran zorbalığında görülen duruma benzer olarak erkekler öğrencilerin sanal ortamda da kız öğrencilerden daha fazla zorbalık yaptığı görülmektedir. Bu durum akran zorbalığını yorumlayan değerlendirmelerin yanısıra daha başka etkenlerle de açıklanabilir.

Sanal zorbalığı iletişim teknolojileri aracılığıyla sürdürüldüğünden katılımcıların bu teknolojilere erişim imkanı araştırma bulgularını etkiliyor olabilir. Kız ve erkek öğrencilerin yetiştirilme biçimi ve toplumsal normların saldırganlık üzerindeki etkilerine ilişkin yorumlara farklı araştırmalarda yer verilmektedir (Nansel ve diğerleri, 2001; Gözütok, 2008). Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla internet kafe vb ortamları kullanıyor olması olasıdır. Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla sanal zorbalık yapması, erkek öğrencilerin ebeveyn denetiminden nisbeten uzak ortamlarda internet erişimini sağlayabilmesiyle ilişkili olabilir. Benzer olarak cep telefonu kullanımı açısından da kızlar yetişkinler tarafından daha fazla denetleniyor ve hatta kısıtlanıyor olabilir. Bu durumda cep telefonu aracılığıyla karşılaşılabilecek sanal zorbalık araçlarından kız öğrenciler erkek öğrencilerden daha uzak kalıyor olabilir.

Dışlama, sanal taciz, öfkeli yanıt gibi sanal zorbalık araçlarının oyun gruplarında sıklıkla yaşandığı bilinmektedir (Willard, 2007). Yetişkin gözetiminde ya da daha farklı yollarla, erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha fazla bilgisayar oyunu oynuyor ve bu şekilde sanal zorbalığa daha fazla dahil oluyor olabilirler.

Geçmiş araştırmalarda sanal ortamda gerçekleşen taciz olaylarının iletişim teknolojilerinden mahrum bırakılmak ya da bizzat suçlanmak gibi kaygılarla kurbanlarca gizlenebileceği belirtilmektedir (Kowalskive diğerleri, 2008). Bu araştırma bulgularında erkek ve kız öğrenciler arasında erkekler lehine görülen farklılığın aslında kız öğrencilerin sanal taciz olaylarını veri toplama araçlarına yansıtma ihtimali yatıyor olabilir.

4.2.2.3. Farklı Akran Zorbalığı Türlerinin Yaşanma Sıklığı ve Cinsiyete Bağlı Olarak Dağılımına İlişkin Yorumlar

Bu araştırmada akran zorbalığı davranışları bedensel, sözel, duygusal ve cinsel olmak üzere dört alt başlık altında sınıflandırılmıştır. Bu bölümde sırasıyla bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalık davranışlarının lise ve üniversite öğrencileri arasında yaşanma sıklığına ve bu davranışların görülme sıklığının cinsiyete bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

Farklı akran zorbalığı türleri incelendiğinde öğrencilerin sırasıyla en fazla sözel, bedensel, duygusal ve cinsel zorbalık yaptığı görülmektedir. Bu yönüyle bu araştırmadan elde edilen sonuçlar geçmiş araştırma sonuçlarıyla benzer nitelik taşımaktadır (Williams ve Guerra, 2007; Kartal, 2008; Smith ve diğerleri, 2008; Wang ve diğerleri, 2009; Ateş ve Yağmurlu, 2010). Ayrıca öğrenciler en çok sözel ve ardından sırasıyla bedensel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kalmaktadır. Aynı yaş grubuyla yapılmış olan araştırmalara ait sonuçlar bu yönüyle araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir (Özkan ve Çifci, 2010).

Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre öğrencilerin en sık gerçekleştirdiği bedensel zorbalık davranışı "itme" davranışdır. Bunu sırasıyla "arkadaşının saçını-kulağını çekme" ve "arkadaşının bedenine yönelik kaba şakalar yapma" davranışları takip etmektedir. Ardından ise "Arkadaşını tekmeleme". "Arkadaşına tokat-yumruk atma" ve "arkadaşına silah-bıçak vb ile saldırma" gelmektedir. Bu sıralama, zorbalık kurbanı olma sıklığını ortaya koymak için yapılan analizlerde de değişiklik göstermemektedir.

Araştırma kapsamında ele alınan tüm bedensel zorbalık davranışlarında erkek öğrenciler ve kız öğrenciler arasında anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha sık bedensel zorbalık yapmaktadır. Maruz kalınan "itilme", "tekmelenme" ($p=.264$, $p<.01$), "tokat-yumruk yeme", "silah- bıçak vb ile saldırıya uğrama" ve "bedene yönelik kaba şakalara uğrama" davranışlarında cinsiyete bağlı anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. Erkeklerin kızlara kıyasla, bu bedensel zorbalık davranışlarına daha fazla maruz kaldığı görülmektedir.

Farklı araştırmalarda zorbalık davranışlarının yetişkinler tarafından şakalaşmalarla karıştırılabileceği ve gereken müdahalenin yapılmayabileceğine ilişkin yorumlara yer verilmektedir (Olweus, 1993; Shariff, 2008). Öğrenciler birbirlerini itme ya da birbirlerinin saçını kulağını çekme durumunda bunu gizleyebilir. Ya da bu davranışlar yetişkinlerce görmezden gelinebilir. Yemek sırasında, ders esnasında ya da herhangi başka bir yerde çok kısa sürede

gerçekleşip sonlanabilecek olan bu davranışlar gözden kaçabilir. Bu durum bu davranışların diğerlerinden daha sıklıkla yaşanmasını açıklayabilir.

“İtme” ve “saç-kulak çekme” davranışlarının bu davranışları sergileyen kişiler tarafından basit şakalar olarak değerlendirilmesi de olasılık dahilindedir. Bu davranışların sıklıkla sergilenmesi zorbalığın şakalaşmalarla karıştırılmasıyla da ilişkilendirilebilir.

“Arkadaşının bedenine yönelik kaba şakalar yapma” davranışı bedensel bir zorbalık olmasının yanı sıra duygusal ve sözel öğeler de içerebilir. Bu davranış pek çok farklı nedene bağlı olarak ortaya çıkıyor olabilir.

Bedene yönelik kaba şakaların pek çok kişisel ve sosyal boyutu olabilir (Hinduja ve Patchin, 2009). Bu tip davranışların kimi zaman yetişkinler tarafından da sergileniyor oluşu, medya aracılığıyla kişilere ait bedensel özelliklerin fazlaca vurgulanması ve belli bedensel özelliklere sahip kimselerin rol model olarak sunulması okullara bu tip zorbaca davranışlar olarak yansıyor olabilir (Gözütok,2008; Hinduja ve Patchin, 2009). Örnekleme oluşturan öğrencilerin büyük bölümünün ergenlik ya da gençlik dönemini yaşıyor olması öğrencileri arasında bedensel farklılıkların görülmesine ve buna bağlı olarak da bedene yönelik kaba şakaların zaman zaman rastlanmasına neden oluyor olabilir.

Araştırmacılar akran zorbalığının görünür olduğuna ve zaman zaman dikkat çekmek ve akranlar arasında bir konum elde etmek amacıyla yapıldığına dikkat çekmektedir (Olweus, 1993; Li, 2008b). Ancak fiziksel etkiler bırakan, tehditler içeren zorbalık davranışlarına karşı alınabilecek önlemler arasında yasal yaptırımların sayılması öğrencileri bu davranışları uluorta sergilemekten alıkoyabilir (Hinduja ve Patchin, 2009). Listelenen bedensel zorbalık davranışları arasında tekmeleme ve silah, bıçak vb ile saldırma davranışlarının diğerlerine kıyasla daha nadir görülmesinin altında bu davranışlarının dikkat çekme ve cezalandırılma olasılığının diğerlerinden daha fazla oluşu yatıyor olabilir.

Bu araştırma kapsamında ele alınan tüm bedensel zorbalık davranışları için görülen zorbalık yapma sıklığında cinsiyete bağlı olarak erkekler lehine anlamlı farklılık görülmüştür. Diğer bir deyişle, erkek öğrenciler listelen tüm bedensel zorbalık davranışlarını kız öğrencilerden daha sık sergilemektedir. Bedensel zorbalık kurbanı olma sıklığı için ise, “tekmeleme”, “tokat-yumruk yeme”, “silah- bıçak vb ile saldırıya uğrama” ve “bedene yönelik kaba şakalara uğrama” davranışlarında yine erkekler lehine cinsiyete bağlı anlamlı farklılıklara rastlanmıştır.

Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla bedensel zorbalık yaşadığına ilişkin değerlendirmelere pek çok araştırmada rastlanmaktadır (Olweus, 1993; Nansel ve diğerleri, 2001; Eroğlu, 2009; Ateş ve Yağmurlu, 2010). Bu durum

saldırınca davranışların erkekler tarafından sergilenmesi durumunda toplum tarafından zaman zaman hoş görülmesi ya da erkeklik ve güç göstergesi olarak kabul edilmesiyle açıklanabilir. Kızların ise daha narin ve nazik olması beklenebilmektedir. Tekmeleme, tokat-yumruk atma ve silah-bıçak vb ile saldırma davranışlarında hem zorba hem de kurban statüleri için erkekler lehine görülen farklılık bu toplumsal yargılarla ilişkilendirilebilir. Bu davranışlar gerçekleştirildiğinde gizlenmesi zor görünmektedir. Bu davranışları sergileyen öğrenciler gerçekleştirdikleri bu davranışlardan ötürü alabilecekleri ceza ya da karşılaşabilecekleri yaptırımları göze alıyor olabilirler. Bunun altında da ceza alınsa dahi içinde buldukları grupta statü elde etme beklentisi olabilir. Ayrıca okullarda rastlanabilen zararlı öğrenci gruplarının diğer bir deyişle öğrenci çetelerinin erkeklerden müteşekkil olması da bu durumu açıklayabilir. Bu üç davranış, gruplar halinde kavga etme durumunda sıklıkla yaşanması muhtemel davranışlardır.

“Bedene yönelik kaba şakalar yapma” davranışında görülen farklılığın altında yatan neden yine erkekler arasında bu tip şakaların hoş görülmesiyle ilgili olabilir. Öğrenciler hakaret, küfür ve kendileriyle alay edildiğinde kullanılan sözcükleri de bedenlerine yönelik kaba şakalar olarak nitelendirmiş ve veri toplama aracında yer alan bu maddeye yansıtmış olabilirler. Bunun yanı sıra öğrencilerin yaş grubu düşünülürse kız öğrencilere yapılan bedensel şakaların cinsel zorbalık olarak da algılanabileceği kaygısı kız öğrencileri bu zorbalık davranışını sergilemekten ve bu davranışa maruz kalmaktan uzak tutmuş olabilir.

Yalnızca “itme” ve “saç-kulak çekme” davranışlarında cinsiyete bağlı farklılık görülmemesi ve daha önce de incelendiği gibi bu iki davranışın en sık rastlanan bedensel zorbalık davranışları oluşu, bu davranışların her iki cinsiyet grubu için de sıklıkla seyretmesiyle açıklanabilir. Bu iki davranışın diğer bedensel zorbalık davranışlarına kıyasla şakayla karıştırılması daha muhtemel görünmektedir. Bu nedenle hem kızlar hem de erkekler bu davranışlara sıklıkla maruz kalıyor olabilirler.

Araştırma kapsamında listelenen sözel zorbalık davranışları incelendiğinde, öğrencilerin en sık gerçekleştirdiği sözel zorbalık davranışının, “laf atma” olduğu ve bu davranışın “dedikodu” ve ardından “alay etme” ile “arkadaşlarına sevmediği isimlerle hitap etme” davranışları tarafından takip edildiği görülmektedir. Öğrencilerin nadiren arkadaşlarını tehdit ettiği de yine bulgular arasında yer almaktadır. Öğrencilerin en sık maruz kaldığı sözel zorbalık davranışları ise sırasıyla “dedikodu”, “laf atma”, “hakaret-küfür etme” davranışlarıdır. Bu davranışlar “sevmediği isimlerle çağırılma” ve “alay etme” davranışları tarafından takip edilmektedir. Son sırada ise yine nadiren görülen “tehdit etme” yer almaktadır.

“Laf atma” davranışının sıklıkla sergilenmesinin altında bu davranışın yine şakalaşmalarla karıştırılması ve zorbalığı yapan kişiler tarafından hafife alınması yatıyor olabilir. Bunun yanı sıra ayrı bir davranış olarak listelenen “arkadaşlarına sevmediği isimlerle hitap etme” davranışının da “laf atma” olarak nitelendirilmesi ve bu nedenle öğrencilerin bu seçeneği daha fazla işaretlemesi olasıdır. Hızlı seyreden bir davranış olması da yine “laf atma” davranışının sıklıkla görülmesine neden olabilir. “Alay etme” ve “sevmediği isimlerle hitap etme” davranışlarını sergileyen öğrenciler bunu şakalaşma olarak nitelendiriyor ve bu yüzden bu davranışları sıklıkla sergiliyor olabilirler.

“Dedikodu” davranışının yoğunlukla görülmesi bu davranışın örtük seyreden bir zorbalık türü olmasıyla açıklanabilir. Dedikodu davranışının failinin ortaya çıkarılmasının zor olması ve bir kişi ya da gruba da mal edilebilme ihtimali dedikodu davranışının yaygın görünmesine neden olabilir.

“Sevmediği isimlerle hitap etme” davranışı katılımcılar tarafından aynı zamanda “alay etme” olarak da değerlendirilmiş olabilir. Bu nedenle “alay etme” için elde edilen oranların “sevmediği isimlerle hitap etme” davranışı için elde edilen oranlardan daha yüksek oluşu açıklanabilir. Buna benzer olarak “hakaret-küfür etme” ile “laf atma” davranışları da birlikte düşünülebilir. Öğrencilerin bu iki davranışa maruz kalma oranları için elde edilen yakın değerler bu şekilde açıklanabilir.

Sözel zorbalık davranışları için elde edilen zorba ve kurban olma sıklığını gösteren oranlar birlikte incelendiğinde, bu oranların birbirine yakın değerler olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle zorbalık yapma sıklığını yüksek olan bir davranış için kurban olma sıklığı da yüksek olmaktadır. Bu durumda öğrencilerin kendi içinde zorbalık davranışlarını sergiledikleri şeklinde yorumlanabilir.

Sözel zorbalık olarak nitelendirilen davranışlardan yalnızca “dedikodu yapma” davranışı kız öğrencilerde daha sıklıkla gözlenirken, diğer tüm sözel zorbalık türlerinde erkeklerin zorbalık yüzdesinin fazla olduğu gözlenmiştir. Sözel zorbalık kurbanı olma ve cinsiyet arasındaki ilişki incelendiğinde iki davranış için anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. Erkekler kızlardan daha fazla kendilerine hakaret ve küfür edildiğini belirtirken, kızlar erkeklerden daha fazla dedikodularının yapıldığını belirtmiştir.

Okullarda kimi zaman argo sözcüklerin öğrenciler arasında şaka yollu ya da lakap olarak kullanıldığı ve bunun kanıksandığı bilinmektedir (Shariff, 2009). Erkek öğrenciler arasında daha sık yaşanan hakaret ve küfür gibi durumların kimi zaman akranı sindirme, rencide etme amacı taşıyabileceği gibi kimi zaman da sarf edilen sözcüklerin arkadaş arasında yaşanan nahoş şakalaşmalardan ibaret olabileceği

düşünülebilir. Bu noktada yine toplumun erkeklerin küfür etmesini ya da argo konuşmasını, kızların bu tip davranışlarına kıyasla daha fazla hoş görmesinin etkileri görülüyor olabilir. Kız öğrencilerin, bu durumda diğerlerine kıyasla daha gizli süregiden bir zorbalık davranışı olan dedikoduya yönelmesi, bulguların bu yönde bir tablo ortaya koymasını açıklar.

Bu araştırmada incelenen duygusal zorbalık davranışları arasında öğrencilerin en sık gerçekleştirdikleri zorbalık davranışı “ayrımcılık yapma” davranışdır. Bu davranış sırasıyla “aşağılama”, “ istemediği bir şeyi yapmaya zorlama”, “arkadaşının elbisesine-eşyasına zarar verme” ve “arkadaşlarını oyunlara almama” davranışları tarafından takip edilmektedir. Zorbalık kurbanı olma için verilen cevaplardan elde edilen oranlarda da bu sıralama değişmemektedir.

Bir birey tarafından bir gruba, bir grup tarafından bir bireye, bir birey tarafından bir bireye ya da bir grup tarafından diğer bir gruba karşı zorbalığa rastlanabilir (Shore, 2005). “Ayrımcılık yapma”, “aşağılama” gibi davranışlar bireysel ya da grup olarak sergileniyormuş gibi değerlendirilebilir. “Ayrımcılık yapma” davranışın hem zorba hem de kurban oranlarında görülen yoğunluğun altında öğrencilerin mensup oldukları etnik köken, dini, siyasi, cinsel tercihlerine ilişkin sergiledikleri ya da maruz kaldıkları olumsuz tavırlar yatıyor olabilir. Benzer olarak öğrenciler alay edilme korkusuyla etnik, dini, cinsel kimliklerini gizlemek zorunda kalıyor olabilir. Bu gruplaşma ve olumsuz değerlendirmeler sonucunda hem gruplara mensup hem de grup dışında kalmış kimi öğrenciler istemedikleri şeyleri yapmaya zorlanıyor olabilir.

Öğrenciler maruz kaldıkları fiziksel zorbalığı aynı zamanda aşağılama olarak değerlendirmiş ve bunu araştırma sonuçlarına yansıtmiş olabilirler. Sözel ve duygusal zorbalık davranışlarında hem zorba hem de kurban oranlarında karşılaşılan yüksek yüzdelerde bu etken rol oynamış olabilir.

Öğrencilerin akranlarıyla alay etmesi, alay edilen öğrencinin kimi niteliklerine bağlı olabileceği gibi öğrencilerin gruplaşması sonucu, gruba aidiyet namına topluca birilerine tavır alma, küçük düşürme, ayrımcılığa maruz bırakma gibi olaylarla ilintili olarak da düşünülebilir.

Duygusal zorbalık türlerini arasında sadece “aşağılama” davranışında hem zorba hem de kurban statüsünde yer alma sıklığı için cinsiyete bağlı farklılık söz konusudur. Erkekler arkadaşlarını kızlara kıyasla daha fazla aşağılamakta ve arkadaşları tarafından daha sık küçük düşürülmektedir.

Topçu (2008), empati yapabilme düzeyi düşük erkek öğrencilerin diğerlerinden daha fazla zorbalık yaptığına ilişkin bulgular elde etmiştir. Bu bulgular bu araştırmanın sonuçlarıyla ilişkilendirilebilir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden

daha sık “aşağılama” davranışını gerçekleştirmesi empati yapamıyor olabilmesiyle ilişkilendirilebilir.

Cinsel zorbalık davranışları olarak sınıflandırılan “hoşa gitmeyen cinsel içerikli sözler söylemek” ve “hoşa gitmeyen cinsel içerikli davranışlarda bulunmak” davranışlarının her ikisinin de çok sık sergilenmediği ve bu davranışlar için kurban olma durumuna da nadiren rastlandığı görülmektedir. Bu durum toplumun cinsel içerikli suçlara ve hatta genel olarak cinselliğe karşı sergileyebileceği tedirgin ve tedbirli tutumun bir sonucu olabilir. Öğrenciler arasında cinselliğe ilişkin herhangi bir suçun hoş görülmeceği ve hem yasal hem de toplumsal yaptırımlarla karşılaşabilecekleri yargısı yaygın olabilir. Bunun yanı sıra araştırmalarda cinsel zorbalığa maruz kalan kimselerin kendilerinin de suçlanması olasılığına karşın bu durumu gizlemeye yatkın olduğuna ilişkin yorumlara yer verilmektedir (Willard, 2007). Bu noktada cinsel zorbalık mağduru katılımcıların bunu veri toplama araçlarına yansıtmamış olması cinsel zorbalığın zorbalık türleri arasında belirgin bir farkla en sonda yer almasına neden olan faktörler arasında yer alıyor olabilir.

Her iki cinsel zorbalık davranışı için hem zorba hem de kurban statüsünde erkekler lehine farklılık görülmektedir. Erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha sıklıkla hoşa gitmeyen cinsel içerikli sözler söylediklerini ve davranışlarda bulduklarını, aynı zamanda bu davranışlara daha sık maruz kaldıklarını belirtmektedirler. Her iki cinsiyet için de davranışlar için elde edilen görülme sıklığı oranları düşük olsa da görülen farklılık gençlerin hem yetiştirildikleri hem de içinde buldukları ortamla ilişkili olabilir. Aileler kız öğrencilere kendilerini korumalarına ilişkin telkinlerde bulunuyor ve cinsellik açısından bu öğrenciler daha sıkı bir gözetim altında tutuluyor olabilir. Öğrencilerin azımsanmayacak bir bölümünün ailesinden uzakta eğitim görüyor olabileceği düşünülürse kız öğrencilerin daha tedbirli davranıyor olması olasıdır. Bunun yanı sıra özellikle kız öğrenciler zorba ya da kurban olarak cinsel zorbalığa dahil olma durumunda özelde ailelerinin genelde ise toplumun haklarında oluşturabileceği yargılardan ve toplumsal yaptırımlardan korkuyor olabilirler. Bu da genel olarak tüm öğrencilerin, özellikle de kızların bu tip davranışlardan uzak kalmalarını açıklayabilir.

Araştırma bu yönüyle farklı araştırmalarla hem farklı hem de benzer nitelik taşımaktadır. Bazı araştırmalarda kızların sözel zorbalık davranışlarını erkek öğrencilerden daha sık gerçekleştirdikleri belirtilmektedir (Besag, 2006; Shariff, 2008). Başka bir araştırmada ise doğrudan zorbalık oranlarının erkeklerde daha yüksek olduğu, dolaylı zorbalık oranlarının ise cinsiyete bağlı farklılık göstermediği ortaya konmuştur (Ateş ve Yağmurlu, 2010).

4.2.3 Zorbalığın Okula Göre İncelenmesine İlişkin Yorumlar

Bu bölümde lise ve üniversite öğrencilerinin akran zorbalığı ve sanal zorbalık olaylarına zorba ya da kurban statüsünde dâhil olma durumunun, öğrencilerin devam ettiği okulla ilişkisini ortaya koymaya yönelik gerçekleştirilen ANOVA sonuçlarına ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

4.2.3.1 Akran Zorbalığı Statülerinin Okula Göre İncelenmesine İlişkin Yorumlar

Araştırma sonuçlarına göre en yüksek akran zorbalığı düzeyinin görüldüğü okul Sındırgı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi (SMETEM)'dir. Ardından sırasıyla Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi (SYAL), Sındırgı Anadolu İmam Hatip Lisesi (SİHL), Necatibey Eğitim Fakültesi (NEF), Balıkesir Meslek Yüksek Okulu (MYO) ve Sındırgı Makbule Efe Anadolu Lisesi (MEAL) gelmektedir. Zorbalık düzeyi en düşük okul Ticaret Odası Anadolu Lisesi (TOL)'dir.

Bulgulara göre SMETEM öğrencilerinin zorbalık düzeyleri, SYAL haricindeki tüm okullardan anlamlı farklılık göstermektedir. Bu farklı şekillerde yorumlanabilir. Meslek lisesi statüsünde eğitim veren SMETEM'in, sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerden gelen öğrenciler tarafından tercih edilmesi olasıdır. Mezun olduğunda üniversite eğitimi alamasa bile herhangi bir meslek dalında öğrencinin kendini geliştirmesini amaçlayan aileler bu okulu tercih ediyor olabilir. Buna bağlı olarak öğrencilerin akademik anlamda beklentilerinin ve başarılarının düşük olması olasıdır. Bunun yanı sıra okulun yatılı bir okul ve öğrenci mevcudunun da fazla olduğu bilinmektedir. Buna bağlı olarak okulda sıklıkla disiplin problemleri yaşanıyor olabilir. Akademik uyum ve disiplin sorunu yaşayan öğrencilerin zorbalık olaylarına diğerlerinden daha fazla dâhil olduğu geçmiş araştırmalardan bilinmektedir (Olweus, 1993; Nansel ve diğerleri, 2001; Woods ve Wolke, 2003; Shore, 2005; Willard, 2007; Totan ve Yöndem, 2007). Bu açıdan bu araştırma sonucunda elde edilen, SMETEM ve diğer okullar arasında görülen farklılık sıra dışı değildir ve başka araştırma sonuçlarıyla benzer nitelik taşır (Ayas ve Pişkin, 2010). Bunun yanı sıra SMETEM'den araştırmaya katılan öğrenciler arasında erkek oranının fazla oluşu da bu farklılığı açıklayabilir. Pek çok araştırmada saldırganlık olaylarına erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla karıştığı belirtilmektedir (Ateş ve Yağmurlu, 2010; Nansel ve diğerleri, 2001; Olweus, 1993; Şahin ve Sarı, 2010; Eroğlu, 2009;

Kartal ve Bilgin, 2009; Bulut, 2008; Aypay ve Durmuş, 2008; Alikashiöğlu ve diğerleri, 2007; Smokowski ve Kopasz, 2005).

Bu araştırmanın sonuçları arasında ayrıca NEF öğrencilerinin SMETEM, SİHL ve SYAL öğrencilerinden daha az zorbalık yaptığı bulgusu yer almaktadır. Yaş ve saldırganlığın birlikte incelendiği bazı araştırmalarda öğrencilerin lise döneminde daha fazla zorbalık yaptığı ortaya konmuştur (Eroğlu, 2009, Yodprang ve diğerleri, 2009). NEF öğrencilerinin lise öğrencilerinden daha az zorbalık yapması, öğrencilerin yaşça daha büyük olması ve ergenliği geğirmiş ya da geğirmek üzere olan öğrencilerden oluşmasıyla açıklanabilir. Ayrıca üniversite öğrencilerinin lisedekilere göre kendilerini daha rahat ifade edebilecekleri ortamları paylaşıyor olmaları olasıdır. Bu noktada öğrencilerin kendilerini akran zorbalığı yaparak ifade etmeleri ve yaşadıkları çevrede bu şekilde statü elde etmeleri pek olası görünmemektedir.

SMETEM ve SİHL öğrencilerinin çok büyük bir bölümü okulda yatılı kalmaktadır. Öğrencilerin ailelerinden uzak oluşu, maddi yetersizlikler nedeniyle ailelerini sıkça göremiyor oluşu, gündüzlü öğrencilere kıyasla daha az ebeveyn kontrolünde yaşamaları, bu öğrencilerin daha sık saldırganca davranışlar sergilemelerine neden oluyor olabilir.

Bu araştırma sonucunda ayrıca SYAL öğrencilerinin NEF ve MYO öğrencilerinden daha fazla zorbalık yaptığı saptanmıştır. Örnekleme yer alan SYAL öğrencilerinin ağırlıklı bölümü Hazırlık ve 11. Sınıflardan oluşmaktadır. Bu sınıf düzeylerinde zorbalığın çok yaygın olması da yine araştırma bulguları arasında yer almaktadır. SYAL öğrencilerinin diğer yatılı olmayan okullardan farklı olarak NEF ve MYO öğrencilerinden daha yüksek zorbalık sergilemesi örnekleme dahil edilen sınıf düzeylerinin dengesiz dağılımıyla açıklanabilir. Bunun yanı sıra yapılan araştırmalar özel okullarda okumakta olan öğrencilerin daha sıklıkla zorbalık yaptığını ortaya koymaktadır (Ayas ve Pişkin, 2010). Özel okul olmasa bile fiziki yapısı ve kurumsal kültürü açısından kolej niteliği taşıdığı bilinen SYAL öğrencilerinin bu yönüyle daha zorba olması açıklanabilir.

Akran zorbalığı kurbanı olma puanları sıralandığında en yüksek ortalamaya sahip okulun SMETEM olduğu görölmektedir. Ardından SİHL, MEAL, SYAL, TOL, MYO gelmektedir. Son sırada ise NEF yer almaktadır.

SMETEM ve SİHL öğrencilerinin geleneksel akran zorbalığına maruz kalma puanları da diğer okullardan belirgin şekilde yüksek değerler göstermektedir. SMETEM öğrencilerinin NEF, MYO, MEAL, SYAL ve TOL öğrencilerinden daha fazla zorbalık mağduru olduğu saptanmıştır. Yine SİHL öğrencileri de SMETEM hariç diğer tüm okullardan daha fazla zorbalığa maruz kalmaktadır.

Zorbalığa maruz kalma durumundaki bu farklılık da yine öğrencilerin okulda yatılı kalmasıyla açıklanabilir. Üniversite öğrencilerinden farklı olarak yatılı hayat süren lise öğrencileri genelde kendi seçimleri dışında ortamlarda hayatlarını geçirmektedir. Lise öğrencilerinin kalacakları yurtları ya da oda arkadaşlarını seçme şansı üniversite öğrencilerinden daha düşüktür. Bu durumda zorbalığın yaşandığı ortamdaki uzaklaşma şansları da azalmaktadır. Yine yurttaki ya da okulda yetişkinlerin zorbalığa müdahalede bir takım problemlerin yaşaması bu öğrencilerin daha sık zorbalık kurbanı olmasına neden oluyor olabilir.

Yatılı okulda olmanın yanı sıra METEM ve SİHL akademik açıdan başarısız öğrencilerin yoğunlukta bulunduğu okullardır. Bu araştırma kapsamına alınan okullar arasında giriş puanları en düşük iki okul olan METEM ve SİHL öğrencileri başarısızlık duygusunun etkisiyle yaşlıları tarafından aşağılanıyor ya da aşağılandıklarını düşünüyor olabilirler. Yine SİHL’de öğrenim gören kız öğrencilerin giydiği okul üniformalarının yaşlılarından farklı olması öğrencilerin dış görünüşüne bağlı olarak ortaya çıkabilecek zorbalık davranışlarının sıklığını artırıyor olabilir.

Akran zorbalığı statülerine dair bulgular arasında ayrıca MEAL ve SYAL öğrencilerinin NEF öğrencilerinden daha fazla akran zorbalığına maruz kaldığı sonucu da yer almaktadır. SYAL ve MEAL buldukları bölgelerdeki seçkin okullar arasında yer almaktadır. SYAL Balıkesir ilindeki, MEAL ise Sındırgı ilçesindeki akademik başarıları yüksek öğrencilerin yoğunlukta bulunduğu okullardır. Bu okullara devam eden öğrencilerin yaşlılarına ve yoğunlukla akademik beklentisi yüksek olmayan meslek liselerinden mezun öğrencilerin devam ettiği MYO’ya göre daha az ancak NEF öğrencilerinden daha fazla akran zorbalığı kurbanı olması NEF öğrencilerinin yaşça büyük olması ve mesleki beklentileri nispeten yüksek öğretmenliğe hazırlanan bu öğrencilerin zorbalık olaylarına çok da müdahil olmaması ile açıklanabilir. NEF’de görülen düşük zorbalık puanı ortalaması da bu yorumu destekler niteliktedir.

4.2.3.2 Sanal Zorbalık Statülerinin Okula Göre İncelenmesine İlişkin Yorumlar

Elde edilen bulgulara göre SMETEM öğrencileri SİHL ve TOL öğrencilerinden daha fazla sanal zorbalık yapmaktadır. Örneklemede yer alan SMETEM öğrencilerinin ağırlıklı olarak Bilişim Teknolojileri dalında öğrenim görüyor olmaları bu farklılığa yol açabilir. Bilişim teknolojileriyle daha fazla meşgul olan

öğrenciler internette daha fazla zaman geçiriyor olabilir. Sıradan öğrenciler için internet çoğu zaman yetişkinlerce kısıtlanabilirken, bu öğrenciler için akademik yaşantılarının bir parçası olması nedeniyle daha özgür kullanılabilir bir medya haline gelebilmektedir. İnterneti daha yoğun kullanan bireylerin sanal zorbalık yapma ve sanal zorbalığa maruz kalma düzeyinin diğerlerinden yüksek olduğuna ilişkin bulgulara geçmiş araştırmalarda rastlanmaktadır (Burnukara, 2009).

SİHL öğrencileri ise SYAL, NEF ve MYO öğrencilerine göre daha düşük sanal zorbalık puanlarına sahiptir. SİHL öğrencilerinin pek çoğu çevre köylerden gelmekte ve yatılı öğrenim görmektedir. Bu öğrencilerin bilişim teknolojileri alanında diğer öğrencilerden daha yetersiz olması olasıdır. Bu yetersizlik ve buna ek olarak öğrencilerin yetişkin denetiminden uzak internet kafe vb. ortamlarda internet kullanma ihtimalinin gündüzlü öğrencilere göre daha az oluşu bu farklılığı doğurabilir.

Bu araştırmadan sanal kurban olmaya dair elde edilen bulgular, SMETEM ve SİHL öğrencilerinin TOL öğrencilerinden daha fazla sanal kurban olduğu yönündedir. TOL öğrencilerinin şehir merkezinde yaşamalarına bağlı olarak SMETEM ve SİHL öğrencilerinden daha geniş bir çevreye sahip olması ve sanal zorbalığa ilişkin daha fazla bilgiye sahip olması olasıdır. Araştırmacılar bilişim teknolojileri konusunda hem öğrencilerin hem de yetişkinlerin bilgi sahibi olması sanal zorbalık olaylarının azalmasında etkili olacağına ilişkin görüş belirtmektedir (Willard, 2007; Ribble ve Bailey, 2007; Shariff, 2008, Hinduja ve Patchin, 2009). Bu görüşle ilişkili olarak TOL öğrencilerinin daha az sanal kurban olması açıklanabilir.

NEF öğrencilerine ait sanal kurban olma puanlarının hem SYAL hem de TOL öğrencilerinden daha yüksek değerler gösteriyor olması da bu araştırmanın bulguları arasındadır. Şehir merkezinde yaşanan bu farklılaşmanın altında üniversite öğrencilerinin ebeveyn kontrolünden uzak, rahat bir çevrede yaşamaları rol oynayabilir.

MYO öğrencileri, sanal zorbalığa, SYAL ve TOL öğrencilerine kıyasla daha fazla maruz kalmaktadır. Yine il merkezi içinde yaşanan bu farklılaşmanın altında MYO öğrencilerinin Bilgisayar Programcılığı bölümünde eğitim alıyor oluşu ve buna bağlı olarak dijital dünyayla yakın ilişkilerine bağlanabilir. Bunun yanı sıra öğrencilerin bilgisayar kullanım süresi ya da çeşitliliği konusunda kendilerini daha rahat hissetmesi olasıdır. METEM öğrencilerinde olduğu gibi yine MYO öğrencilerinde de akademik başarının yüksek olmayışı sanal zorbalık kurbanı olmayla ilişkilendirilebilir.

Üniversite öğrencilerinin internet kullanım alanları ve süresi daha geniş olabilir. Bazı web sayfalarının yaş sınırı içermesi 18 yaş altı lise öğrencilerini bu

sayfaların zararlı içeriğinden uzak tutabilmekteyken, aynı durum fakülte ve meslek yüksek okulu öğrencileri için söz konusu olmayabilir. Farklı araştırmalarda internette başlayan ve bazen süren ilişkilerin saldırganlık araçlarına dönüşebileceğine ilişkin yorumlara yer verilmektedir (Whitty ve Joinson, 2009). İnternette kötü ortamlarda tanışılan kötü niyetli kimselerin öğrencileri birer sanal kurban haline getirmesi olasıdır. NEF ve MYO öğrencileri bu anlamda daha büyük risk altında olabilir. Elde edilen sanal zorbalık kurbanı puanları arasında görülen farklılıklar da bu bağlamda anlam kazanabilir.

Tüm bunlara ek olarak üniversite öğrencileri lise öğrencilerinden daha aktif bir siyasi yaşama sahip olabilir ve bunu sanal dünyaya yansıtıyor olabilirler. Bu anlamda üniversite öğrencilerinin lise öğrencilerinden daha farklı ve çeşitli web sayfalarında yer alan forumlarda ve sohbet odalarında zaman geçirmesi beklenebilir. Veri toplama aracında “dışlama” tipi sanal zorbalık davranışları bu öğrenciler için daha fazla anlam taşıyabilir ve daha sık rastlanılabilir.

4.2.4 Zorbalığın Sınıfa Göre İncelenmesine İlişkin Yorumlar

Bu bölümde lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık olaylarında zorba ya da kurban olarak yer almanın sınıf düzeyiyle ilişkisi, lise ve üniversite öğrencileri ayrı gruplar halinde ele alınarak incelenmiş ve yorumlanmıştır.

4.2.4.1 Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerinin Sınıfa Göre İncelenmesine İlişkin Yorumlar

Araştırma sonuçlarına göre Hazırlık sınıfı öğrencileri 9, 10, 11 ve 12. sınıflara kıyasla hem daha az zorbalık yapmakta hem de daha az akran zorbalığı kurbanı olmaktadır.

Hazırlık öğrencilerinin tümü SYAL’de öğrenim görmektedir. Örnekleme içerisinde yer alan diğer okullardan daha yüksek giriş puanlarına sahip bu okul, hazırlık sınıfı olan tek okul olmasıyla da diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu noktada SYAL’e girmeye hak kazanan öğrencilerin diğerlerinden daha yüksek akademik başarı sergilemeleri ve bununla ilişkili olarak da zorbalığa daha az müdahil olmaları beklenmektedir.

Pek çok değişkenin bir arada rol oynayabileceği bu durumda hazırlık öğrencilerinin girmeyi hak kazanmış oldukları bu seçkin okulda ilk yıllarını okul ortamına ve kültürüne alışmaya çalışarak, diğer yıllara nispeten daha uyumlu ve sorunsuz geçirmesi beklenebilir. Hazırlık düzeyindeki öğrencilerin yoğun bir İngilizce eğitimi aldığı ve İngilizce'nin diğer derslere göre öğrenciler için yeni bir alan kabul edilebileceği düşünülürse öğrencilerin derslerine yoğunluk vererek zorbalık olaylarından uzak kalması da mümkün olabilir. Arkadaş gruplaşmaları ve statü elde etme kaygısıyla öğrencilerin bedensel, sözel duygusal ya da cinsel zorbalık türlerini sergilemesi öğrenciler birbirlerini tanıdıkça artıyor olabilir.

Araştırmada zorbalığın sınıf düzeyine bağlı değişimine dair bir diğer bulgu da 11. sınıfların 12. sınıflardan daha fazla zorbalık yaptığına dairdir. Bu bulgu 12. sınıf öğrencilerinin okulda son yıllarını geçirmeleri ve bu nedenle üniversiteye hazırlığa odaklanmalarının, yaşça büyüklük sıralamasında bir sonraki kademe olan 11. sınıfların zorbalık düzeyini yüksek göstermesiyle yorumlanabilir. Yaş ve fiziksel gücün, zorbalıkla pozitif kurban olmayla ise negatif yönlü bir ilişki gösterdiği bilinmektedir (Olweus, 1993).

Lise öğrencilerinde sanal zorbalığa dair herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır. Farklı sınıf düzeylerinin sanal zorbalık yapma ya da sanal zorbalığa maruz kalma sıklıkları arasında anlamlı bir fark yoktur. Sanal zorbalık akran zorbalığından farklı olarak taraflar arasındaki yaş farkı ya da fiziksel farklılıklardan etkilenmeyebilir. Bilgisayar ya da telefon başındaki öğrencinin yaşça büyük ya da fiziksel açıdan güçlü olması onu baskın kılmaz. Bu nedenle sanal zorbalığın sınıf düzeyinden bağımsız olması şaşırtıcı değildir.

4.2.4.2 Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerinin Sınıfa Göre İncelenmesine İlişkin Yorumlar

Lisede ergenliğe bağlı olarak, aynı yaştaki ya da aralarında birkaç yaş olan öğrenciler arasında oldukça büyük fiziksel farklılıklar yaşanabilmektedir. Üniversitede durum bundan farklı olabilir. Büyük oranda fiziksel değişimini tamamlamış olan öğrenciler arasında akran zorbalığı düzeylerini farklılaştırabilecek oranda fiziksel farklılık genelde söz konusu olmayabilir. Bu araştırmanın bulgularına göre akran zorbalığının liseden farklı olarak üniversite öğrencilerinde sınıf düzeyiyle ilişkili olmaması bununla ilişkili olabilir. Üniversite öğrencilerinde akran zorbalığının

liselere kıyasla düşük oranlarla seyrediyor olması da bu yorumu destekler niteliktedir.

Üniversite öğrencileri arasında sanal zorbalık ve sanal zorbalık kurbanı olma sınıf düzeyinde farklılaşır. 1. sınıf öğrencileri 3 ve 4. sınıf öğrencilerinden daha fazla sanal zorbalık yapmakta ve sanal zorbalığa maruz kalmaktadır.

Üniversitede bilişim teknolojileri kullanım olanaklarının farklılık göstermediği kabul edilirse, sınıflar arasındaki bu farklılık 1. sınıf öğrencilerinin internette daha fazla zaman geçirmesiyle açıklanabilir. Bunun yanı sıra üniversitede ilk kez ailesinden ve bununla ilintili olarak yetişkin denetiminden nispeten uzak kalmış olan öğrenciler kendilerini rahat hissediyor ve bununla ilişkili olarak sanal ortamda özgürce davranıyor olabilirler.

1. sınıfta okuyan öğrencilerin büyük bölümünün 18 yaş sınırında olması da dikkat çekicidir. Yetişkinlere özel web sayfalarında sohbet ve buna bağlı olarak yabancılarla tanışma imkanı bulan 1. sınıf öğrencileri gerektiği gibi tedbirli davranmıyor ve buna bağlı olarak sanal zorbalık kurbanı oluyor olabilirler.

Üniversitede ilk yılını yaşayan 1. sınıf öğrencileri, 3. ve 4. sınıflardan daha az sosyal çevreye sahip olduklarından zamanlarını internette geçiriyor ve buna bağlı olarak sanal zorbalık olaylarına daha sık müdahil oluyor olabilir. Veri toplama aracında yer alan maddelerin daha çok forumlarda ve sohbet odalarında yaşanabilecek türden sanal zorbalık araçlarına ilişkin bilgi edinmeye yönelik olması 1. sınıf öğrencilerinin sanal dünyada yaşadıkları aktif sosyal hayatın zorbalık yönünü ortaya çıkarmış ve bu da sınıf düzeyleri arasında görülen bu farklılığa yol açmış olabilir.

3. ve 4. sınıfta öğrencilerin aldığı derslerin yoğunluk kazanması, iş bulma sürecine yaklaşmış olmaları ve örneklemin büyük bölümünü oluşturan eğitim fakültesi öğrencilerinin Kamu Personeli Seçme Sınavı'na hazırlanıyor oluşu, bu öğrencilerin internet vb. ortamlarda daha az zaman geçirmesine yol açıyor olabilir. Buna bağlı olarak 3 ve 4. sınıf öğrencilerinin sanal zorbalık ve sanal kurban olma oranları 1. sınıflardan daha düşük değerler gösterebilir. Bunlara ek olarak 3. ve son sınıf öğrencilerinin 1. Sınıf öğrencilerine göre yaşça büyük olması daha fazla deneyim sahibi olmalarına ve sanal dünyada daha dikkatli davranmalarına yol açıyor olabilir. Bu farklılık ayrıca empati ve sanal zorbalık arasında görülen negatif yönlü ilişki (Topçu, 2008) ile de yorumlanabilir. Yaşça büyük bu öğrenciler sanal zorbalığın olası sonuçlarına ilişkin daha bilgili ve duyarlı davranıyor olabilir.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde ilk olarak bu aştırmadan elde edilen sonuçlar listelenmiştir. Ardından bu sonuçlar doğrultusunda ortaya konan önerilere yer verilmiştir.

5.1 Sonuçlar

Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalığın yaygınlığını, cinsiyet, okul ve sınıf düzeyine bağlı olarak değişimini inceleyen bu araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Lise ve üniversite öğrencilerinin % 18.7'si zorbalık yapmakta, % 13.1'i zorbalığa maruz kalmakta, % 7.9'u ise hem zorbalık yapmakta hem zorbalığa maruz kalmaktadır.
2. Lise ve üniversite öğrencilerinin % 12.3'ü sanal zorbalık yapmakta, % 11.7'si sanal zorbalığa maruz kalmakta ve % 6.1'i hem sanal zorbalık yapmakta hem de sanal zorbalık kurbanı olmaktadır.
3. Lise öğrencileri akran zorbalığına sanal zorbalıktan sık dahil olmaktadır.
4. Üniversite öğrencileri sanal zorbalığa akran zorbalığından daha sık dahil olmaktadır.
5. Erkek öğrenciler akran zorbalığı olaylarına zorba, kurban ya da zorba/kurban statülerine kız öğrencilerden daha sık dahil olmaktadır.
6. Akran zorbalığı yapma cinsiyete bağlı farklılık gösterirken, akran zorbalığına kurban olma cinsiyetten bağımsızdır.
7. Sanal zorbalık yapma ve sanal zorbalık kurbanı olma cinsiyetle ilişkilidir. Erkek öğrencilerin sanal zorba, sanal kurban ve sanal zorba/kurban olma sıklığı kız öğrencilerden daha fazladır.
8. Lise ve üniversite öğrencileri akran zorbalığı türlerinden en sık sözel ardından sırasıyla bedensel, duygusal ve cinsel zorbalık yapmakta ve bu zorbalık türlerine aynı sırayla maruz kalmaktadır.

9. Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık okula bağlı olarak farklılık göstermektedir.
10. Lise öğrencilerinde akran zorbalığı sınıf düzeyine bağlı olarak farklılaşırken, sanal zorbalık için böyle bir durum söz konusu değildir.
11. Üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı sınıf düzeyine bağlı olarak değişim göstermemektedir ancak sanal zorbalık sınıf düzeyine bağlı olarak farklılaşmaktadır.

5.2 Öneriler

Bu araştırma kapsamında akran zorbalığı ve sanal zorbalık üzerine alanyazın incelenmiş ve elde edilen bilgiler derlenmiştir. Lise ve üniversite öğrencileri arasında akran zorbalığı ve sanal zorbalığın yaygınlığını, cinsiyet, okul ve sınıf değişkenleriyle incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda zorbalığın paydaşları olarak düşünülebilecek olan öğrenciler, eğitimciler, eğitim yöneticileri ve ebeveynler için çeşitli öneriler sunulmuştur. Bu bölümde bu önerilerin yanı sıra alanda yapılacak başka araştırmalara yönelik önerilere ve toplumun bir bütün olarak zorbalık karşısında duruşuna ilişkin değerlendirmelere de yer verilmiştir.

Lise ve üniversite öğrencileri üzerinde ebeveyn kontrolü ve etkisinin küçük yaştaki öğrencilere kıyasla daha az olması beklenmektedir. Öğrencilerin doğru arkadaş edinme ve akranlarına doğru örnek teşkil etme açısından okul ve aileden gereken desteği alması ve kişisel gelişimlerini sağlaması önerilebilir.

Zorbalık ve sanal zorbalık konusunda alınabilecek önlemler ve zorbalığa müdahalede öncelikli olarak rol üstlenen eğitimciler ve eğitim yöneticileri için de araştırma kapsamında farklı öneriler sunulabilir. Zorbalık ve sanal zorbalık bir iletişim problemi olarak kabul edilirse, ilk olarak lise ve üniversite öğrencileri için iletişim becerilerini geliştirecek ortamların oluşturulması önerilebilir. Okullarda farklı sosyal faaliyetlerin yaygınlaştırılması hem okul ortamının daha çekici hale gelmesine hem de öğrencilerin zorbalığa dahil olmasının önüne geçilmesine yardımcı olabilir. Okullarda sürdürülmekte olan sosyal kulüp faaliyetlerinin niteliğinin artırılması, ders dışı etkinliklere ayrılan zamanın daha etkin kullanılması önerilebilir. Bu çalışmada özellikle iki yatılı lisenin akran zorbalığı yapma ve akran zorbalığı kurbanı olma puanlarının diğerlerinden yüksek çıkması anlamlıdır. Okul atmosferi özellikle lisede yatılı kalan öğrenciler için önemli olabilir. Bilhassa okulda yatılı kalan öğrencileri hedefleyen etkinlikler artırılabilir ve okulların fiziki koşullarının her yönden daha iyi hale getirilebilir.

Okullarda öğrenciler arasında yaşanan saldırganca davranışların önüne geçmeye yönelik psikolojik danışma ve rehberlik faaliyetlerine gereken önemin verilmesi ve okulda zorbalığa karşı tüm bileşenleri kapsayan bir kültürün oluşturulması etkili olabilir. Zorbalık ve sanal zorbalık konusunda araştırmacılarca elde edilen verilerin, velilerin ve öğretmenlerin gözlemleriyle birleştirilmesi daha tutarlı ve doğru bilgilere ulaşılmasını sağlayabilir. Özellikle okullarda psikolojik danışma ve rehberlik kapsamında tutulan kayıtlar daha güncel konularla da ilişkilendirilebilir ve modern yöntemlerle desteklenmesi araştırmacılara doğru bilgileri sağlama açısından yararlı olabilir.

Ailelerin zorbalığa karşı okulla işbirliği içerisinde yapabileceklerinin yanı sıra kendi içinde taşıması gereken sorumluluklar ve görevleri de olabilir. Örneğin aile içi şiddet ve iletişimsizliğin zorbalık üzerine etkilerine ilişkin değerlendirmelere pek çok araştırmada yer verilmektedir. Bu noktada ailelerin uzmanlardan eğitim ve destek alması önerilebilir.

Sanal zorbalık konusunda yapılan incelemelerde yetişkinlerin iletişim teknolojilerini konusundaki yeterliliklerine ve görüşlerine ilişkin yorumlara da yer verilmektedir. Bu doğrultuda yetişkinler kendilerini teknoloji kullanımı açısından geliştirebilir. Gençlerden önce yetişkinlerin güvenli internet kullanımına ilişkin bilgi sahibi olması ve gereken teknik önlemleri alabilmesi önerilebilir.

Bu araştırma alanyazına farklı bir örnekleme katkıda bulunmuş olmasına karşın zorbalık konusunun pek çok bileşenini içermemektedir. Bu bağlamda gelecek araştırmalar için de farklı öneriler sunulabilir.

Bu araştırma örneğinde üniversite ve lise düzeyinde pek çok yatılı öğrenci yer almaktadır. Özellikle yatılı okullarda öğrenim gören lise öğrencileri için zorbalık farklılaşabilmektedir. Bu öğrencilerin yaşam koşullarını ve psikolojisini konu alan araştırmalar yaygınlaştırılabilir.

Bugüne dek yapılmış araştırmaların yoğunlukla ilköğretim ve liselerde öğrenim gören öğrencileri kapsadığı ve İstanbul, Ankara ve Adana gibi büyük şehirlerde sürdürüldüğü görülmektedir. Bu araştırma zorbalık konusunda bugüne dek sahip olunan bilgi birikimine üniversite öğrencilerini ve küçük yerleşim birimlerini de dahil etmektedir. Zorbalık konusunun çeşitli örneklemlerde incelenmesi önerilebilir.

Üniversite öğrencilerinin, internet vb teknolojileri, ebeveyn kontrolünden uzak ve daha özgürce kullanmaları olasıdır. Bu çalışma kapsamında incelenmemiş olan, üniversite öğrencilerinin yaşam ortamları ve iletişim becerilerine dair değişkenlerin de dahil edilmesiyle yeni çalışmalar yapılabilir.

Yurtdışında ırkçı ve homofobik zorbalık türleri literatürde yer alırken, yurtiçi çalışmalarda bunlara rastlanmamaktadır. Bazı kişilerin etnik, cinsel ya da dini kimlikleri nedeniyle dışlanması, ayrımcılığa uğraması ya da istemedikleri şeyleri yapmaya zorlanmaları olasıdır. Bu tip zorbalık davranışlarını incelemeye yönelik ölçek çalışmaları ve betimsel incelemeler yapılabilir.

Ülkemizde bilişim suçu kapsamında incelenen suçlar arasında zorbalığın yeri ve yasal yaptırımlara ilişkin hukuki araştırmaların yaygınlaştırılması önerilebilir. Buna benzer olarak yine çocuk suçları kapsamında incelenen suçlar arasında zorbalığın yeri ve yasal yaptırımlara ilişkin hukuki araştırmalar da yaygınlaştırılabilir.

Bu araştırmanın alanyazın kısmında zorbalığın biyolojik, psikolojik, sosyolojik, siyasi boyutlarına ilişkin farklı araştırmalarda elde edilen bilgi ve bulgulara yer verilmiştir. Bu bağlamda konu üzerine interdisipliner çalışmaların gerçekleştirilmesi önerilebilir. Ülkemizde zorbalığa ilişkin deneysel çalışmalara çok rastlanmamaktadır. Genetik ya da sosyal değişkenlerin saldırganlık üzerine etkilerini inceleyen, ya da ortaya konan zorbalığa müdahale yöntemlerinin etkisini gözlemlemeyi sağlayacak deneysel çalışmalara yer verilebilir.

Zorbalık öncelikle öğrencinin aile ve okul yaşantısı sonrasında ise tüm toplumla ilintili düşünülebilir. Bu noktada toplumun farklı kesimlerinin değişik roller üstlenmesi gerekebilmektedir. Örneğin medyada ön planda yer alan kimselerin sosyal sorumluluk yüklenmeleri ve gençlerin rol model kabul ettiği kimselerin zorbalık karşıtı sosyal projelerde sıkça yer alması önerilebilir.

Bu araştırmada ve benzer pek çok araştırmada erkek öğrencilerin zorbalığa kız öğrencilere kıyasla daha fazla dahil olduğu görülmekte ve bu durum toplumsal normlarla ilişkilendirilmektedir. Çocuk yetiştirmeye ilişkin oluşmuş kalıpların medya, politikacılar ve toplumda öne çıkan kanaat liderleri tarafından irdelenmesi ve daha doğru bir düzleme kaydırılmasına ilişkin çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Aftab, P. (2010). *Stop Cyberbullying*. 3-Mart-2010 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: www.stopcyberbullying.org.
- Agatston, P. W., Kowalski, R., Limber, S. (2007). Students' perspectives on cyberbullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 59–60.
- Alikaşifoğlu M., Erginöz E., Ercan O. (2007). Çocukluk çağında kabadayılık/ zorbalık davranışları: Hekimler açısından anlamı. *Türk Pediatri Arsivi*, 42, 19-25.
- Alikaşifoğlu, M., Erginöz, E., Ercan, O., Uysal, Ö., Kaymak, D.A., İter, Ö. (2004). Violent behaviour among Turkish high school students and correlates of physical fighting. *European Journal of Public Health*, 14, 173-177.
- Aricak, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Euroasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Armstrong, S. (2008). *Information Literacy: Navigating and evaluating today's media*. California: Shell Education.
- Ateş, A. D., Yağmurlu, B. (2010). Examining victimization in Turkish schools. *European Journal of Educational Studies*, 2 (1), 31-37.
- Atik, G. (2006). *The role of focus of control, self-Esteem, parenting style, loneliness and academic achievement predicting bullying among middle school students*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Ankara.
- Ayas, T., Pişkin, M. (2010). Investigation of bullying among high school students with regard to sex, grade level and school type. *İlköğretim Online*, 10(2), 550-568.
- Aypay, A., Durmuş, E. (2008). Zorba, kendine güvenen ve zorbalıktan kaçınan tutumları sergileyen lise öğrencilerinin işbirliği yapma karakter özelliği açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(2), 23-42.
- Barak, A. (2005). Sexual harassment on the internet. *Social Science Computer Review*, 23(1), 77-92.
- Bargh, J. A., McKenna, K. Y. A. (2004). The internet and social life. *Annual Review of Psychology*, 55, 573-590.
- Bargh, J. A., McKenna, K. Y. A., Fitzsimons, G. M. (2002). Can you see the real me? Activation and expression of the "true self" on the internet. *Journal of Social Issues*, 58(1), 33-48.
- Beran, T., Li, Q. (2007). The relationship between cyberbullying and school bullying. *Journal of Student Wellbeing*, 1 (2), 15-33.

- Besag, V. (2006). *Understanding Girls' Friendships, Fights and Feuds: A practical approach to girls' bullying*. Berkshire: Open University Press
- Belsey, B. (2005). *Cyberbullying*. 3-Mart-2010 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: <http://www.cyberbullying.ca/>
- Bilgiç, E. (2007). *İlköğretim birinci kademedeki görülen zorba değişkenlerin sınıf değişkenleri ve atmosferi algılamalarına göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi. Adana
- Bilgiç, E., Yurtal, F. (2009). Zorbalık eğilimlerinin sınıf iklimine göre incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 5(2), 180-194.
- Boulton, M. J., Smith, P. K. (1994). Bully/victim problems in middle-school children: Stability, self-perceived competence, peer perceptions and peer acceptance. *British Journal of Developmental Psychology*, 12(3), 315-329.
- Bower, B. (2010). Genes make kids more vulnerable to bullying's effects. *Science News*, 177(13),10.
- Bozkurt, E. (2008). Bilimsel Araştırma ile İlgili Temel Kavramlar. In O. Kılıç ve M. Cinoğlu, (Eds.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (pp.77-112). İstanbul: Lisans Yayıncılık
- Brown, K., Jackson, M., Cassidy, W. (2006). *Cyber-Bullying: Developing policy to direct responses that are equitable and effective in addressing this special form of bullying*. 17-Ekim-2011 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: http://umanitoba.ca/publications/cjeap/articles/brown_jackson_cassidy.html
- Bulut, S. (2008). Okullarda görülen öğrenciden öğrenciye yönelik şiddet olaylarının bazı değişkenler açısından arşiv araştırması yöntemiyle incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 23-38.
- Burnukara, P. (2009). *İlk ve orta ergenlikte geleneksel ve sanal akran zorbalığına ilişkin betimsel bir inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- Butterfield, L., Broad, H. (2001). Children, young people and the internet. *Social Work Now*, 18, 5-11.
- Campbell, M. A. (2005). Cyber bullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 15(1), 68-76.
- Çetinkaya, S., Nur, N., Ayvaz, A., Özdemir, D., Kavakçı, O. (2009). Sosyoekonomik durumu farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinde akran zorbalığının depresyon ve benlik saygısı düzeyiyle ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10,151-158.
- Cheraghi, A., Pişkin, M. (2011). A comparison of peer bullying among high school students in Iran and Turkey. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 15 (2011), 2510–2520.

- CNNTÜRK. (2009).*İnternet dolandırıcılığı, uyuşturucuyu solladı*. 20-Aralık-2011 alıntılanmıştır. [URL]: <http://www.cnnturk.com/2009/bilim.teknoloji/02/24/internet.dolandiriciligi.uyusturucuyu.solladi/515118.0/index.html>
- Cowie, H., Jennifer, D. (2008). *New Perspectives on Bullying*. Berkshire: Open University Press.
- Cumhuriyet. (2011). *Bilişim suçları için sanal devriye*. 20-Aralık-2011 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: <http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=220398>.
- Dake, J.A., Price, J.H., Telljohann, S.K. (2003). The nature and extent of bullying at school. *Journal of School Health*, 73 (5), 173-180.
- Davidson, J., Martellozzo, E. (2005, Ekim). *Policing the internet and protecting children from sex offenders online: When strangers become "virtual friends"*. Paper presented at Cybersafety Conference, University of Oxford, Oxford.
- Dilmaç, B., Aydoğan, D. (2010). Values as a predictor of cyber-bullying among secondary school students. *International Journal of Social Sciences* 5(3), 185-188.
- Doll, B., Song, S., Siemers, E. (2008). Classroom ecologies that support or discourage bullying. In D.L. Espelage ve A. M. Swearer (Eds), *A Social-Ecological Perspective on Prevention and Intervention (pp.161-183)*. Londra: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Donnellan, C. (2006). *Bullying*. Inco: Independence Publishers.
- Durmuş, E., Gürkan, U. (2005, Temmuz). *Lise öğrencilerinin şiddet ve saldırganlık eğilimleri*. Paper session presented at VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Erdur-Baker, O., Kavut, F. (2007). Cyber bullying: A new face of peer bullying. *Eurasian Journal of Educational Research*, 7(27), 31-42.
- Eroğlu, S. E. (2009). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: Lise ve üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 205-221.
- EU Kids Online. (2011). *EU Kids Online Final Report*. 21-Eylül-2011 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]:http://eukidsonline.metu.edu.tr/file/EUKidsOnline_FinalReport_webversion.pdf.
- Franklin, R. (2010). *The Hate Directory*. 11-Ağustos-2010 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: www.hatedirectory.com.
- Frisen, A., Jonsson, A., Persson, C. (2007). Adolescents' perceptions of bullying. Who is the victim? Who is the bully? What can be done to stop bullying?. *Journal of Adolescence*, 42(168), 749-761.

- Garrett, A. (2003). *Bullying in American Schools: Causes, preventions, interventions*. North Carolina: McFarland Company, Inc, Publishers.
- Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi. Malatya.
- Gerstenfeld, P. B., Grant, D. R., Chiang, C. (2003). Hate online: A content analysis of extremist internet sites. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 3 (1), 29-44.
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 511-537.
- Gözütok, F. D. (2008). *Eğitim ve Şiddet*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Güvenli İnternet. (2012). 19-Mart-2012 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: <http://www.guvenliinternet.org/>.
- Henderson, N. R., Hymel, S., Bonanno, R. A., Davidson, K. (2002, February). *Bullying as a Normal Part of School Life: Early adolescents' perspectives on bullying and peer harrassment*. Poster session presented at the Conference of Safe Schools Safe Communities, Vancouver, British Columbia.
- Hiloğlu, S. (2009). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorbaca davranışlarını yordamada sosyal beceri ve yaşam doyumunun rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi. Adana
- Hinduja, S., Patchin, J. (2008). Personal information of adolescents on the Internet: A quantitative content analysis of MySpace. *Journal of Adolescence*, 31, 125–146.
- Hinduja, S., Patchin, J. (2009). *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. California: Corwin Press.
- İnternethaber. (2011). *Urla'da telefon ticaretiyle uğraşan Engin Deveci internetten ilişki kurduğu Nesrin Öztürk'ün oğlunu korkunç bir şekilde öldürdü*. 20-Aralık-2011 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: <http://www.internethaber.com/sokak-ortasinda-diz-cokturtup-oldurdu-380369h.htm>
- Johnson, S. (2004). *Keep your kids safe on the internet*. doi: 10. 1036/0072257415
- Joinson, A. (2001). Self-disclosure in computer-mediated communication: The role of self-awareness and visual anonymity. *European Journal of Social Psychology*, 31, 177-192.
- Kandemir, M., Özbay, Y. (2009). Interactional effect of perceived emphatic classroom atmosphere and self-esteem on bullying. *Elementary Education Online*, 8(2), 322-333.

- Kapcı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik sayısı ile ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 1-13.
- Kartal, H. (2008). İlköğretim öğrencileri arasında zorbalığın yaygınlığı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 35, 207-217.
- Kartal, H., Bilgin, A. (2009). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ve öğrenim gören öğrencilerin zorbalığa yönelik görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (3), 539-562.
- Kasen, S., Berenson, K., Cohen, P., Johnson, J. G. (2008). The Effects of School Climate on Changes in Aggressive and Other Behaviors Related to Bullying. In D.L. Espelage ve A. M. Swearer, (Eds), *A Social- Ecological Perspective on Prevention and Intervention* (pp. 187-211). Londra: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Kepenekçi, Y., Çinkır, Ş. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 34, 236-253.
- Kochenderfer-Ladd, B., Ladd, G. W., Kochel, K.. (2009). Theoretical considerations for the study of young victims of peer harassment. In M. Haris, (Eds), *Bullying, Rejection and Peer Victimization: A Social cognitive neuroscience perspective* (pp. 27-100). New York: Springer Publishing Company.
- Koç, Z. (2006). *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41, 22-30.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P., Agatston, P. W. (2008). *Cyberbullying: Bullying in the digital age*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Kurul-Tural, N. (2006). *Okul kültürü içinde şiddet*. 20-Aralık-2011 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: <http://e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/1596.pdf>.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27(2), 157-170.
- Li, Q. (2007). Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimisation. *Australasian Journal of Educational Technology*, 23(4), 435-454.
- Li, Q. (2008a). Cyberbullying in schools: An examination of preservice teachers' perception. *Canadian Journal of Learning and Technology*, 34(2).
- Li, Q. (2008b). A cross-cultural comparison of adolescents' experience related to cyberbullying. *Educational Research*. 50(3), 223-234.
- Li, Q. (2008c). Bullying, school violence and more: A research model. *International Electronic Journal for Leadership in Learning*, 12(19).

- Li, Q. (2010). Cyberbullying in high schools: A study of students' behaviors and beliefs about this new phenomenon. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 2010, 19(4), 372-392.
- Lines, D. (2008). *The Bullies: The rationale of bullying*. London: Jessica Kingsley Publishers
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). *Okullarda Şiddetin Önlenmesi*. Genelge No: 2006/26, 24/03/2006.
- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2006). *Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi ve Azaltılması Strateji ve Eylem Planı*.
- Nansel, T. R., Overpeck, M. D. , Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simmons-Morton, B., Scheidt, P. (2001). Bullying behavior among US Youth: Prevalence and association with psychological adjustment. *Journal of American Medical Association*, 285, 2094-2100.
- National Center of Education and Transition. (2003, December). *Bullying and Teasing of Youth with Disabilities: Creating positive school environments for effective inclusion (Issue Brief No. 3)*. Minnesota: John Hoover ve Pam Stenhjem.
- National i-SAFE Survey. (2004). *National I-SAFE survey finds over half of students are being harassed online*. 30-Ağustos-2009 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: <http://www.isafe.org>.
- NTVMSNBC. (2006). *Haydarpaşa Lisesi'nde skandal*. 5-Ekim-2009 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]:<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/387024.asp>.
- NTVMSNBC. (2008). *Emniyetten siber suçlar için 170 tim*. 20-Aralık -2011 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/457420.asp>.
- O'Moore M., Minton, S. J. (2004). *Dealing with Bullying in Schools*. London: Paul Chapman Publishing.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at School: What we know and what we can do*. Madlen, Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Öğülmüş, S. (2006). Okullarda şiddet ve alınabilecek önlemler. *Eğitime Bakış*, 2(7), 16-24.
- Özkan, Y., Çifci, E. G. (2010). Peer bullying in primary schools in low socio-economic level. *Elementary Education Online*, 9 (2), 576-586.
- Paullet, K. L., Rota, D. R., Swan, T. T. (2009). Cyberstalking: An Exploratory Study of Students. *Issues in Information Systems*, 10 (2), 640-649.

- Pellegrini, A. D., Bartini, M. (2002). Dominance in early adolescent boys: Affiliative and aggressive dimensions and possible functions. *Merrill-Parmer Quarterly*, 47(1), 142-163.
- Pepler, D. (2006). Bullying interventions: A binocular perspective. *Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 15, 16-20.
- Pepler, D., Craig, W. (2000). *Making a difference in bullying*. Report No: 60. LaMarsh Centre for Research on Violence and Conflict Resolution.
- Pepler, D., Rigby, K., Smith, P. (2004). *Bullying in schools: how successful can interventions be?*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 531–562.
- Pişkin, M. (2010). Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 175-189.
- Pişkin, M., Ayas, T. (2011). Akran zorbalığı ölçeği: Çocuk formu. *Akademik Bakış Dergisi*, 23.
- Ribble, M., Bailey, G. (2007). *Digital Citizenship in Schools*. Washington: International Society for Technology in Education.
- Riebel, J., Jager, R.S., Fischer, U. C. (2009). Cyberbullying in Germany – an exploration of prevalence, overlapping with real life bullying and coping strategies. *Psychology Science Quarterly*, 51 (3), 298-314.
- Roland, E. (2002). Bullying, depressive symptoms and suicidal thoughts. *Educational Research*, 44 (1), 55–67.
- Salmivalli, C. (2004). *Consequences of School Bullying and Violence*. 12-Mayıs-2010 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: <http://www.oecd.org/dataoecd/28/6/33866604.pdf>.
- Sarıbeyoğlu, N. S. (2007). *Lise öğrencilerinde aile içi çocuk istismarı ile zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Shariff, S. (2004). Keeping schools out of court: Legally defensible models of leadership. *The Educational Forum*, 68, 223.
- Shariff, S. (2005) . Cyber-dilemmas in the new millennium: Balancing free expression and student safety in cyber-space. Special issue: School and courts: Competing rights in the new millennium. *McGill Journal of Education*, 40(3), 467-87.
- Shariff, S. (2008). *Cyber-bullying: Issues and solutions for school, the classroom and the home*. New York: Routledge.

- Shariff, S. (2009). *Confronting Cyber-Bullying: What schools need to know to control misconduct and avoid legal consequences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shariff, S., Hoff, D. L. (2007). Cyber bullying: Clarifying Legal Boundaries for School Supervision in Cyberspace. *International Journal of Cyber Criminology*, 1(1), 76-118.
- Shore, K. (2005). *The ABC's of Bullying Prevention: A Comprehensive Schoolwide Approach*. New York: Dude Publishing.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M. Fisher, S., Russell, S., Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49 (4), 376–385.
- Smokowski, P.R., Kopasz , K.H. (2005). Bullying in schools: An overview of types, effects, family characteristics, and intervention strategies. *Children and Schools*, 27(2), 101-109.
- Spitzberg, B. H., Hoobler, G. (2002). Cyberstalking and the technologies of interpersonal terrorism. *New Media & Society* 4(1), 71-92.
- Stavriniades, P., Paradeisiotou, A., Tziogouros, C., Lazarou, C. (2010). Prevelence of bullying among Cyprus elementary and high school students. *International Journal of Violence and School*, 11, 114-128.
- Şahin, M., Akbaba, S. (2010). İlköğretim okullarında zorbacı davranışların azaltılmasına yönelik empati eğitim programının etkisinin araştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18 (1), 331-342.
- Şahin, M., Sarı, S. V. (2010). Ergenlerde görülen zorbalık eğiliminin bilişsel çarpıtmalar ve fonksiyonel olmayan tutumlarla ilişkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 20.
- Tesco Mobile. (2005). *Putting U in the Picture: Mobile Bullying Survey*. 3-Ocak-2011 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: http://www.filemaker.co.uk /educationcentre/downloads/articles/Mobile_bullying_report.pdf.
- Timm, C. (2010). *Seven Deadliest Social Network Attacks*. Burlington: Elsevier.
- Topçu, Ç. (2008). *The relationship of cyberbullying to empathy, gender, traditional bullying, internet use and adult monitoring*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Ankara
- Totan, T. (2007). Okulda zorbalığı önlemede eğitimcilere ve ebeveynlere öneriler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 190-202.
- Totan, T. (2008). *Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

- Totan, T., Yöndem, Z.D. (2007). Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(2): 53-68.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2010). 3-Ocak-2011 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6308>.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2011). 19-Aralık-2011 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8572>.
- Uçanok, Z., Karasoy, D., Durmuş, E. (2011). *Yeni Bir Akran Zorbalığı Türü Olarak Sanal Zorbalık: Ergenlerde Yaygınlığı ve Önemi*. TÜBİTAK 108K424.
- Uzbaş, A. (2009). Okul psikolojik danışmanlarının okulda saldırganlık ve şiddete yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(18), 90–110.
- Vatan. (2011). *İnternette tanıştığı kadına tecavüz etti!*. 20-Aralık-2011 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: <http://haber.gazetevatan.com/internette-tanistigi-kadina-tecavuz-etti/418658/1/Gundem>.
- Vikipedi. (2011a). *Anında Mesajlaşma*. 19-Aralık-2011 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: http://tr.wikipedia.org/wiki/An%C4%B1nda_mesajla%C5%9Fma.
- Vikipedi. (2011b). *Blog*. 19-Aralık-2011 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Blog>.
- Vikipedi. (2011c). *Yazılım*. 19-Aralık-2011 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Yaz%C4%B1m>.
- Wang, J., Iannotti, R. J., Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45, 368–375.
- Whitty, M., Joinson, A. (2009). *Truth, Lies and Trust on the Internet*. New York: Routledge.
- Wikipedia. (2011a). *Online*. 19-December-2011 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: <http://en.wikipedia.org/wiki/Online>.
- Wikipedia. (2011b). *Social Media*. 19-Aralık-2011 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: http://en.wikipedia.org/wiki/Social_media.
- Wikipedia. (2011c). *Homophobic Bullying*. 19-Aralık-2011 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: http://en.wikipedia.org/wiki/Homophobic_bullying.
- Willard, N. (2007). *Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the challenge of online aggression, threats, and distress*. Illinois: Research Press.
- Williams, D. K., Cheung, C. K. T., Choi, W. (2000). Cyberostracism: Effects of being ignored over the internet. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(5), 748-762.

- Williams, K.R., Guerra, N. G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 14–21.
- Wolak, J., Mitchell, K. J., Finkelhor, D. (2003). Escaping or connecting? Characteristics of youth who form close online relationships. *Journal of Adolescence* 26,105–119.
- Wolak, J., Mitchell, K. J., Finkelhor, D. (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health*, 41, 51-58.
- Woods, S., Wolke, D. (2003). Direct and relational bullying among primary school children and academic achievement. *Journal of School Psychology*, 42, 135-155.
- Woods, D., Wolke, S., Bloomfield, L., Karstadt , L. (2000). Association between direct and relational bullying and behavior problems among primary school children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(8), 989-1002.
- World Health Organization (WHO). (2002) *World Report on Violence and Health*. 04-Temmuz-2010 tarihinde alıntılanmıştır. [URL]: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/introduction.pdf.
- Yaman, E., Eroğlu, Y., Bayraktar, B., Çolak, T. S. (2010). Öğrencilerin güdülenme düzeyinde etkili bir faktör: Okul zorbalığı. *Akademik Bakış Dergisi*, 20.
- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J. (2004a). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45 (7), 1308–1316.
- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J. (2004b). Youth Engaging in Online Harassment: Associations with Caregiver–Child Relationships, Internet Use, and Personal Characteristics. *Journal of Adolescence*, 27, 319–336.
- Ybarra, M. L., Diener-West, M., Leaf, P. J. (2007) Examining the overlap in internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health*, 41, 42-50.
- Yodprang, B., Kuning, M., McNeil, N. (2009). Bullying among lower secondary school students in Pattani Province, Southern Thailand. *Asian Social Science*, 5 (4), 46-52.

EKLER

- EK-1. Kişisel Bilgi Formu
- EK-2. Zorba Davranışlar Anketi
- EK-3. Sanal Zorbalık Envanteri

EK-1. Kişisel Bilgi Formu

Sayın katılımcı,

Bu çalışmada zorbalık, siber zorbalık ve benlik imgesi kavramları incelenecektir. Yanıtlarınız gizli tutulacak ve topluca değerlendirilecektir.

Katılımınız için teşekkür ederiz.

Nurhayat KOCAŞAHAN
Eğitim Bilimleri Bölümü
Yüksek Lisans Öğrencisi

Cinsiyet:	
Bölüm:	
Sınıf:	

EK-2. Zorba Davranışlar Anketi

Son 6 ay içinde başka bir arkadaşınıza yada arkadaşlarınıza aşağıdaki zorbalık türlerinden hangisini ve ne sıklıkla uyguladığınızı belirtiniz (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz).

ZORBALIK		SIKLIK		
		Her gün	Her hafta	Her ay
BEDENSEL	1- Arkadaşımı ittim.			
	2- Arkadaşımı tekmeledim.			
	3- Arkadaşıma tokat- yumruk attım.			
	4- Arkadaşıma silah- bıçak vb. ile saldırdım.			
	5- Arkadaşımın saçını- kulağını çektim.			
	6- Arkadaşımın bedenime yönelik kaba şakalar yaptım.			
	7- Başka (yazınız)			
SÖZEL	1- Arkadaşıma sevmediği isimlerle hitap ettim.			
	2- Arkadaşımla alay ettim.			
	3- Arkadaşıma laf attım.			
	4- Arkadaşıma hakaret- küfür ettim.			
	5- Arkadaşımı tehdit ettim.			
	6- Arkadaşım hakkında dedikodu yaptım.			
	7- Başka (yazınız)			
DUYGUSAL	1- Arkadaşımı oyunlara almadım.			
	2- Arkadaşımı aşağıladım.			
	3- Arkadaşlarım arasında ayrımcılık yaptım.			
	4- Arkadaşımın eşyalarına veya elbisesine zarar verdim.			
	5- Arkadaşımı istemediği bir şeyi yapmaya zorladım.			
	6- Başka (yazınız)			
CİNSEL	1- Hoşa gitmeyen cinsellik içeren sözler söyledim.			
	2- Hoşa gitmeyen cinsel içerikli davranışlarda bulundum.			
	3- Başka (yazınız)			

EK-2-devam

Son 6 ay içinde başka bir arkadaşınız ya da arkadaşlarınız tarafından aşağıdaki zorbalık türlerinden hangisine ve ne sıklıkla uğradığınızı belirtiniz (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz).

ZORBALIK		SIKLIK		
		Her gün	Her hafta	Her ay
BEDENSEL	1- İtildim.			
	2- Tekmelendim.			
	3- Tokat- yumruk yedim.			
	4- Silah- bıçak vb. ile saldırıya uğradım.			
	5- Saçım- kulağım çekildi.			
	6- Bedenime yönelik kaba şakalara uğradım.			
	7- Başka (yazınız)			
SÖZEL	1- Sevmediğim isimlerle çağrıldım.			
	2- Benimle alay edildi.			
	3- Bana laf atıldı.			
	4-Bana hakaret- küfür edildi.			
	5- Tehdit edildim.			
	6- Hakkımda dedikodu yayma			
	7- Başka (yazınız)			
DUYGUSAL	1- Arkadaş gruplarına veya oyunlara alınmadım.			
	2- Küçük düşürüldüm.			
	3- Herhangi bir ayrıma uğradım.			
	4- Eşyalarımaya veya elbiseme zarar verildi.			
	5-İstemediğim bir şeyi yapmaya zorlandım.			
	6- Başka (yazınız)			
CİNSEL	1- Hoşuma gitmeyen cinsellik içeren sözler duydum.			
	2- Hoşuma gitmeyen cinsel içerikli davranışlara maruz kaldım.			
	3- Başka (yazınız)			

EK-3. Sanal Zorbalık Envanteri

Aşağıdaki maddeleri dikkatlice okuyunuz. Sıralanan davranışları **SON 6 AY** içerisinde NE SIKLIKLA YAPTIĞINIZI **Ben Yaptım** bölümündeki uygun kutuya X işareti koyarak belirtiniz. Bu durumlara ne sıklıkla **MARUZ KALDIĞINIZI** ise **Bana Yapıldı** bölümündeki uygun kutuya X işareti koyarak belirtiniz. Lütfen **her iki bölüm** için de cevabınızı işaretlemeyi unutmayınız.

		Ben Yaptım				Bana Yapıldı			
		Hiç	Bir kez	2-3 kez	Üçten çok	Hiç	Bir kez	2-3 kez	Üçten çok
1	İzin almadan kişisel bilgisayardaki bilgileri (dosya, fotoğraf, Messenger konuşma kayıtları vb.) almak.								
2	Facebook, Yonja gibi arkadaşlık sitelerinde birini kötüleyici/utandırıcı web sayfaları/gruplar oluşturmak.								
3	İnternette biri hakkında dedikodular/olumsuz söylentiler yaymak.								
4	İnternette fotomontaj fotoğraflar kullanarak birini küçük düşürmek.								
5	İnternet ortamında tanışılan kişi(ler)den zarar görmek.								
6	İzin almadan İnternet takma adını (nick'i) kullanmak.								
7	Nedensiz yere sohbet odasından atmak.								
8	Sohbet odasında tehdit etmek.								
9	Sohbet odasında hakaret etmek.								
10	Sohbet odasında paylaşılan bir sırrı veya kişisel, özel bilgiyi izin almadan başkalarıyla paylaşmak.								
11	Sohbet odasında ahlaksız teklifte bulunmak.								
12	Nedensiz yere Messenger'a girişi engellemek.								
13	Messenger'da paylaşılan bilgileri izin almadan başkalarına yaymak.								
14	Web kamerası aracılığıyla özel görüşme yaparken başkalarına izlettirmek.								
15	Web kamerasını bir program aracılığıyla kullanıcıdan habersiz çalıştırmak.								
16	Bir forum sitesinde yazılan yorumlarla, bilgilerle alay etmek.								
17	Bir forum sitesinde birini nedensiz yere küçük düşürmek								
18	Bir forum sitesinde grup halinde ya da bireysel olarak birine cephe almak, dışlamak.								
19	Forum yetkilisinin (moderatör ya da admin) nedensiz yere üyeliği iptal etmesi.								
20	Elektronik posta aracılığıyla tehdit içeren, utandırıcı, kırıcı mesajlar göndermek.								
21	Elektronik posta hesaplarının şifrelerini ele geçirerek erişimi engellemek.								
22	Elektronik posta hesaplarının şifrelerini ele geçirerek mesajlara ulaşmak.								
23	SMS aracılığıyla tehdit edici, utandırıcı, kırıcı mesajlar göndermek.								
24	Kameralı cep telefonu ile izin almadan birinin utandırıcı fotoğraflarını çekmek.								
25	Kameralı cep telefonu ile başkalarının izin alınmadan çekilen utandırıcı fotoğraflarını İnternet ve/veya cep telefonu aracılığıyla diğer insanlarla paylaşmak.								
26	Cinsiyeti farklı göstererek karşı tarafı kandırmak.								

EK-4. Zorba Davranışlar Anketi Kullanım İzni

Zorba Davranışlar Anketi için İzin İsteği

Inbox x

tez x

nurhayat demir

to fyurtal

Merhaba Hocam,

Ben Balıkesir Üniversitesi Eğitim Bilimleri ABD Yüksek Lisans öğrencisi Nurhayat KOCAŞAHAN. Tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Uğur GÜRGAN ile birlikte Ergenlerde Akran Zorbalığı konulu yüksek lisans tezi üzerine çalışmaktayız.

Yapmış olduğum alan taraması esnasında 2007 yılında Elif BİLGİÇ tarafından danışmanlığınızda yazılmış olan İLKÖĞRETİM I. KADEMEDE GÖRÜLEN ZORBA DAVRANIŞLARIN SINIF DEĞİŞKENLERİ VE ATMOSFERİ ALGILAMALARINA GÖRE İNCELENMESİ başlıklı Yüksek Lisans Tezi'nin ekinde yer alan Zorba Davranışlar Anketi'ne ulaştım. İzniniz olursa bu anketi tez çalışmamda kullanmak ve ankete ilişkin çalışmalarınıza tezimde referans olarak yer vermek isterim.

Bilgilerinize sunarım.

Zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederim.

İyi çalışmalar.

Filiz YURTAL fyurtal@cu.edu.tr

Feb 15

to me

Turkish

> English

[Translate message](#)

[Turn off fi](#)

Merhaba

Bizim çalışmamızda kullandığımız anketi kullanabilirsiniz. Çalışmamızda başarılar diliyorum. İhtiyacınız olduğunda yine mail gönderebilirsiniz.

Sevgilerimle

...